

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: En literair Anmeldelse

Citation: Kierkegaard, Søren: "En literair Anmeldelse", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 8*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2004 , s. 1. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-la-txt-shoot-id6a811e1f-327f-4216-a4dd-002383182ac3.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 8

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* En literair Anmeldelse

To Tidsaldre, Novelle af Forfatteren til »en Hverdagshistorie«, udgiven af J. L. Heiberg.

Kbhv. Reitzel. 1845,

anmeldt

af

S. KIERKEGAARD

Kjøbenhavn
Hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel
Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri
1846

Den Navnløse – og dog saa Navnkundige, Forfatteren af »en Hverdags-Historie«

helliges

dette lille Skrift.

Forord

Denne Anmeldelse var, førend den paabegyndtes, bestemt for nordisk Literaturtidende. Dens Uforholdsmæssighed i Forhold til hiint Blads ringe Omfang, da endog dets halve Deel omfatter svensk og norsk Literatur, blev mig snart indlysende, item min Uduelighed til at skrive i Blade. Intet æsthetisk Tidsskrift existerer: nu vel, saa lad dette ogsaa være, hvad der oftere i Anmeldelsen bliver Tale om,

Eenheden af Omgivelsens Reflex og den psykologiske Consequents, Eenheden af, at jeg er Forfatteren og Anmeldelsen derfor uforholdsmæssig stor, og af, at en udførligere Anmeldelse nuomstunder maa udgives som en Bog for sig selv. Man vil forøvrigt let see, at Anmeldelsen ikke er for æsthetiske og kritiske Avislæsere, men for fornuftige Skabninger, der give sig Tid og Taalmodighed til at kunne læse en lille Bog, uden at deraf følger, at de just ville læse denne. At Bogen er skreven for *dem*, betyder jo ingenlunde, at den forpligter dem til at læse, det betyder i det Høieste blot, at den fritager de ved Avis-Læsning æsthetisk og kritisk Dannede fra at læse.

S. K.

Indledning

Ofte nok føres der i Verden mellem Mand og Mand Klage over Utroskab og Troløshed, og ofte nok ligger det Komiske kun altfor nært: at Forholdet ikke er Forskjellighedens, men et destoværre tro Gjenbillede af den gjensidige Lighed, at det er tvende Forandrede, der i ny Misforstaaelse vedblive at forholde sig til hinanden den ene som den andens Anklager, istedenfor afsides at anklage sig selv og finde Forstaaelsen. Hvor Meget nemlig end eet Menneske og med hvor megen Ret forekaster et andet Menneske Utroskab, Foranderlighed, Ustadighed: han vogte sig dog for at forklare sin egen Ustadighed deraf; thi dermed angiver han jo sig selv som Den, der har Loven for sin Existents uden for sig selv; men hvad er Foranderlighed Andet? Er det sandt, at Tiden forandrer Alt – det Foranderlige, saa er det ogsaa sandt, at Tiden aabenbarer, hvo det var, der ikke forandrede sig. Istedenfor Klage og Anklage og Mellemværende og Dom i Sagen har da ethvert trofast og sluttet Menneske den Opreisning i Vente, at det andet Eftersyn i Tiden vil vise, om han var utro og om Anklagen for Utroskab havde Magt til at forandre ham eller ikke. Det er ironisk nok, at stundom Den, der øieblikkeligt anklagede en Anden, i Eftersynets Øieblik næsten kunde ønske, at Anklagens Hidsighed havde haft den modsatte Virkning af hvad man dengang ønskede, fordi det nu viser sig, at den Anklagende var Den, der forandrede sig, og nu maaskee i ny Hidsighed ligner sig selv ved at anklage denne Uforanderlighed. Saa lidet som Smerten og Lidelsen og Livsfaren altid er, hvor Skriget er: saa lidet er Troskaben mod sig selv altid der, hvor Anklagen over en Anden er hørøstet.

Dette Samme gjentager sig ogsaa ikke sjeldent i de litteraire Forhold: at en Forfatter anklager Tidens Utroskab og Tiden Forfatterens, det være nu hans Evners formeentlige Aftagen eller at han maaskee kun altfor urolig og travl for at fyldestgjøre Tidens Fordringer selv hitter paa Noget, som dog ikke tilfredsstiller Tiden. Maaskee er der Feil paa begge Sider, men atter her vil det andet Eftersyn afgjøre, om det er en Forfatter, der væsentligen bliver sig selv tro, medens Verden forandres, eller en ustadig Aand, »en vildfarende Stjerne«, der ved Foranderlighed vil fange det Foranderlige, medens Nemesis fanger ham i hans egen Snare. Forholdet er saaledes her det samme som hiint paaviste mellem Mand og Mand, men da er det i Litteraturen tillige paa en anden Maade indviklet og gjort dialektisk; thi de tvende Enkelte blive dog i en vis faktisk Forstand de Samme, men en Tid, en Læseverden er anderledes dialektisk. Den blot lidt ældre Forfatter seer sig snart, hvad enten han er forladt eller anerkjendt, omgivet af en ny Tid, en herskende Tid, denne være nu mere udviklet berettiget i sin Fordring eller vildledt som hiin ny Pharao, der ikke tilstrækkeligen kjendte Joseph og hans Fortjenester. Den forandrede Tid udtrykker da stundom Forandringen ved at anklage Forfatteren for Utroskab mod *sin* Tid, hvilket er misligt, især naar det ikke tydeliggjøres hvad der skal forstaaes ved *sin* Tid eller Tiden; thi saa er det eo ipso umuligt Andet, end at enhver Forfatter maa ende med at blive sin Tid utro, netop ved at blive sin Tid tro, da Tiden sofistisk bestandigt er den ny Afløsning, Forfatteren det enkelte Menneske, der bliver ældre med hvert Aar, kun kan fornyes i sig selv, men ikke blive Tid efter anden et nyt Menneske. Skal det tilsyneladende metaphysisk Dybsindige om Tidens Fordring ikke opløse sig i Forvirring, maa atter her ethisk det andet Eftersyn antages at kunne dømme ved at afgjøre, om det var en Forfatter, der blev sig selv tro trods Tidens Fordring, eller en, der sveeg sig selv og vitterligt af ham selv overtagne Forpligtelser og saaledes misliggjorde en berettiget Fordrings Opfyldelse eller endeligen en Tusindkunstner, der endte med at tage sig selv ved Næsen. Dersom nemlig det Ethiske ikke indrømmes en afgjørende Overvægt mod alt det Overilede om Tidens Fordring, saa forskylder ikke blot vor, men enhver Tid en uretfærdig og uskjønson og meningsløs Adfærd mod alle ældre Forfattere. Selv hvis en herskesyg ældre Generation vil sikkre sig ved et bethlehemitisk Barnemord: derfor bliver et litterairt Fadermord lige afskyeligt¹.

1. Dette kan jeg maaskee allerbedst sige, da jeg selv er en Yngre, men tillige Gud skee Lov aldrig har havt Noget med Tidens Fordring at gjøre ved at være forpligtet til dens Krigstjeneste. Det er gaaet mig med Tidens Fordring som det i sin Tid gik mig med Militair-Tjenesten: jeg fik strax min Afsked, og begge Gange var det, hvad jeg ønskede. Men naar man begynder med Afskeden har man altid

den Fordeel, at man ikke kommer for langt ind i det.
(tilbage)

Man hører ikke sjældent i vor Tid Ynglinge tale vise Ord; naar man hører nærmere til, hører man jo rigtignok, at det er Ynglinge; thi hvad der ikke undgaaer den Vise, at Alt, hvad han siger, angaaer ham selv (saa egoistisk er han!), det undgaaer Ynglingen (saa begejstret er han!). Hvad den Vise gjør, at han forstaaer Alt om sig selv og bestandigt forstaaer sig selv under, det gjør Ynglingen ikke, han gjør Fordringen og underforstaaer ikke sig selv, neppe noget Menneske – saadanne Fordringer gjør han. Man skulde troe, det var en beruset Guddom der talte, saaledes rutter han med Mennesker, saaledes svimler han i en phantastisk Forestilling om en Den, der skulde formaae at tilegne sig det Uhyre, der præsteredes ved Generationernes umenneskeligt forcerede Anstrængelse; mindst af Alt skulde man troe, det var et enkelt Menneske, der talte. Det forstaaer sig *han* taler rigtignok i *Tidens* Navn om *Tidens* Fordring; men det er jo netop Modsigelsen, der burde standse Ynglingens eventyrlige Grusomhed, thi saa grusom har da aldrig Nogen været, ingen Røver-Capitain i Romanen, som *Tidens* Fordring er det i en Ynglings Mund; saa grusom var end ikke Heliogabal – mod Strudsene, thi han lod dog ikke dræbe flere end han kunde spise. Knappere og knappere tilmaales Diæterne for de Udmærkede, hurtigere og hurtigere vækkes der Mistanke om Utroskab mod *Tidens* Fordring, nye og nye Kræfter fordrer *Tiden* i Ynglingens Mund. Og *Den*, der formodentligen ganske uopfordret gjør *Fordringen*, *Den*, der altsaa paa en eller anden Maade ved Utroskab mod sig selv og mod det at være Menneske, har tilegnet sig *Fordringen*, som fordrer Troskab, han denne uhyre Creditor, der slet ikke kan forklare, hvorledes han selv er kommen i Besiddelse af *Fordringen*, men blot gjør den gjeldende: han dømmer ikke om, at med den Dom, han dømmer, ja med en strængere Dom og et knappere Maal vil han blive dømt. Inderlighed til at ville lære af Livet finder man sjeldnere, men desto hyppigere Lyst og Tilbøielighed og gjensidig Fremskynden til at blive bedragen af Livet. Uforfærdet synes man ikke socratisk at frygte for at blive bedragen; thi Gudens Stemme er altid en Hvidsken og *Tidens* Fordring i et tusindtunget Rygtes Form er ikke et almægtigt Bliv der skaber store Mænd, men et Røre i Affaldet, der skaber Forvirrede, et Abracadabra, der frembringer, som al Frembringelse er det, i Lighed med sig selv. Endnu mindre synes man socratisk at frygte meest for at blive bedragen af sig selv, og allermindst synes man opmærksom paa, at hvis af alle Bedragne de ere de Ulykkeligste, der bedrage sig selv, saa er blandt disse de igjen de Ulykkeligste, der i Modsætning til de fromt Bedragne ere formasteligen bedragne af sig selv. Langsom til at høre, hurtig til at dømme, efterkommer man kun halvt det Socratiske: at slutte beskedent fra det Lidet, man forstaaer; thi man slutter overmodigt – fra det Lidet, man forstaaer. Det Øieblikkelige, en glimrende Begyndelse og en ny Tidsregnings Dateren fra denne er det Lidet man forstaaer – dersom det da ellers er muligt at forstaae det Øieblikkelige og forstaae Begyndelsen, da jo det Øieblikkelige mangler det Evige, og Begyndelsen mangler Slutningen førend Meningen er ude, og det burde man dog oppebie, ikke saa meget for Meningens som for Forstaaelsens Skyld. Det Næste altsaa; nu det behøves ikke, naar man taler i *Tidens* Navn, thi *Tiden*, saaledes abstrakt forstaaet, er en høist ligegyldig Magt, den kommer saa vist nok godt fra det, selv om ingen Yngling er bekymret paa dens Vegne. Men de enkelte Mennesker, der jo hver skulle have sin Tid? For de enkelte Mennesker kommer der jo et Næste, Eftersætningen efter den glimrende Forsætning – Ungdommens lykkelige Dage, da man selv var *Tidens* Fordring. Altsaa dette Næste; og jo knappere *Tiden* tilmaales de Ældre, desto hurtigere kommer jo dette Næste over En, og desto længere bliver Eftersætningen, og desto kortere bliver den smule Forsætning, som man har forstaaet, hvis den ikke bliver til slet Intet, da det bliver umuligt at forstaae den sammen med Eftersætningen. I Sandhed en glimrende Begyndelse med den nye Tidsregning! Det kan man kalde ikke at begynde med Intet men hellere at Begyndelsen endte med at blive til Intet. Ikke Pandoras Æske kunde indeholde saa mange Ulykker og saa megen Elendighed, som der er skjult i det lille Ord: *Tidens* Fordring. Hver *Den*, der har leflet med dette Ord, han tage Skade for Hjemgjeld; han kan jo ikke klage over *Tidens* Fordring, naar han selv har udfordret den! Og dog vil man ikke forstaae det Næste. Bekymret for sig selv at lade sig veilede, i Inderlighed og med Beundring at glædes ved den Ældre, naar han bliver sig selv tro, at opbygges ved de 50 Aars trofaste Tjeneste, at forstaae langsomt, at lære af den Høiærværdige, af hvem man lærer noget Andet end af Øieblikkets Eminentser: til saaledes at lære det Menneskelige og at forsage det Umenneskelige, dertil synes man ikke at have Taalmodighed. Men skulde det ogsaa kunne være *Tidens* Fordring? Ja, er det ikke *Tidens* Fordring, saa er det dog den Magts, der er høiere end *Tidens*, thi det er Evighedens; er det ikke Menneskenes, saa er det Gudens; er det ikke Ynglingens, saa er det den Gamle af Dages! Og er det vel Troskab kun umenneskeligt at fordrø Troskab; og er det vel Troskab at love meget Mere end noget Menneske kan holde; og ligger det Comiske ikke stundom nær nok, naar Striden er mellem Tvende, af hvilke den Ene kun umenneskeligt fordrø Troskab uden at forpligte sig selv og derved lære hvad menneskelig Troskab er, den Anden forpligtede sig selv saaledes, at Troskab blev umuligt, og Utroskab er de Stridendes fælles Lighed i Forandringen!

Men forholder dette i det Hele sig nu saaledes, og kun lidet lysteligt: hvor vederqvægende da at samle sin Opmærksomhed paa et Phænomen, hvor det Ønskelige er samlet i gjensidig Enighed, at lade sin egen, maaskee en Læsers, Tanke dvæle ved det Tilforladelige, at minde sig selv, maaskee en Læser, om, hvad vi vel Alle veed mere eller mindre tydeligt. Thi idet jeg nævner »*Hverdags-Historien*« er her heldigviis ingen mig forhadet Anledning for en Recensents travle Vigtighed med at henlede Opmærksomhed, at sætte paa Standpunktet, med at vise Nødvendigheden i Udvikling, at Forfatteren netop nu maatte blive Dramatiker, nu Naturforsker o. s. v.; men en mig kjær Anledning til at minde om en skjøn Erindrings lykkelige Gjentakelse. Forfatteren er jo bleven den samme, »een i Alle«; Læseverdenen behøver jo ikke at oplyses, behøver end

ikke at paamindes, men kunde maaskee dog finde en Glæde i at mindes om hvad den veed. Herre Gud, den faaer jo saa meget Nyt at vide, at dette næsten bliver en Afvexling at læse. Idet jeg nævner »Hverdags-Historien« venter Ingen, end ikke den hidsigste Yngling, at være Vidne til en Standret i Tidens Navn over et udlevet Firma, men enhver fordrer billigen, at Anmeldelsen bliver en høitidelig Handling; hvad jeg ønsker og haaber skal skee, og forud erklærer, at hvis det ikke skeer, er Skylden min. Er det altid, efter min Overbeviisning, en Recensents Pligt at være en tjenende Aand, selv om han er i det sjeldnere Tilfælde at være Det langt overlegen, han anmelder: her er det ikke let for Nogen at falde i Fristelse, mig er det en Umulighed. Ikke egentligen samtidig med denne Forfatters Begynden er jeg snarere opvoxet under ham, og nu samtidig er jeg ikke voxet fra Indtrykket.

I snart tyve Aar har der bestaaet et lykkeligt Forhold og som man siger om Ægteskaber, en god Forstaaelse mellem denne Forfatter og en Læseverden. Det er glædeligt at tænke derpaa, det er velgjørende for En selv at tale derom, om end Talen kunde være forskjellig og atter i sin Forskjellighed netop udvise Forskjellen mellem denne Forfatters Livs-Anskuelse og en mere mærket religieus Anskuelse. En stærkt religieust Begeistret vilde ene samle sin Opmærksomhed paa Forfatterens Troskab mod sig selv, og, beundrende, Intet høre om en Læseverdens Forhold, Intet om Verden, hverken om dens Bifald eller dens Mishag; han vilde udbryde: »herligt; her er Noget at lære, ja ethvert Menneske, hvad enten han er Forfatter eller ikke, kan lære heraf; thi af det Almene – Paradigmatiske kan ethvert Menneske lære, og Troskab mod sig selv er det Almene-Paradigmatiske!« Han vilde ikke sige: kun tyve Aar, men: i tyve Aar! Men da vilde vel hine Fortællingers Forfatter, hvis jeg tør tillade mig at gjøre ham til Censor, medens jeg underkaster mig den Examen at vise, hvorledes og hvad jeg har lært af ham, han vilde formane den Begeistrede ikke at overspringe Livets Møisommelighed, ikke at lade haant om Lykkens Opmuntringer til Fortjenesten; han vilde vel minde om, hvad der maaskee lader sig betegne ved et tidligere brugt Udtryk, at »Veien gaaer over Sukkenes Bro¹, og da atter lade sin »Sagtmodighed vordre vitterlig« i Resignationens stille Glæde over Livet, der jo netop her paa en saa skøn Maade viser, at det er, som vi lære det i Fortællingerne, ja at det endog er bedre, at ikke blot Alt nok efterhaanden bliver godt igjen, men at det var og blev godt. Og dog skulde maaskee hiin begeistrede Religieuse, hvor villigt han end underkastede sig Veiledningen og tog mod Belærelsen, atter vende tilbage til sin Betragtning, der jo ikke overseer Lidelser, ikke letsindigt haaber paa Verden, men religieust vil, at Lykke og Ulykke skal betyde lige meget ∴ lige Lidt, og det Religieuse ikke have Betydning ved og med noget Andet, men absolut Betydning i sig selv.

1. Cfr. Af en endnu Levendes Papirer. Udgivet af S. Kierkegaard. Kjøbenhavn 1838. (tilbage)

Tro har Forfatteren været mod sig selv; vilde Nogendaarligen sige, at han har været tro over Lidet, fordi han ikke har havt travlt med at forandre Opgaven, fordi han ikke har vanket om i alle Regioner, fordi han ikke har gøglet med en prunkende Mangfoldighed: da vilde jeg til denne vistnok fingerede Indvending svare: deri ligger netop Forfatterens store Rigdom. Livs-Anskuelsen, der skaberisk bærer disse Fortællinger, er den samme, medens en sindrig Opfindsomhed, en riig Erfarings erhvervede Forraad, en frugtbar Stemnings vegetative Frodighed tjenende frembringe Forandringen indenfor den skaberiske Gjentagelse. Uroen er væsentligen den samme, Beroligelsen væsentligen den samme, der kommes i dem alle væsentligen fra det Samme til det Samme; Spliden, der sættes, er i Spændstighed væsentligen den samme, Freden og Hvilen igjen den samme ∴ Livs-Anskuelsen er den samme. Vil man tage en af disse Fortællinger i sin Totalitet som given, og nu betragte de andre, og vil man, som man jo gjør, kalde Digterens Frembringelse en Skabelse: saa vilde jeg helst sammenligne denne hele Række af Frembringelser i Forhold til hiin ene med: Opholdelsen. Men er Gud, med hvem Digteren sammenlignes naar han kaldes skabende, er han mindre beundringsværdig i Opholdelsen end i Skabelsen? Og saaledes ogsaa med hiin Forfatters fortsatte Skabelse. Ja dersom det ikke var saaledes med denne Forfatter, vilde hans egne Frembringelser indeholde en Modsigelse mod sig selv. Livs-Anskuelsen, der er indeholdt i Fortællingen, maa atter indeholdes i Frembringelsen, ellers viser dette Misforhold netop, at en Forfatter ingen Livs-Anskuelse har, trods al sin formeentlige Skaben; hvorimod denne Forfatter i Inderlighedens Troskab reproducerer sin egen Oprindelighed i Gjentagelsen. Vilde man med en psykologisk Gradestok ligesom gradere Kraften, saa vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle; vilde man psykologisk ligesom lokke Lidenskabens Fart, vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle. I alle Fortællinger den samme Nærhed ved det daglige Livs Virkelighed, og den samme Fjernhed i Opløftelse; den samme Nærhed ved Striden, den samme Fjernhed i Forstaaelsen. Saaledes er denne Forfatter bestandig Virkeligheden lige nær og lige fjern, han er den i Opfattelsen nærmere end en Digter og i den forklarede Gjengivelse mindre fjern end en Digter; thi Forfatterens Livs-Anskuelse ligger i Confiniet mellem det Æsthetiske hen til det Religieuse. Der, hvor Poesien væsentligen hører op, begynder denne Forfatter. Thi Poesien forsoner ikke væsentligen med *Virkeligheden*, den forsoner gennem Phantasien med Phantasien Idealitet, men denne Forsoning er netop i det virkelige Individ den nye Splid med Virkeligheden. Et Kjendskab til Virkelighedens Smerte, som det ikke kan komme frem i Poesien, (fordi den mindre intensiv end Fortvivlelsen har Tidens og Virkelighedens Dialektik) finder sin Forsoning i en Beroligelse, som Poesien (stricte sic dicta) ikke kan tilegne sig, netop fordi det er en Forsoning med Virkelighed. Men i Fortællingerne opgiver Forfatteren sig aldrig selv en saadan Virkelighedens Smerte, at den

kun kunde finde sin Beroligelse i afgjort religiøse Bestemmelser og i det Religiøses Idealitet. Enhver Livs-Anskuelse veed Udveien, og er kjendelig paa, hvilken Udvei den veed. Digteren veed Phantasieens Udvei; denne Forfatter veed Virkelighedens; den Religiøse veed det Religiøses. Livs-Anskuelsen er Udveien, og Fortællingen er Veien. Paa Kategoriernes Forhold seer man let, at Ingen kan saaledes forsonne med Virkeligheden som denne Forfatter, netop fordi hans Udvei er Virkeligheden. Frembringelsens Mesterskab ligger i, at dette intetsteds læres, men bestandigt skeer, bliver til, at der i Begivenheds og Personligheds Gjennemsigthed vindes den Ro, i hvilken Fortællingen ender. – At forøvrigt denne Forfatter maatte udmærke sig ved Troskab mod sig selv, er ikke psykologisk vanskeligt at forklare, uden at dog denne ophøiede Lethed gjør Troskaben mindre beundringsværdig. Hverdags-Historien (eller Hverdags-Historierne) viser sig let som en anden Modenheds Frugt, og netop derfor kan der ikke være Tale om de Kriser og afgjørende Forandringer, hvilke en Forfatter, der begynder med en første Modenhed, maa opleve. Den Livs-Anskuelse, der bærer Hverdags-Historien (hiin første som har givet dem alle Navn), maa være modnet i Forfatteren førend Frembringelsen. Hans Frembringelse er ikke Moment i hans egen Udvikling, men idet denne er modnet, afsætter den som sin Frugt en Frembringelse i Inderlighed. Det er ikke det Geniale, ikke det Talentfulde, ikke Virtuositeten, der constituerer Frembringelsen, saa Produktiviteten væsentligen vilde forsvinde med Dettets Forsvinden, nei Frembringelsen selv, Muligheden af at kunne frembringe noget Saadant er snarere Lønningen, som Guden skjenkede Forfatteren, da han anden Gang modnet vandt i en Livs-Anskuelse et Evigt. Derfor kan han være veiledende, fordi han ikke er en Forfatter, der søger sig selv, men En, der har fundet sig selv, førend han blev Forfatter. Og hvad enten man nu kan finde Hvile i den samme Livs-Anskuelse eller ikke: her er dog Fred, og en stille Aands Uforkrænkelighed; saa lidet som her er et Sønderrivelsens sørgelige Budskab (og Gud veed hvor Nogen kan mene, at dette skal forkyndes!) saa lidet er her nogen Vigtighed, der spænder en nysgjerrig Forventning efter, hvad det nu er, der skal tilfredsstille Tidens Fordring, hvad den urolige Forfatter nu behageligst antager at være det Lyksaliggjørende. Nei, Hverdags-Historien er ikke blot en fuldendt Fortælling, men er Fuldendelsens Noveller. Glad gaer man til Læsningen, man veed forud, at der er en Livs-Anskuelses Tilforladelighed, man er ikke uroliget af en vildfarende Stjernes Omtumlinger, men under Beskyttelse af en ledende Stjerne. Forud kjender man Livs-Anskuelsen, frydes nu ved, at den atter bliver til, forandret, men i Gjentagelsen, en Forandring, der ikke nysgjerrigt er for Andre ved Maskerade-Dragternes Foranledning til at nappe Nyt, men er for Inderligheden. Snart i tyve Aar er dette skeet saaledes, medens det udvortes Væsen ogsaa er det samme; den samme næsten qvindelige Resignation, der dog indgyder Ærbødighed, den samme Beskedenhed i Fremtræden, den samme Afsidshed fra Allarmen og Tidens Fordringer, den samme Hjemlighed og trofaste Vedhængen ved en dansk Læseverden; thi ogsaa dette er saa skjønt, at Hverdags-Historien saa godt som ikke er oversat i noget fremmed Sprog: en Nøisomhedens og Selvbevidsthedens Glæde over det lille Danmark! – O, skjønt saaledes at være Forfatter, skjønt at være den Navnkundige, der som Udgiver har lagt sit berømte Navn til; som Fortællingerne ere det, saa er ogsaa dette Forhold en Forening i Troskab. Udgiveren er ikke bleven berømt ved dem, thi han var det, men Fortællingerne, der selv have erhvervet sig et Navn, næst Udgiverens et af de betydningsfuldeste, vedblive dog i Navnløshedens Hengivelse at søge Tilhold hos den Navnkundige.

Og *Læseverdenen har været Forfatteren tro*. Han er altid bleven modtagen som en Kjærkommen; og skjøndt han aldrig har spændt Forventningen, mindst af Alt over hvad Ret er, har han altid været forventet. Saa var det i Begyndelsen, da Prof. Heiberg æsthetisk overtog Commandoen i dansk Literatur og i »Flyvepostens« overgivne, vittige, opløftende, belærende Underholdning episodisk indsyngede disse Fortællinger saaledes, at det skuffede Blikket, og man ikke kunde blive klog paa, om det var Digt eller Virkelighed. Den Yngre har ved ofte at læse Flyveposten og disse Fortællinger ind i det undvigende Sammenhæng søgt at leve sig ind i den Fortryllelse, det maa have været for de Samtidige. Som Modtagelsen var i Begyndelsen, saa var den den samme uforandrede, da Fortællingerne senere Aar efter Aar paa en saa smuk Maade udkom ved Juletid. Thi hvad der end kan indvendes imod, at gjøre en saa tilfældig Tid til Messe-Tid og fornemlig af en saa tilfældig Grund som den, at man behøver Præsenter, som var dansk Literatur slet ikke andet end Præsenter-Literatur: *Hverdags-Historien* er aldrig paa den Maade kommen ved Juletid, dens egen Betydningsfuldhed maatte forhindre en fornærmelig Misforstaaelse, hvis ikke allerede dens tarvelige beskedne Udseende forhindrede enhver endog det første Øiekasts Misforstaaelse. Er det end tungt, at den danske Læseverden er saa lille: saa kan dette dog ogsaa have sin smukke Side, og gjøre det muligt, at en Forfatter paa en gemytlig og velvillig Maade netop ved at holde sin Person ude, næsten kan træde i personligt Forhold til sin Læseverden. Saaledes kom Hverdags-Historien ved Juletid. Det faldt Ingen ind, at det var en Bog man kjøbte, snarere var Penge-Udgiften som en Douceur, man giver Overbringeren af et kjært Budskab, Bogen var virkelig en Gave, man modtog; man indbildte sig, man smigrede sig hver især med den Forestilling, at det var en Deeltagelse af Forfatteren, at Bogen netop kom ved Juletid. Overrasket greb Læseverdenen efter Hverdags-Historien i Flyveposten skuffet ved Belysningens Tvetydighed, gjækket ved at faae lidt og lidt ad Gangen; som en kjærkommen Gave modtoges den ved Juletid: at vente den var i sig selv kjært, at modtage den forventede, ikke mindre kjært. Paa samme Maade modtoges den ved enhver anden Aarets Tid, som nu den sidste, der kom i November Maaned. Med Modtagelsen har det da siden Begyndelsen havt sin skjønne Forbliven. Og hvor var der vel en egentlig Læser af dansk Literatur, der ikke paa forskjellig Maade gjemmer een eller anden af disse Noveller indflettet i sit eget Livs Erindren, det være nu Novellens Betydning for ham, eller dens Betydning for ham i en kjær Situation. Den Yngre har læst den høit, og maaskee ogsaa for Den og Den; de Elskende have forud aftalt, at denne Bog skulde være Nytaarsgaven; en Hustru har betinget sig foruden en ny Silkekjole hver Aar tillige den Fortælling af

Hverdags-Historien, som maatte udkomme i dette Aar; et elskende Pars Misforstaaelse er bleven hævet, en ægteskabelig Spænding formildet ved Læsningen af en saadan Novelle. Thi ogsaa denne Tilforladelighed har bidraget til, at der er skeet saa mangen Omsætning og Udvexling mellem Menneskene ved Hjælp af disse Noveller: at man forud var sikker paa, ikke at finde noget Virkelighedens Forhold, ikke Venskabet, ikke Elskovens, ikke Ægteskabets, ikke Familiens, ikke Livs-Stillingens, fremstillet i en vildledende Belysning, men tvertimod at finde det tydeliggjort og elskeliggjort.

Men hvilken er da denne Forfatters Magt, hvormed han udretter Dette, naar der ikke er Spørgsmaal om det Enkelte i den enkelte Novelle, ikke om hans Fortrinlighed som Novellist, men om ham som Repræsentant for en bestemt Livs-Anskuelse, og dette er netop det Mere, han væsentligen har fremfor Novellister i Almindelighed, og et andet Fortrin end det, han indenfor Bestemmelsen Novellist comparativt maa hævdes. Ofte nok hænder det nemlig En, at man efterat have stiftet Bekjendtskab med en Novelles 17 Personer, hørt dem tale, læst Breve af dem, efterat være ført mængstedes omkring, vundet Local-Kundskaber og profiteret af herlige Udsigter, ender lige saa klog som man var, fordi Novellen selv, totalt betragtet, ender i Vildsomhed, da der mangler Livs-Anskuelse, og Kjendskabet til de mange Personer dog ikke beriger En væsentligen mere, end om man havde lært 17 Personer at kjende i et Selskab. Bekjendtskabet kan maaskee være ret interessant, men det forklarer ikke Tilværelsen, man finder bekræftet hvad man saadan veed om Menneskene, eller man finder maaskee en ny Individualitet, som man ikke ganske finder den i Virkeligheden; men en Forklaring i Totalitetens Forstand mangler.

Vil man sige om Digteren (og her er ikke Tale om comparative Bestemmelser mellem de enkelte Digtere, men om Qualitets-Prædikater for det væsentligen at være Digter), at han river hen, at han begejstrer, fordi han væsentligen virker ved Phantasien, saa vilde jeg sige om Hverdags-Historiens Forfatter: han *overtaler*; thi at han fængsler ved Læsningen, underholder under Læsningen, er ikke saa karakteristiske Bestemmelser, da det Samme jo kan passe paa Digteren og paa mangen anden Novellist. Han *overtaler*, og ogsaa dette er en vanskelig, men tillige en velgjørende Kunst. Vil man sige, at Digteren (stricte sic dictus) kun har de høje eller de dybe Toner, og derfor egentligen ikke kan tale med Folk, saadanne som disse ere i Virkeligheden: da gjelder det om Hverdags-Historien, at hans Livs-Anskuelse netop har Overtalelsens Mellemtone, og Livs-Anskuelsens Udtalelse netop sin Fuldendthed heri. Det er ikke stærke, begejstrede og ophidsede Tilraab til at stride, til at nyde, til at trodse Livets Modstand, eller Fortvivlelsens Skrig, som her høres, eller saadanne Oprin, som her skildres, eller i saadan Afgjørelse, her endes. Det er det hyggelige Kabinets indbydende Fortrolighed, der her aabner sin Helligdom for En, men fra hvilken igjen Lidenskabens Heftighed og Afgjørelsens Livsfare og Anstrængelsens Yderste er udelukket, fordi Sligt hverken kan rummes eller kan taales der. At ville lade sig sige er Betingelsen for at tilegne sig Overtalelsens Veiledning; denne nedspændte Eftergivenhed Betingelsen for, at Overtalelsen atter kan aflokke Forstemtheden ny Velklang. Det bliver Alt nok godt igjen. Ved hvilke Midler? Ja spørg sømmeligen; thi om Du end spørger rigtigt, vil Du, hvis Du spørger heftigt have gjort Dig det umuligt at tilegne Dig Besvarelsen. Ved hvilke Midler? Ved Forstandighed til at afvinde Lidelsen en mildere Side, ved Taalmodighed, der venter et Smil af Lykken igjen, ved venlig Deeltagelse af kjærlige Mennesker, ved Resignationen, der giver Afkald ikke paa Alt, men paa det Høieste, og ved Nøisomhed forvandler det Næste derefter til næsten lige saa godt som det Høieste. Og Alt dette foredrages ikke, det skeer: netop derfor er Overtalelsen saa stor, naar man hengiver sig i den. Ingen Taler kan overtale saaledes, netop fordi han har Hensigten, og Betragtningen altid føder Tvivlen. Overtalelsen her derimod er ikke et Mellemværende mellem tvende Personer, men er Veien i Livs-Anskuelsen, og Novellen fører En ind i den Verden, som Anskuelsen skaberisk bærer. Men see, denne Verden er igjen netop Virkeligheden; Anskuelsen har derfor ikke bedraget En, men netop overtalt En til at blive, hvor man er.

Thi hvad er det at overtale, naar man filosofisk skulde bestemme dette Begreb og hævde det sin ædle Betydning, agtende paa, at her jo ikke er Tale om Forholdet mellem tvende enkelte Mennesker, men om en Livs-Anskuelses Forhold til den Modtagende. Overtalelsen forudsætter, at der er en Vanskelighed, en Hindring, en Modstand; hermed begyndes der, og nu skaffer Overtalelsen dette bort. Overtalelse er netop en Bevægelse paa Stedet, men den Bevægelse, der forandrer Stedet. Æsthetisk føres Individet bort fra Virkeligheden og oversættes i Phantasie-Mediet; religieust føres Individet bort og oversættes i det Religieuses Evighed: i begge Tilfælde bliver Individet fremmed for Virkeligheden. Æsthetisk bliver Individet fremmed for Virkeligheden ved at være borte fra den; religieust bliver Individet en Fremmed og Udlænding i Virkeligheden. En Vanskelighed forudsættes der altsaa, eller at Lykkens og Umiddelbarhedens umiddelbare Sammenhæng i sig selv er brudt; men Afbrydelsen kommer hverken til meningsløst at ende i Fortvivlelse, ei heller bliver den et kvalitativt nyt Livs Begyndelse. Som Blomsten, naar den er knækket, ved Blomsterstokkens Understøttelse reises op igjen, indtil den atter vinder sin Styrke, om den dog bærer Mærket af at være brudt: saaledes er denne Livs-Anskuelse den Støtte, der understøtter den Knækkede, indtil den atter reiser sig. Men dette er netop Overtalelse. Umiddelbarheden veed ikke, hvad Overtalelse er, fordi den ikke har Lægedom behov; men det Religieuse kan ikke overtale, netop fordi det forudsætter en ny Begyndelse.

Hverdags-Historien *overtaler*, og heri er atter betegnet dens Grændse, som den ikke vil overskride. Vilde man sætte en Stræben sammen med den, som søger ud i Ideens yderste Afgjørelse: da er den atter Overtalelse, men som en venlig Magt, der holder igjen, medens selv den meest Uregjerlige dog ikke vil

unddrage sig det Ansvar at undgaae denne Instants.

Mange have vel fundet deres Tilhold i denne Livs-Anskuelse, fængslede ved Overtalelsen, og selv om Andre fordre mere afgjørende Kategorier: Hverdags-Historien er dog et Hvilested, eller om man saa vil et Bedested; thi et vist religieust Anstrøg er umiskjendeligt, netop fordi Livs-Anskuelsen ikke er Forstandighed alene, men denne formildet og forædlet ved Følelse og Phantasie i Overtalelse. Dog hvad siger jeg; om Nogen *fordrer* mere afgjørende Kategorier; er dette ikke Tidens Fordring, jeg taler om; er ikke jeg istedenfor at være et eenligt Menneske, der som ethvert saadant ikke kan forvexles med Tiden, med Kritiken o. s. v. og derfor let vil lære Ærbødighed ligeoverfor et saadant Phænomen som Hverdags-Historien, er jeg ikke bleven et uroligt Partihoved i Spidsen for et Opløb, som tramper paa Parterret, og raaber paa Tidens Fordring? Heldigviis ikke; og heldigviis er der dog Noget, som netop, naar det gjøres til Tidens Fordring, eo ipso er Nonsens. Thi hvad kan man ikke hitte paa at kalde Tidens Fordring, og hvad kan ikke faae en vis Anseelse ved at være Tidens Fordring; men at afgjørende religieuse Bestemmelser blive Tidens Fordring, er eo ipso en Modsigelse. Istedenfor man ellers, dersom man da bekymrer sig om Sligt eller foranlediges dertil, kan have ondt nok ved at afgjøre, om Dette eller Dette virkelig er Tidens Fordring: saa er her Undersøgelsen kortere og ingenlunde en faktisk af, om dette nu virkelig er Tilfælde, thi det er en Umulighed, at dette kan være *Tidens Fordring*, saa selv hvis det virkelig var Fordringen, var det dog ikke Fordringen, dersom der ellers til en Fordring fordres Forstaaelsen med sig selv af hvad man fordrer. Tiden er for abstrakt en Bestemmelse som Fordrer til at kunne fordre de afgjørende religieuse Bestemmelser, der netop ere Individualitetens og Enkelthedens; en masse, i Fælledsskab og med Larmen at ville fordre hvad der kun kan blive den Enkelte til Deel i Enkeltheden, i Eensomheden, i Stilheden, lader sig ikke gjøre. Det at fordre har dog vel ogsaa sin Dialektik i sig selv, for at Tidens Fordring ikke skal blive identisk med Ufornuftens Skrig og Larmen og blot være kjendelig paa Menneskestimlen. Ingen Tidens Fordring kan derfor fortrænge Hverdags-Historien, det kan man see paa Individualitets-Kategorierne, der ligge til Grund for Alt, og paa den Brug af disse, der er gjort i Fortællingerne. Den Enkelte eller De, der ved at blive Enkelte, søge Religieusitetens afgjørende Bestemmelse, ville neppe fristes til at fortrænge Overtalelsen, som de tværtimod ville vide baade at ære og glædes ved. I Forhold til enhver Individualitetens Rystelse, der dog i sit Sidste kun er sjælelig: er Hverdags-Historiens Livs-Anskuelse eo ipso Trøsten og Helbredelsen. Og er denne i disse Fortællinger foredragen af en saadan Mester, udstyret med saa megen Inderlighed og kunstnerisk Dygtighed, at den har sin Fuldendelse. En Individualitetens aandelige Rystelse er eo ipso Tegnet paa de afgjørende religieuse Bestemmelser; og Aand maa derfor ikke forstaaes identisk med Talent og Genie, ingenlunde, men identisk med Bestemmelse i Lidenskab. Et eenfoldigt Menneske kan føle Trang til det afgjørende Religieuse, og selv om det var en fortrinligere Begavet, der følte denne Trang, var det dog en stor Taabelighed at sige, at han derfor var en saadan Kunstner som hine Fortællingers Forfatter. Saasnart Religieusiteten tillader sig dette Ordspil med »Aand«, er den eo ipso ophørt at være Religieusitet og er bleven anmassende.

I snart 20 Aar har Hverdags-Historien saaledes bestaaet, været en Livets Forklaring for Ældre eller en Bestyrkelse i Forstaaelsen, været en Veiledning for Yngre, som ere opvoxede under den: hvor nær ligger nu ikke Titlen paa den nye Novelle To Tidsaldere. Men hvor nær ligger ogsaa en Indvending, som jeg helst vil affærdige her, at det ikke paa nogen Maade skal faae Udseende af, at det kunde falde mig ind at svare paa en saadan Indvending, – hvis den virkeligen er gjort, – efter at have læst og anmeldt Bogen. Der gives Indvendinger, som rette sig mod en Bog, og dog egentligen aldrig ere komne videre end til Bindet og Titelbladet, og som derfor bedst besvares eller rettere affærdiges udenfor. Opgaven erfares af Titelbladet; i en Fart omskrives Opgavens Vanskelighed til en Indvending mod Bogen, og som Jøderne ved Hjælp af Obligationer trak Penge ud af Landet, saaledes trækker Overfladiskheden Fynd og Betydning ud af Literaturen ved saadanne vrængende Conversioner. Det er en vanskelig Opgave. Ja. Ergo er den ikke løst. Nei. Om den er løst eller ikke sees først af Bogen og ved et langt nærmere Eftersyn. Vanskeligheden ligger i, at en Ældre paatager sig at opfatte en nyere Tid. Det er en Umulighed, siger Indvendingen i Forbigaaende og ryster betænkeligt paa Hovedet, thi saadanne Indvendinger blive kun altfor let populaire, da enhver snaksom Barbeer, om han ikke er Faderen, med Glæde staaer Fadder til den. Det er en Umulighed, siger Indvendingen; thi en Ældre er altid partisk for sin Tid, og kan ikke fatte vor Tid. Saaledes kan man ogsaa vende det om og sige: det er en Yngre, der vil opfatte en ældre Tid – ergo er Opfattelsen mislykket, thi en Yngre er eo ipso partisk for sin Tid. Hvad vil dette sige? det vil oversat i fornuftig Tale sige: det er en vanskelig Opgave. Og derfor lod jeg denne Indvending fremtræde her, for, hvis noget hurtigt Hoved iilsomt skulde have havt travlt med at befordre den cito citissime, at anvise den sin Plads, forvandlet rigtignok, som den jo selv er den forvandlede Titel, forvandlet til en sømmelig og ærbødig Erkjendelse af Opgavens Vanskelighed. Saa gjør en saadan Indvending, om end i fremmed Tjeneste, dog nogen Gavn, ender tillige paa en passende Maade Indledningen, dersom ellers Nogen skulde finde det Upassende, hvad jeg her tilføier. Det Første jeg har skrevet indeholdt blandt Andet nogle anmeldende Ord eller rettere en Udgydelse betræffende disse Noveller. Siden den Tid har jeg aldrig forsøgt mig som Anmelder. Efter 7 Aars Forløb er det da mit Ønske anden Gang, afsluttende, at gjøre Forsøget og atter med en Hverdags-Historie. Jeg har, hvad dog Sømmeligheden tillader i Forhold til en Anonym, en gjettede Formodning om Muligheden af, at den ærede ubekjendte Forfatter i sin Tid læste den lille Piece; dersom han da nu igjen vil gjøre mig den Ære at læse disse Linier: jeg haaber han skal finde mig uforandret eller om muligen forandret i Gjentagelsen: lidt mere Klarhed i Fremstilling, lidt mere Lethed i en flydende Stiil, lidt mere Langsomhed i Kjendskab til Opgaven, lidt mere Inderlighed i Skjønsmheden: altsaa forandret i Gjentagelsen.

Udsigt over Indholdet i begge Dele

1ste Deel: *Revolutionstiden*. I en kjøbenhavnsk Grosserer Wallers Huus var det Epochegjørende, at den franske Legation ankom til Byen, og at disse Afsendinge tillige med andre Franskmænd fik Adgang der i Familien. Grosserer W. er Republikaner, hans Broder *Justitsraad W.*, »hvem Tidens Vanskelighed har gjort vanskelig før Tiden,« er Royalist; dennes Søn *Ferdinand W.* er Republikaner; og for Høiesterets Advokat *Dalund*, en daglig Gjest i Huset, er det ikke muligt at bevare sin neutrale Stilling som lagttager af de verdenshistoriske Begivenheder, fordi hver af de hidsigt stridende Parter forstaae hans enkelte Ytringer i Lidenskab, og misforstaaende forvandler ham til en Advocat hver for sin Sag. Men medens saaledes Opmærksomheden er henvendt paa de store Begivenheder, og medens det Wallerske Huus ofte nok er Vidne til politiske Disputer: skjuler dette over en hemmelig Forstaaelse mellem *Madame W.* og Advokat *Dalund*, thi hvad Løvhytten og landlig Stilhed er for uskyldig, eller dog for tilgiveligt feilende Elskovs Tilbliven: det er store Begivenheders Bortleden af Opmærksomheden for den forbudne Elskovs Vedbliven.

Endeligen er der endnu i det W.ske Huus paa Besøg en ung Pige: *Claudine*, Grossererens Søsterdatter. Og iblandt Franskmændene er der een: *Charles Lusard*, i hvem den unge, af sin Tante Malfred næsten fortrykt opdragne, Pige snart finder en Gjenstand for sin nu fritaaende Beundring. Et Gjestebud hos Grosserereren danner Culminationen for Politikens Triumpher i det Wallerske Huus og Begyndelsen for en anet Forstaaelse mellem *Claudine* og *Lusard*.

Skjøndt første Deel af Novellen kaldes *Revolutionstiden*, samler dog Opmærksomheden sig nu afgjørende om *Claudine*, saa Hoved-Motivet synes glemmt, hvis det ikke erindres, at C. netop falder som et Offer for sin Tids Idee (p. 79), men tillige opreises som Den, der trods Nogen blev Ideen tro (p. 159.). Saaledes fremkommer den interessante og dog saa beskedent valgte Opgave: »Revolutions-Tidens Liv reflekteret i det huslige Liv« (cfr. Forordet) ja *Revolutionstidens Liv reflekteret i en stakkels forladt Qvindes skjulte Afsideshed paa Landet*.

Lusard faaer en Duel; saaret bliver han paa en Fiskerbaad bragt til Grossererens Landsted, hvor *Claudine* i den piinligste Spænding har gennemlevet og gennemlever alle en skjult Elskendes Forfærdelser, men ogsaa modnes i den egne Forelskelses Inderlighed. L. forbliver paa Grossererens Landsted, hvor han helbredes, men hvor ogsaa i landlig Stilhed Forstaaelsen mellem ham og Cl. naaer sit Høieste, begunstiget af Leiligheden, og veiledet ligesom af *Ferdinand W.s* Efterretning om et utilladeligt Forhold mellem *Madam W.* og *Dalund*, samt ved hans Udvikling af Tidens frivole Anskuelser om Ægteskabet.

Lusard gaaer til Armeen og lader Cl. tilbage med den af *Ferdinand W.* prophetisk forudsagte Opgave: »at Erindringen herom maatte være nok til at udfylde Livet for et Fruentimmer, der forstod at elske og paaskjønne det Herlige« (p. 20) en Prophetie, der i sin Almindelighed om enhver Pige kan blive usand, og kun blive sand om den Ualmindelige.

Isoleret allerede ved sin eensomme Viden om sit Forhold til L. bliver Cl. det mere og mere. *Ferdinand W.* skriver en lille Digte-Samling (*Primula veris*), indeholdende revolutionaire Ideer, bedrøver og ængster sin Fader derved og reiser saa udenlands. Grosserer W. gaaer til Amsterdam i Handels-Anliggender, hans Kone følger ham. Foretagendet lykkes, men Grosserereren kommer til Skade, og Tilbagereisen forsinkes. Cl.s Stilling bliver mere og mere fortvivlet. Hun har Ingen at betroe sig til i sin Elendighed, beslutter endeligen at skrive til *Madame Waller* og aabenbare hende Alt. Brevet afgaaer, men maa komme for sildigt, thi Efterretningen indløber nu om, at *Madame W.* er død. *Dalund* beslutter af Sorg at reise udenlands; underretter Cl. derom i en Billet og henkaster et fortvivlet Ord om Selvmord. Cl. bragt til det Yderste beslutter fortvivlet at ende sit Liv; frelses ved den gamle Husholderske *Susanne*, og finder ved hendes Hjælp en Trøstens-Bolig hos en gammel Skipper-Enke. Uden andet Tilhold i Verden tilhører nu Cl. den Spæde ganske med en saadan i stille Indvielse helliget ægte Moderlighed, at det maa lykkes »Moderen ved Troskab at forsones, hvad Jomfruen letsindigt har feilet« (p. 99), at Indvielsens Inderlighed faaer ligesom tilbagevirkende Kraft til ægteskabeligt at omforklare Feiltrinnet.

Grosserer W. har rigtigt modtaget Cls. Billet til hans afdøde Kone, aabnet den og erfaret Alt; fordrer, at Cl. skal forlade hans Huus. Et Ægteskabstilbud gøres fra Tydskland gennem Tanten; afslaaes. Under Skin af at reise til Tydskland forlader hun ene Byen med den Spæde, og tager ud paa Landet til sit nye Skjulested, hvor hun under Navnet *Johansen* lever ukjendt, glemmende Verden og glemmt. Hører aldrig Noget fra *Lusard*, hvad saa vel Mystifikationen som tilfældige Omstændigheder forhindrer, da der dog indløbe nogle Efterretninger til Grosserer W.

Fængslet ved Troskaben mod sig selv og sit Barn til Mindet om *Lusard*, han være nu død eller troløs, lever

Claudine 9 Aar i en idyllisk omfremdet Erindren, kun uroliget og bragt i rørende Forlegenhed, hver Gang hun foranlediges til at skulle forklare, hvorledes det dog egentligen er gaaet til, at hun i saa ung en Alder er bleven Enke, det være nu en simpel Bondekone, der gjør det i al Troskyldighed, eller en Baron i erotisk Interesserethed, eller den lille Charles i barnlig Naivitet. Thi en Baron, hvis tidligere Letsindighed bøier sig under Elskovens Magt, frier til hende, aabner hende Udsigten til en glimrende Fremtid, der tillige kan skjule over et Feiltrin. Han ængster hende med sin Lidenskabelighed, men faaer dog Afslag; og Claudine vælger, skjøndt *vanæret*, at blive »sin Husbond og sin Ære tro«.

Claudine bliver kjendt af en Uvedkommende, der er i Besøg hos Baronen; bliver atter kjendt af en kjærkommen: Ferdinand W., der, imidlertid gift og Medinteressent i et stort Etablissement i Schweiz, er vendt tilbage, og af Susanne har erfaret hendes Opholdssted. Han bringer Efterretningen om, at Lusard lever som Duc de Montalbert paa et Gods i Jylland, hvilket han har arvet efter Onkelen, en ivrig Royalist, med hvem han i sin Tid i Faveur af Claudine forgyeves søgte at udsone sig: Ferdinand W. bringer igjen Underretningen til Lusard, som mener Cl. utro og gift i Tydskland. F. indleder Efterretningen saa delicat som muligt, at Gjenforeningen ikke maa blive en fattig og treven Concession, men en begejstret Gjentagelse, at det dog maa vise sig, at det er ikke som der staaer i den franske Sang om Foraaret: »qui ne revient plus pour les amans, comme il revient pour la nature.«

Lusard og Claudine forenes

2den Deel: *Nutiden*. Som Claudines fuldtro Udholdenhed havde været Troskabens seierrige Vei til den endelige Forening med Lusard: saa gjentager denne Troskab sig i en Erindringens Udholdenhed, der ædel dannet veemodigen søger *tilbage* til den Forening, til hvilken Claudine søgte *hen*. Sønnen *Charles Lusard de Montalbert* nu 50 Aar gammel lever paa den prægtige gamle Borg (»hvor de to store Kastanietræer ved Kirkemuren allerede i ti Somre strøe deres Blomster over Graven«) – selv en Erindring om de Afdøde. Efterat have reist meget, saa vel i den nye som i den gamle Verden, efterat have ladet Elskovens Tid gaae forbi, efterat have svinget af der hvor Fremtiden væsentligen begynder for et Menneske: har han skjønt indrettet sig i Erindringen og valgt Fortiden, kun ønskende at forskaaffe sig selv en Erindring ved at gjøre Een af sin Familie lykkelig.

Lusard kommer tilKjøbenhavn, besøger *Commerceraad Waller*, der beboer det gamle Wallerske Huus, og ved ham indføres vi nu i *Commerceraadens* ægteskabelige Vrøvlerie, og paa den Skueplads, hvor *Nutiden* aabenbarer sig i sine forskjellige Repræsentationer. *Nutiden* har intet Fremmed at fængsle ved, ikke en Legation af Franskmand, der næsten lade En glemme, at Scenen er i Kjøbenhavn, ikke en verdenshistorisk Katastrophes mægtige Opsving. Livet i *Nutiden* er ikke uroliget i energisk Lidenskab, der netop i sin Energie, ja selv i sin Heftighed har sin Form, skjuler ikke over en forbuden hemmelig Lidenskabs Styrke. Tvertimod det Hele er aabenbart Ubestemmethed derved Trivialitet, Formløshed, Halvstudeerthed, Leflerie, og er aabenbart at være det. Her er ingen mægtig Aabenbarelse og ingen dyb Skjulthed, men desto mere Overfladiskhed.

Kun een Blomst voxer i Skjul, fortrykt af alt dette udvortes Væsen: Frøken *Mariane*, en Datter af *Commerceraad W's* første Ægteskab, stedmoderligen i det andet Ægteskab, endog af Tjenestefolkene, benævnet: *Maren*. Krænket og overseet af Stedmoderen, forgyeves en Gjenstand for Faderens afmægtige Beskyttelse, fornærmet næsten af unge Lapse, hvilke Stedmoderens Coquetteri begunstiger, bekymret for sin yngre Søster *Colettes* Institut-Letsindighed: er hun lønligens elskende og elsket af *Ferdinand Bergland*, en Dattersøn af *Ferdinand Waller* (Forfatteren af *primula veris*), et noget excentrisk Hoved, men stolt og ædel.

Lusard opdager snart denne Piges Elskelighed, bestyrkes i sin Dom af den gamle *Etatsraad Dalund*, der kommer som engang i *Grossererens* nu i *Commerceraadens* Huus, en Olding, der ikke kan siges at have valgt Erindringen, men bevarer den, Erindringen om *Madam Waller*, en Olding, der, som han eengang forgyeves søgte at bevare sin neutrale Stilling som lagttager, nu forgyeves med sin blide men dog lidt sarcastiske Opfattelse træder i *Skranken* som »Advocat for en svunden Tid – eller mod en nærværende.«

Ferdinand Bergland veed man ikke at finde; efter et Brud og en Misforstaaelse med *Commerceraaden* er han reist, nok til *Genf*. *Mariane* bliver nu den designerede Gjenstand for *Lusards* Opmærksomhed (hvad endog af Nogle misforstaaes som var han selv *Frieren*), hendes Elsker udsees til *Lusards* Arving. *Mismodig* troer L. at opdage, at *Mariane* elsker *Arnold*, en juridisk Student, hvis tomme Væsen er ham modbydeligt; *Dalund* benægter dog Muligheden heraf.

Ved et Tilfælde bliver L. Vidne til en Samtale mellem *Mariane* og den Elskede (det er *Ferdinand Bergland*, som er vendt hjem for at tage Afsked), hvem han ikke kan see, da han i Løvhytten er skjult af Træerne, men hvis Stemme og en Signetring L. bliver opmærksom paa. Af Samtalen erfarer L., at denne Forelskelse stunder mod sin Opløsning, at den Elskede af Frygt for Næringsssorger ikke vil vove sig ud i et Ægteskab, men forlade Pigen, haabende, at L. frier til hende.

Men hvo er nu dette Menneske? Paa en Bog-Auction kjøber L. hiin lille primula veris for 25 Rbd., og bliver nysgjerrig efter at vide, hvem Den kan være, der var den næste om dette uforholdsmæssige Bud. Paa Stemmen og Signetringen gjenkjendes Elskeren fra Løvhytten – og see, denne er Ferdinand Bergland, den Søgte.

Just da som en lignende Adskillelse skal indtræde som den i første Deel: da en trofast qvindelig Sjel (ligesom Claudine) skal forlades af den Elskede, der ikke vil i Krigen (som Lusard) men trøstesløst ikke vil vove sig ud i et Ægteskab af Frygt for Næringsssorger; just som Horoscopet vel maatte stilles saaledes, at Mariane ligesom Claudine vilde blive sig selv tro i Aarene, men, mindre begejstret opflammet, vilde lide mere i stille Inderlighed: da træder L. til – Erindringen fra første Deel virker endnu engang forklarende. Hvad sønlig Pietet veemodig erindrer, det seer den Ædle nu om sig i fornyet Gjentakelse.

Mariane forenes med F. Berglands; de leve paa den gamle Borg: den eenlige Lusards Børn og Arvinger.

* *
*

1) I Løvhytten ere Lysene tændte, medens Elskovs-Stjernen tindrer i Dobbelt-Lyset. Claudine sidder hos Lusard og Ferdinand Waller læser et Digt høit af primula veris. – 2) I Løvhytten ere Lysene tændte, – Ferdinand W. sidder hos den lille Madam Johansen og mindes det aldrig Glemte. – 3) I Løvhytten ere Lamperne tændte, og Stjernerne titte med zittrende Bevægelse ind gennem Løvet. Ferdinand Bergland læser høit for sin Hustrue, og Lusard hører til – han læser i primula veris.

Hvorfor er dog Efteraaret den skønneste Tid at forelske sig, hvorfor »burde September kaldes Elskovsmaaneden?« (cfr. 1ste Deel Pag. 55.) Fordi den strax er i Pagt med Erindringen!

Ferdinand har endt Oplæsningen, vakt Mindet om Erindringer, der personligt knyttede sig til hiint lille Skrift, og om Tiden, hvis Ideer det var paavirket af. De tvende Tidsalder berøre hinanden endnu engang til Slutning. Ferdinand B. siger: »jeg glæder mig over at leve i en Tidsalder, der, tiltrods for sine Mangler, gjør saa mægtige Fremskridt i saa mangen Retning. Jeg bekjender mig til den Tro, at Menneskeslægten vel gennem Oscillationer, men dog med stadig Gang nærmer sig det Fuldkommenheds-Maal, som er tænkeligt for en jordisk Tilværelse.« Og Lusard siger: »Amen, ja vi ville haabe det.«

Revolutionstidens Reflex i det huslige Liv er erindret; Nutidens Reflex i det huslige Liv er gjengivet, men ikke dømt, og derfor heller ikke Haabet den negtet.

II

En æsthetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder

I Gjengivelsen af Indholdet har jeg søgt at udhæve de fremtrædende Momenter i Fortællingens Gang, men tillige at gennemvirke Referatet med Novellens væsentlige Stemning, og ved det enkelte indflettede Prædikat at minde om, hvad der i Samtalen forhandles mellem de enkelte Personer; endeligen har jeg i Lighed med Fortællingen bestandigt søgt at understryge ved Hjælp af Tidsalderens Totalitet. Thi deri er jo denne Novelle forskjellig fra andre, at den har en substantiellere Grund: hver Deel sin Tidsalder i dens specifikke Forskjellighed. En Novelle i Almindelighed har jo kun den maleriske Grund, ligesom den Streg, Tegneren henkaster, over hvilken han tegner Figuren: Tegningen selv er Frembringelsen, medens Grunden blot forhindrer, at det ikke for Øiet seer ud som svævede det Tegnede i Luften. Her derimod grunder Novellen universellere i et Noget, der er væsentligere end selve Frembringelsen, medens Frembringelsen dog kun vil give Gjenskinnet. Som Forudsætning har Novellen Tidsalderens særlige Totalitet, og Fremstillingen er dennes Reflex i det huslige Liv; efter Fremstillingen vender Tanken igjen tilbage til Tidsalderens Totalitet, som nu aabenbaret ogsaa i denne Reflex. Men Tidsalderen selv har Forfatteren (ifølge Forordet) ikke villet fremstille; hans Novelle ligger i Midten mellem Tidsalderens forudsatte Eiendommelighed, og den nu ved Fremstillingen i Reflexen belyste.

Loven for den æsthetiske Kritik vil derfor ikke være den: om nu en saadan Pige som Claudine, en Mand

som Lusard, Dalund o. s. v. ikke kunde forekomme i vor Tid. Hvilken Urimelighed; det Forskjelligste kan jo forekomme i enhver Tid; der kan jo f. Ex. i vor Tid leve en Mand, om hvem man maa sige, at han egentligen hører hjemme i Middelalderen, eller i Grækenland. Nei Kritikens Spørgsmaal er: maa en saadan Pige som Claudine væsentligen forekomme netop i den Tidsalder. – Saaledes ogsaa med Hensyn til anden Deel. Spørgsmaalet er ikke, om en saadan Pige som Mariane kunde have levet i Revolutionstiden, tænkt og følt og handlet som hun gjør; men Spørgsmaalet er: maa en saadan qvindelig Figur væsentligen forekomme i Nutiden.

Æsthetisk betragtet udvikler Forfatteren vistnok netop i anden Deel sit Mesterskab i Fremstilling og Skildring, sin lagttagelses-Evne, sin ved Ligevægt ophøjede Troskab i Gjengivelse af Virkelighed, der han veed at conservere selv det Skrøbeligste og Ubetydeligste saaledes, at det netop bliver hvad det er, selv Trivialitet og Raahed, med en saadan Sandhed, at det netop derved faaer en Interesse. Selv den ubetydeligste Bperson i anden Deel, hvor der da overhovedet ingen betydelig Personlighed er, staaer saa levende for En, bliver saa gjennemsigtig i de faa Replikker, at det Enkelte og Ensemblet ved Naturtrokab og Livlighed frembringer en skuffende Virkning. Kun denne Forfatters Ligelighed, hans Interesse for de virkelige Mennesker i Livs-Anskuelsens og Deeltagelsens Medfør gjør det forklarligt, hvad man maa forbauses over, at han har kunnet fremstille alle disse Figurer saaledes, at man intet Øieblik kommer egentlig til at lee ad dem, medens dog de fleste væsentligen ere saadanne, at de i en reen æsthetisk Idee-Belysning maatte blive comiske¹, og i en reen ethisk Idee-Belysning maatte blive, hvis jeg saa tør sige, at cassere som falske Udgaver af Mennesker.

1. Kun eet eneste Sted er endog en saadan Figur som Frue Waller opfattet comisk, men ogsaa fortræffeligt, idet hun ret viser sig repræsenterende Overfladiskhedens tro Gjengivelse af alt Muligt, uden Hensyn til enten det passer for det eller ikke. Etatsraad Dalund har beskyldt vor Tid for Leflerie og sagt, at dette er noget Dæmonisk. Hvad skeer? Fruen overrasker en Dag en Hofjunker (en Huusven, med hvem hun selv coquetterer), ifærd med at omfavne og kysse Tjenestepigen. Pigen faaer Afskeed og en Tordentale holdes til Hofjunkeren og parodierende nok indflyder heri hiin Passus om Lefleriet, og at det er noget Dæmonisk. Hvad der gjør den comiske Opfattelse endnu fortræffeliggere er, at Scenen ikke fremstilles, men at den lille Colette refererer den og i Talen igjen hiin Passus af den gamle Dalund. Situationen indeholder en ypperlig Ironi over de yderst uheldigt anvendte Ord; thi naar galt skal være, vilde maaskee Dalund have fundet det hele Optrin med Tjenestepigen mere tilgiveligt, under Forudsætning af det blev skjult, derimod ligger netop Lefleriet i Scenen mellem Fruen og Hofjunkeren: den dydige Frue der skjender paa den Hofjunker, med hvem hun selv coquetterer. I Forhold til et pianket Fruentimmers Eftersnakken af en gammel Mands alvorlige Ord er Satiren ypperlig, ligesom ogsaa til at belyse Fru Ws. Perfektibilitet.
(tilbage)

Vil man da, hvad især en travl Kritik hurtigt faaer sat i Circulation som en Indvending, tale om Forfatterens mulige Forkjerlighed for den ene Tidsalder fremfor den anden: da vil man ved det nærmere Eftersyn tvertimod finde et væsentligt Udtryk for Ligeligheden. Thi til Forfatterens mulige Forkjerlighed for Revolutionstidens mere begeistrede Liv svarer den virkelige Forkjerlighed, han har viist for Nutiden, ved Fremstillingens større Kunst. I første Deel er Constructionen saa simpel som muligt; efter nogle faa Optrin i Grosserer Ws. Huus vandrer Fortællingen ligesom ud med Claudine og fortaber sig med hende i det Idylliske; skrider langsomt episk fortællende frem, indtil Gjenforeningen med Lusard. Episoden med Baronnen er endog i Retning af componerende Opfindsomhed saa langt fra at være overraskende, at den snarere falder lidt fattigt, da den er af den Art Collisioner, i hvilke selv en Begynder pleier at friste sine Heltinder. I anden Deel derimod er det dramatiske Moment meget mere fremtrædende. Her er større Vexel og Mangfoldighed i de mere sammensatte Situationer, Forviklingens Spænding vedligeholdt indtil det Sidste, skuffende sinket ved Lusards misforstaaede Opfattelse af Forholdet mellem Arnold og Mariane, sindrigt bragt sin Opløsning imøde ved et Tilfælde, der indvier Lusard i de Elskendes Hemmelighed, og endeligen paa en skjøn Maade løst ved at indslynge en Situation, der benytter Noget, som Læseren kjender fra første Deel; medens Lusard ikke som en deus ex machina træder til med sin rige Brudegave, da det tvertimod jo er hans Ønske fra Begyndelsen. Det er da ikke som ellers en Penge-Hjælp, der novellistisk skaffes tilveie, en rig Onkel, der bliver slaaget ihjel, eller høist beleiligt omskifter Tiden med Evigheden, eller en Ditto, der i største Hast hentes hjem fra Ostindien o. s. v. tvertimod, man kan her lige saa godt vende Forholdet om og sige Opgaven er: en ædel Riigmand, hvis Sindsstemning hele første Deel psykologisk motiverer, der søger en Gjenstand, og hvem Styrelsen i Fortællingen nu hjælper til at finde de tvende Rette. Der bliver intet Uforklarligt tilbage, som vækker Tvivlen, intet Resterende, der digterisk kun kan dækkes ved Poesiens Forskud fra Phantasiens uhyre

Hjælpe-Fond; tvertimod bliver Stemningen i Forhold til Opløsningen Enheden af det Udbrud, der lyrisk forundrer sig over Styrelsens Gang og af det Forstandens Samtykke, der siger: det kunde ikke være anderledes.

Et væsentligt Udtryk for Ligeligheden er igjen, at *Personerne i anden Deel træde langt tydeligere frem, hørlige i Replikkens Stikord, synlige i Skikkelsens Omrids, let gjenkjendelige i Livet; medens Personerne i første Deel mere ere skjulte i en universellere Lidenskabs Inderlighed.* Dette har dog en dybere Grund, men Forfatterens Mesterskab ligger netop i at kunne gjøre Skjel ved at gjøre Forskjel, og ved at kunne gjøre den og igjen at kunne skjule det i Fremstillingen, saa han intetsteds ligefrem siger, hvad han vil, men selv vel veed hvad han har gjort, hvilket Critiken kan udsige ligefremt. *Forskjellen* udtrykker egentligen Forholdet mellem *Inderlighed* og *Repræsentations-Syge*, for hvilken sidste netop Nutiden jo ofte sigtes. Det er en psykologisk Sætning, som vist enhver Erfaren vil give mig Ret i, at naar en væsentlig Lidenskab er tilstede, yttrende sig i Ord eller Handling, da fængsler Yttringen Ens Opmærksomhed, saa man derved glemmer det Ydre; samt at naar En væsentligen er i Lidenskab, glemmer han det Ydre hos den, der er Gjenstanden. Det styggeste Menneske kan ganske bringe En til at glemme hans Ydre, idet han fortryller ved Yttringens Inderlighed. Det var denne Modsigelse, der ironisk tilfredsstillede Socrates i saa høi Grad. Naar han talte, naar Tilhøreren, Alcibiades's »Hjerte bankede hæftigt derved, hæftigere end Korybanternes, medens Taarer strømmede ud af hans Øine«, da var det glemt, for evigt glemt, at Den, der taledede, var den styggeste Mand i Grækenland – indtil han saa taug, og den styggeste Mand i Grækenland nød Ironiens Tilfredsstillelse. Dersom man ret har hørt en Prædiken, der har havt Inderlighedens hele Fylde: selv om man uafbrudt har seet paa Præsten, vil det dog være En umuligt at sige, hvordan Præsten saae ud. Lad en Pige have en Hjertesorg og søge Ens Fortrolighed, lad hende have Sorgens Inderlighed i den evige Erindren: idet man forlader hende er det umuligt at sige, hvorledes hun saae ud, thi Inderligheden lader En glemme for at erindre det Væsentlige; Udvortesheden derimod paanøder sig saa man ikke kan glemme den, fordi der Intet er at *erindre*. En væsentlig Forelsket lever maaskee længere Tid uden med Bestemthed at kunne tydeliggjøre, hvorledes den Elskede seer ud, den lidenskabelige Inderligheds Overmagt gjør, at han, naar han ikke seer hende, har glemt, hvorledes hun seer ud, netop fordi han erindrer sin Forelskelse; og paa samme Tid kan han med Lethed fremkalde Billedet af alle dem, der høre til den Elskedes Familie og Omgivelse.

Saaledes med Personerne i denne Novelles første Deel: de ere næsten Alle i Lidenskab, netop derfor træde de maaskee mindre tydeligt frem. Den, der maaskee staaer tydeligst for En i Udvorteshed, er Justitsraad Waller, netop fordi han er den ubetydeligste. De andre ere mindre tydelige i Forhold til som de væsentligen have Idealitetens Lidenskab, ere indoptagne i en verdenshistorisk Begivenheds universellere Liv, eller skjulte i den autopathiske Lidenskabs inderlige Aabenbarelse. I anden Deel derimod ere næsten alle Personerne kjendelige i en Udvorteshed, der tilbyder sig for Hukommelsens Phantasie. De faa Strøg, med hvilke de ere henkastede, stille dem saa tydeligt for En, at man ikke kan glemme dem, at man trøstigt turde paatage sig at kjende dem igjen paa Gaden, fordi de ere sande Typer paa Udvorteshedens Statister, der slet Intet have hvad der lader En erindrende glemme, hvorledes de see ud. Der er en Præst, hvis Ydre jeg aldrig skal glemme, ikke just fordi han unegteligen var en smuk Mand, men fordi han i den Grad vævede, at der slet Intet var, der bortledte Opmærksomheden fra, hvorledes han saae ud. Er dette ikke saaledes? Lad en stadselig Dame have anvendt en sjelden Omhu paa sit Sørge-Toilet: man vil være istand til at huske hver en Fryndse hver en udpyntet Mine i hendes condolerede Ansigt – men den unge Pige, der virkeligen havde Sorgens Inderlighed, hendes Ydre kunde man ikke huske.

Man tage Commerceraad W.¹. Han sidder i det samme Contor, paa den samme Plads, hvor tilforn hans Fader har siddet, paa en bevægelig Contorstol og »seer ud som En, der paa en heed Sommerdag plages af en Sværm Fluer«: har Forfatteren blot viist ham engang, man glemmer ham aldrig, thi hans Mærkelighed er væsentlig Udvorteshed. Man tage Frue Commerceraadinden i hendes Leflen, eller hvor hun træder op, udmaiet med et Echarpe i glimrende Farver, indvirket med Guld: man glemmer ikke, hvorledes hun saae ud. Man sammenligne hermed Festligheden i Grosserer Ws. Huus, hvor Claudine viser sig bærende det trefarvede Skjærf¹ og uagtet dette Moment oftere bringes i Erindring, man glemmer igjen, hvorledes hun saae ud, man lader Øiet flygtigt glide hen over Pynten forvissat om, at hun har været skjøn, og man glemmer, fordi Opmærksomheden væsentligen hviler paa Pigens ungdomsglade sværmeriske Begeistring. Hvo husker ogsaa Guld kapselens Udseende, naar der er en indre Mærkelighed ved dets Construction, som den omfatter! En Præsenteerbakke, et Skildt har derimod den Egenskab, at hvis man glemmer Udseendet, har man ganske glemt Gjenstanden. Saaledes ogsaa her. Madame W. med det lille trefarvede Mærke omhyggeligt skjult, den lyksalige Claudine festligen bærende Revolutionens Ordensbaand: ere væsentligen pyntede. Frue Commerceraadinden med sit gyldne Belte, eller sit guldindvirkede Kanetæppe er derimod ikke pyntet. Og dog vil Ironien det saaledes, at man glemmer, hvorledes de tvende Første saae ud, medens man vedbliver at erindre dem, men man glemmer aldrig Frue Commerceraadinden med Beltet – dersom man da ikke ganske glemmer hende. – Man tage Arnold og Scenen (p. 262) hvor han med sin formeentlig ironiske Næsviished fornærmer Commerceraaden i dennes egen Stue; man sammenligne hermed Stridsscenen i første Deel, hvor Justitsraad W. endog siger: »det er infame Ord du bruger«. Man glemmer hvorledes de Stridende see ud over Gjenstandens Betydning, man tilgiver den lidenskabelige Mand hans heftige Udbrud. Men Arnold springer saa tydeligt frem, at man ikke kan blive af med ham, der er Intet der kan hjælpe En til at glemme, det Hele dreier sig om Intet, og Arnold præsenterer sig som Tomhedens og Indbildskhedens

selvbehagelige Repræsentant, hvis Ironie beundres og vurderes af Commerceraadinden. Man tage af første Deel Scenen i Løvhytten, hvor Ferdinand W. i Claudines og Lusards Nærværelse frisk væk taler om Forholdet mellem Madame W og Dalund; man finde det usømmeligt, men man glemmer det ogsaa, næsten øieblikkeligt, netop fordi der er noget at erindre. Ferdinand er i Lidenskab, vildtledt af Tidens Ideer rives han hen; Claudine er ikke nysgjerrig, men i Forelskelsens Lidenskab gaaer der paa engang et ængstende og et fristende Lys op for hende. Man sammenligne dermed Scenen i anden Deel, hvor Arnold kommer at indbyde Fruen, og hvor hendes Forhold til Hofjunkeren kommer paa leflende Omtale. Ja det maa saa være: den hele Situation maa paatrænge sig Hukommelsen. Men hvis er Fortjenesten? Ja den er Forfatterens, der baade veed, hvad der skal gøres og veed at gøre det. Thi Scenen i første Deel er endogsaa saaledes, at en Begynder vilde være istand til at fremstille den. Der samtales ikke, det er Ferdinand W. der begejstret expectorerer sig. I anden Deel derimod: dette Mesterskab i at gjengive Ubetydelighed, disse korte Replikker, den idelige Indfletten af Situationen i Replikken, denne Nøiagtighed i den tilfældigste Gestus, denne Livlighed, dette Farvespil, skjøndt det Hele ganske rigtigt er holdt i Trivialitetens intetsigende Farvetone. – Man tage Colette, Arnold, Hofjunkeren, alle Nutidens Repræsentanter, de præsentere sig alle saa tydeligt og saa uforglemmeligen.

1. Kun nogle enkelte Exempler vil jeg anføre, for ikke at blive for vidtløftig; derimod kan jeg ikke tilbageholde den Yttring, at netop jo mere man læser denne Novelle, desto mere vil man forundre sig over den Sindrighed, med hvilken Forfatteren har vidst at danne Situationerne saaledes, at de frembyde en ypperlig Leilighed til at anstille Sammenligning, og den kunstneriske Naturlighed, med hvilken Forfatteren har vidst at skjule det derved, at Situationen i Sammenhængen i sin Deel er saa ganske paa rette Sted, at den mindst af Alt synes at kunne have noget Øiemeed.
(tilbage)
2. Forskjellen er fremdeles denne: medens det i første Deel er Grosserer W., der ønsker, at hans Kone og Niece skal pynte sig med de nationalt-betydningsfulde Foræringer, som Franskmandene have tilstillet ham, for hvilken Frihed de selv paa den festlige Aften med chevaleresk Galanterie gøre Damerne en Undskyldning: er det her Frue Commerceraadinden, der saadan har faaet en Foræring af en Laps, som har kjøbt den i Forlegenhed for at købe noget, og foræret Fruen den, for at blive af med den, og det er mod Commerceraadens Villie at hun bærer det, medens Mariane med Smerte seer den lille Colette efterlignende Moderen og modtage Foræringer af en Mandsperson paa Gaden.
(tilbage)

Hvor der er væsentlig Lidenskab tilstede i Inderlighed, der *glemmes Omgivelsen*. I anden Deel derimod er Forfatterens Omhyggelighed (netop ved Forkjerlighed for Opgaven) stor i med øvet Haand at tegne det søgne Livs dagligdagse Omstændigheder. Her hastes ikke hen til det festlige Optrins Betydningsfuldhed, her lukker man sig ikke idyllisk inde med en forladt Qvindes stille Inderlighed, nei her er Alt saa omtrent lige vigtigt, og derfor Gjengivelsen vanskelig, ligesom at male uden Lys og Skygge og dog at frembringe Virkning og et Kunstværk. Vi føres derfor ikke udenvidere ved et afgjørende Spring ind i Selskabssalen, hvor Talens begejstrede og Samtalens livlige Sving og den dannede Omgangs gode Tone glæder, nei Forfatteren kjender sin Opgave. Udenfor høre vi Kjævleriet i Stuen indenfor, vi vente udenfor medens Fruen musicerer, næsten paa Trappegangen begynder Commerceraadinden allerede at skjende paa Hofjunkeren; Tjenestepigen spiller med og smaa Børn og en Skole-Pige – netop fordi intet decorum fjerner og adskiller, ingen Ophøieth hæver og udmærker, ingen Begivenhed vækker og forædler, ingen Idee ordner Masserne i malerisk Samdrægtighed, eller høiner den Enkelte i heroisk Fremtræden, men Alt er et Mellemhverandre.

Kort, Forfatterens Ligelighed i Forhold til de tvende Dele kan maaskee udtrykkes saaledes: *fængsler* den første Deel mere ved de store Lidenskabers Tilforladelighed, saa er den anden Deel mere *underholdende*, især jo mere man læser den.

Dette angaaende Ligeligheden; et andet Spørgsmaal er, *hvorvidt* egentligen *denne Novelle vedkjender sig samme Opfattelse af Tilværelsen, som er væsentlig for Hverdags-Historien*. Dennes Anskuelse ligger, som sagt, i en Midte mellem det Æsthetiske og det Religieuse. Lad os saa betragte Hoved-Personernes Existents-Forhold i foreliggende Novelle. I første Deel dannes Katastrophen i Forholdet mellem Claudine og Lusard *romantisk ved Udholdenhed*; hun holder ud, saa faaer hun Lusard. Og hendes Udholdenhed er væsentligen Natur-Bestemmelsens, Umiddelbarhedens, Elskovens romantiske, thi det Ethiske bliver ikke afgjort medvirkende, det Ethiske, at det jo dog er alene paa den Maade Claudine kan redde sin Ære – ved at ære sig selv; og at derfor enhver ny Forbindelse, enhver Mislighed med Hensyn til Inderlighedens Aftagen er Dommen over hende selv. Hendes Romantik er ligefrem Romantik, ikke forvandlet og helliggjort ved det Ethiske. Adskillelsen fra Lusard sætter hende i Bero, i denne Stilling bliver hun staaende med den romantiske

Front og Retning hen til Lusard, men hun bliver ikke ved ethisk Fordybelse i sig selv høiere end Forholdet til Lusard, dog bevarende det romantiske Ønskes Retning hen til Gjenforeningen med ham. – I anden Deel dannes Katastrophen i Forholdet mellem Mariane og Ferdinand Bergland *romantisk* ved Hjælp af *Skjæbne*: Lusard træder til med Penge-Hjælpen. Spørgsmaalet er kun, hvorvidt det ikke havde været mere i den ældre Hverdags-Histories Aand at tegne Baronens (i 1ste Deel) noget anderledes og saa lade ham forenes med Claudine; at lade Mariane lide Adskillelsens Smerte, og saa skaffe hende en ny Trøst. Imidlertid kan man paa denne Bemærkning, selv om man indrømmede mig dens Rigtighed, ingenlunde begrunde en Indvending, netop fordi Forfatteren væsentligen er gjengivende de tvende Tidsaldere. Endnu mindre kan man indvende mod Forfatteren, at der i 1ste Deel i Forholdet mellem Madame W. og Dalund er gjort et Forsøg paa, at give Natur-Forholdet Overmagten over det Ethiske, som skulde *Troskab* i et *utilladeligt* Forhold kunde gjøre dette tilladeligt; ei heller kan man indvende mod Forfatteren, at Forholdet endog fremstilles som udøvende en *forædlende* Indflydelse paa Madame W. i hendes ægteskabelige Samliv med sin Husbond; thi dette er jo Gjengivelse af Tidsalderens Eiendommelighed. Ligeledes naar der i anden Deel gjøres Mine til, at give det, at ophæve en Forlovelse af Frygt for Næringsssorger, Udseende af en berettiget Lidenskabs Yttring. *Ethisk* maatte det *Første* være at opfatte som *fordømmeligt*, Forædlingen som et Sandsebedrag, fordi der ingen Hævd i noget Forhold kan erhverves paa det Forbudne, og Brødens Ælde kun er dens Gjntagelse, og fordi Forædling ved Depravation er ligesom den Ædelhed, en Mand viser, der ikke kan undvære Penge, skaffer sig Rigdom paa ulovlig Maade, og derpaa gjør meget Godt med sin Formue; det *Sidste* maatte *æsthetisk* være at opfatte *comisk*. I anden Deel dømmes jo ogsaa Nutiden Forholdet mellem Madame W. og Dalund, medens Forfatteren ved Opgavens Beskaffenhed er forhindret i at lade sin Anskuelse blive aabenbar. Havde der været een Tidsalder endnu, er det ikke utænkeligt, at Gjengivelsen af den havde viist, at den opfattede Berglands intenderede Flugt fra Ægteskabet som *comisk*.

Jeg skal nu, stræbende at gjengive Forfatterens ypperlige Skildring, psykologisk forfølge Udviklingen i de enkelte Hoved-Personer, visende, hvorledes og hvorvidt det Afgjørende resulterer som Conclusion af Individualitets Præmisses, og kun tilladende mig et Sideblik til Tidsalderens Reflex. Det næste Afsnit maa det være forbeholdt overveiende at accentuere Tidsalderens Eiendommelighed. Critiken maa indtage samme Duplicitet som den, ved hvilken Fortællingen har gjort sig selv Opgaven saa vanskelig. Af Tidsalderen tør Forfatteren ikke uden videre lade resultere Noget i Individierne, thi saa er han uden for sin novellistiske Opgave, saa skildrer han Tidsalderen og *belyser den ved Exempler*, istedetfor at opfatte Reflexen i det huslige Liv og gennem den belyse Tidsalderen. Omsætningen maa bestandigt gjøres gennem Individualitetens psykologiske Mellembestemmelse. Dersom Forfatteren saaledes ligefrem vilde sige: i Revolutions-Tiden tillod man en Kone, naar hun iøvrigt iagttog Decorum, at have et utilladeligt Forhold til en Mand – dette har jeg fremstillet i Forholdet mellem Madame W. og Dalund: saa er dette urigtigt. Forholdet mellem Madame W. og Dalund maa psykologisk motiveres, og først naar dette er gjort, da kan der være Tale om, at Tidsalderens Eiendommelighed influerer paa at give det dette Udtryk, og at Tidsalderens Eiendommelighed kan finde det tilladeligt. I enhver Tidsalder kan det forekomme, at en ung Pige er forelsket i en Mand, som hun ikke hører Noget til i lang Tid, saa hun troer ham tabt, og derpaa gifter sig, indtil Gjenstanden for hendes første Kjærlighed atter kommer tilsyne, dobbelt farlig, fordi hun ikke føler sig lykkelig. Naar dette er givet, naar Personerne iøvrigt ere psykologisk skildrede: saa kan Tidsalderens Eiendommelighed gjøre Udslaget for hvad Udtryk denne Collision faaer, om den i en anden Tidsalder f. Ex. ikke kunde have faaet det Udtryk, at Ægteskabet gik overstyr, for at hun kunde faae den Elskede, eller at de ulykkeligt Elskende i Underkastelse under Ægteskabets Hellighed besluttede aldrig at see hinanden o. s. v. – Forfatteren maa ikke sige: i Revolutionstiden levede der romantiske Piger – dette har jeg fremstillet i Claudine. Nei, Forfatteren maa psykologisk motivere det Romantiske i Claudine, og nu kan det være Tidsalderen, der afgjør, hvilken bestemt Retning det tager. En psykologisk paa en lignende Maade motiveret romantisk Pige i Middelalderen var gaaet i Kloster, i en prosaisk Tid havde hun udaandet og giftet sig, i Ludvig den XIV's Periode var hun maaskee bleven en tvetydig Grevinde o. s. v.

Claudine. Indknebet opdragen af Tante Malfred, og derved, aandelig forstaaet, paa eengang ligesom standset og for stærk fremskyndet i Væxten, næved at bedrages for et Livs-Indtryk: har hun nu, omplantet i Grosserer W.'s Huus, fundet Jordbunden og de beleilige Tider for sin Udvikling. Hvad der psykologisk maatte være endt enten med Forknyttelse eller med at hun paa en fortvivlet Maade havde sprængt den sneverhjernede Tantes indknibende Dagligstue, har nu lykkeligt forklaret sig til Ungdommelighedens livsglade Udspring under saa gunstige Vilkaar som muligt, om disse endog maa kaldes farlige. Friheden, hun nyder i W.'s Huus, Glæden, som tilbyder sig rigeligen, Deeltagelsens Omhyggelighed, næsten Forkjerlighed for den unge Pige, fordærver hende ikke, fordi hun har lært Skjønksomhed, men forædlers hende i den barnlige Taknemlighed »for alt det Gode, hun nyder i dette kjære Huus.« Og da nu Fløiddøren aabnes med den vide Udsigt til en verdenshistorisk Begivenhed, da den franske Legation, Udsendingerne fra hiin fortryllede Skueplads, vise sig i det Wallerske Huus og med en Idee magisk berøre Claudines ungdommelige Sind: da staaer hun paa sit Høieste. Det Romantiske ligger atter i denne Berøring, der lokker Phantasien. Var Grosserer W. og Kone reist til Paris, havde de taget Claudine med: det vilde ikke have virket nær saa stærkt paa hende som det Tangerende, der ikke overvælder med Enkeltheder, men kun opflammer Phantasien totalt. Naar derfor Lusard, skjult for alle Tilstedeværende, kun forstaaet af Claudine, bøier Knæet og kysser Fligen af hendes Kjole, en Fremmed, der kun ved denne symbolske Handling og ved Claudine tilhører det lille Danmark: da er dette et af Forfatteren sindrigt opfundet Udtryk for det Romantiske i hele Claudines Forhold.

Om Lusard havde ført hende hjem med sig til Frankrig som sin Brud, det havde ikke saaledes udviklet hende som Berøringens romantiske Øieblik, der tillige er Afskedens. Et Dobbelt kan en Pige fordre i Elskov, naar hun fordrer Alt: at Han er den Elskelige, og at han har en Idee at give hende med i Kjøbet – saa er Elskovens Ligning absolut og fuldendt.

I Forhold til al Lidenskab gjelder det ligesom ved at seile, at Vinden afgjørende faaer Magt til med eet Pust uno tenore at spænde Seilet, at der ikke skal gjøres for mange Slag og Krydsninger inden man naaer Dybet, ikke træffes for mange Forberedelser eller holdes for mange Skibsraad forinden: det gjelder, at Lidenskabens faaer Magt og Raadighed til at gribe den Uforberedte med sin Almagt. Saaledes staaer Claudine ene, med en Verden i sin Sjel: da udgaaer Vinket til hende fra Lusard. Dette er det Romantiske i de af Forfatteren ypperligt anlagte Forhold. Forelskelsens Magt er som hiin bevingede Gangers Flugt, det er den i sig selv. Men til daglig Brug! Saa kommer Forkundskaberne, og Omstændighederne og Hensyn og Slægt og Venner, Meublementet, og Gratulanterne – saa forvandles Dumdristighedens seierrige Bedrift til en borgerlig Expedition: en Fragtvogn med hine mange Passagerer, der alle raabe hyp, og Elskoven er det taalige Dyr, der skal slæbe alt dette afsted. For Claudine anderledes. Blottet for Forkundskaber, derved værdig til Indvielsen, drømmer hun om intet Hensyn; hos hende er Lusard den Elskede, og ved ham er hun berørt af en Idee: dette er Indvielsens højeste Pagt romantisk forstaaet.

Saaledes er Begyndelsen lagt an, men da gjelder det *fremdeles* om, at Omgivelsen og Forholdene atter begunstige og psykologisk understøtte det Romantiske. Naar de tvende haandfaste Karle føre den frysende Ganger frem, der skal løbe: hvad have de saa at gjøre? De have at slippe – Ikke Andet, det er jo let nok. Nei, det er en Kunst; de maa vide at *slippe med Lidenskab*; den mindste Usikkerhed i deres Stilling og Forholdsvinkel, saa sinkes Gangeren altid Noget; ved at slippe skal de netop vide at give Gangeren Fart. Naar man støder en Baad fra Land, da gjelder det, at man, bøiet forover for at give Stødet Kraft, i samme Øieblik kaster sig bag over for at profitere af Stødet i Farten. I Forhold til al Lidenskab gjelder det, at det Højeste, Omgivelsen kan gjøre for En, er at slippe med Lidenskab. Men saaledes ere Forholdene netop lagte til Rette for Claudine i W.'s Huus, og Forfatterens Sindrigthed kan med Føie fordre, hvad der maaskee er endnu sjeldnere end en glad Giver og en glad Arbejder, en glad Critiker ☺: en, der har Glæde af at see, hvad Forfatteren har gjort. Grosserer W. er fordybet i Politik. Den stille grundende Madame W.'s noget hemmelighedsfulde Væsen er saa langt fra at besvære Claudine med Nysgjerrighed og Deeltagelse, at det snarere fristende understøtter den unge Piges skjulte Forelskelse. Dalund er til daglig Brug fordybet i Studiet af det sjælelige Udtryk i Madame W.'s Mine, (hans som Olding fortsatte Studium ved Beskuelsen af hendes Billede), men intet mindre end tilbøielig til at spore efter Andres Forelskelse, han, som snarere synes at frygte Franskændene for sit eget Forholds Skyld. Claudine er ene og fritstaaende uden den Deeltagelse, der gratulerer, ligesom man gratulerer En, der har fundet Noget ved at raabe: halvt, og som ofte nok gjør Forelskelse til noget Halvt. Ferdinand W., den eneste der aner Forelskelsen, er en begejstret Troubadour for Franskændene og Lusard.

Saaledes er Forelskelsens Fremgang, Forfatteren har vidst at lægge Forholdene an til at skaffe det Romantiske Raadighed. Saa hører der endnu efter den store Digtors Ord til det Meget, der behøves forenet for at lokke Elskoven frem: at de træffes kan alene. Og negtes der end Noget: »Maanen med sin Straale ned i Vaaren gennem Bøgens Grene,« saa er jo Forfatteren af den Mening, at September Maaned egentligen burde kaldes Elskovs-Maaneden. Og naar man støder en Baad fra Land, da gjelder det, at man bøiet forover for at give Stødet Kraft, i samme Øieblik kaster sig bag over for at profitere af Stødet i Farten – og naar en hemmelig Forelsket, i større Livsfare end den Elskede, allerede troer ham dræbt i Duellen, saa er denne Dødstankes Tilbagestød Elskovens stærkeste Fart.

Den saarede Lusard bringes til Grosserer W.s Landsted, og Leiligheden tilbydes for de Elskende. Uden en eneste Forudsætning, uden en eneste Veiledning anden end Elskovens og Tidsalderens Excentricitet, uden en eneste Fortrolig anden end Elskoven bliver hun et Offer for sin Kjerlighed. De psykologiske Præmisses motivere fyldestgjørende hendes Feiltrin, ligesom de igjen motivere hendes Udholdenhed, thi hendes Feil og hendes Dyd er væsentligen den samme Romantik.

Et andet Spørgsmaal er det, om hvorvidt ikke netop Tidsalderens Ideer maatte have gjort Claudine tydeligere over sit Skridt, end hun senere findes at være. Hendes senere temmelig naive Uvidenhed om Følgen af Forholdet til Lusard, synes i Tegning at være laant fra en anden Art Romantik, den schäfer-idylliske. Det Charakteristiske i Forhold til Revolutionstiden vilde jo være, at Claudine ret blev sig bevidst, at hendes Forhold til Lusard var hvad man ellers kalder et Ægteskab, kun at i det Natur-Forholdet var emanciperet fra det ethisk Tvingende, der betragtedes som det Antiquerede ved Ægteskabet. Den smægtende Romantiks altfor uskyldige Uvidenhed passer mindst i Revolutionstiden, og staaer som noget Tilfældigt i Forhold til Gjengivelsen af Revolutionstidens Reflex. Lusard forstaaer Tingen rigtigere, og kalder hende derfor i en af sine Replikker: min lille Hustrue. Claudine derimod er mere en i Almindelighed ved sin Forelskelse vildledt Pige, end at der i hendes Vildledelse sees Tidsalderens Ideer som et Medvirkende. Thi at Ferdinand W. foredrager disse og underretter hende om Forholdet mellem Madame W. og Dalund høres jo nok, men derimod spores det ikke, hvad Virkning det har gjort paa Claudine, hvorledes hun har forstaaet sig selv deri, tvertimod befindes hun senere væsentligen ikke anderledes end hvad man saadan kalder en i romantisk Forelskelse feilende Pige.

Lusard er den fyrige, i enhver Stemning selv Veemodets let opblussende insinuante og dannede Franskmand, der i enhver Henseende netop er construeret for et saadant Forhold som det til Claudine; kun staaer hans Udholdenhed ikke i noget væsentligt Forhold til hans lette Bevægelighed, det vil sige, det er ikke umuligt, at en saadan Individualitet ogsaa kan handle som *Lusard*, men det er ogsaa forklarligt, om han handlede anderledes. Medens man er psykologisk berettiget til at forundre sig, hvis Claudine ikke blev sig selv tro, vilde endog hun have fundet det tilgiveligt af *Lusard* at blive hende utro, og dog vilde hun vedblevet at elske ham.

Madame Waller har fra ganske ung været Gjenstanden for *Dalunds* Kjerlighed; hun har misforstaaet hans Taushed, og giftet sig i hans Fraværelse. Hendes Ægteskab har ikke været til hendes Forædling; savnende den indre Tilfredshed »løb hun blot efter tomme Forlystelser, satte sin høieste Lyksalighed i at blive courtiseret¹ og ansaae sin Pynt for det vigtigste Anliggende« (cfr. p. 37) – indtil endeligen Forholdet til Dalund forædler hende, hvilket Forhold D. mener at have Ret til at fordre som en skyldig Erstatning for saa mange Aars Troskab og for en Kjerlighed som hans. Dog kan *Madame W.* ikke ganske beseire en indre Stemme, der minder hende om, at hun gaaer paa forbudne Veie, en Stemme, der efter hendes eget Udsagn bliver stærkere netop fordi hendes Forædling lader et Lys opgaae for hende, som hendes forsømte Ungdom ikke havde viist hende². Dalund kæmper imidlertid endog indtil Grændsen af Jalousie (f. Ex. mod Franskmandene) for Forholdet saavel ved den dannende og absolute Indflydelse, han udøver, der er hans mandlige og personlige Overmagt, som ved Tidsalderens Ideer.

1. Man bliver ved denne Skildring næsten lidt raadvild om, i hvilken Tidsalder Scenen er.
(tilbage)
2. Naar denne Collision kunde føres til sit Yderste vilde den ikke være uden psykologisk Interesse: ved et utilladeligt Forhold forædles hun, ved denne Forædling bliver hun istand til ret at indsee det Utilladelige i Forholdet: sæt nu at den Forædling havde seiret i den bedre Indsigts Triumph, saa hun af den Grund opgav Forholdet! At forøvrigt *Madame W.* er i en Selvmodsigelse, er klart nok, og det er jo netop Forfatterens psykologiske Skarpsindighed, der har vidst at fremhæve den. Man skal ei heller smile ad Selvmodsigelsen eller hurtigt mene den hævet, fordi den er indseet, endnu mindre overilet fordømme den. Ja naar en Mand forklarer os, at han selv kan indsee det Fordømmelige i sin Handling, og dog gjør det: saa lad det Ethiske dømme ham og det Æsthetiske finde ham comisk. Noget anderledes med en Kvinde, især i det Forhold, hvor hendes Styrke er kjendelig netop som Hengivelsens Svaghed. Ved Dalund kan hun indsee det utilladelige i Forholdet, men hun kan ikke undvære Dalund og saa see det. Naar hun qvindeligt er betrygget ved Forholdet, der udfylder hendes hele Sjæl, kan hun indsee, at det er utilladeligt, men hæves Forholdet, vil Qvindelighedens Trang i hende erotisk fortvivlet lade hende glemme, at det var utilladeligt.
(tilbage)

Atter her bliver en Vanskelighed, thi Forholdet mellem *Madame W.* og D. udtrykker jo ikke saaledes Tidsalderens Idee, at det sees fremgaaet eller baaret af denne, men Dalund kæmper i Forholdet for Tidsalderens Idee, altsaa et allerede givet Forhold vil han ved at føre det ind under Tids-Ideens Samtykke give en ny Bestyrkelse. Forholdet selv synes reent personligt at være bragt istand og bestaae som den Maade, paa hvilken disse Tvende have løst en Livs-Collision. Vanskeligheden er altsaa, at der synes at mangle Noget i Forhold til den gjensidige Gjennemsigtighed, som den novellistiske Opgaves Dobbeltthed kræver. Tidsalderens Bestemmelse kræver Individualitetens Mellembestemmelse, Individualitetens Bestemmelse kræver Tidsalderens Mellembestemmelse, i denne Gjennemsigtighed ligger den Opgave novellistisk at fremstille en Tidsalders Reflex i det huslige Liv. Eller vil man sige, at Forfatteren kun vil fremstille, hvorledes man i Revolutionstiden dømte om et saadant Forhold, saa maa dertil svares, at denne Opgave er af en egen Art, da Dommen jo netop bestod i, at man ignorerede det, dernæst, at Ferdinand W. er den eneste, der taler om det, og at man Intet erfarer betræffende, hvorvidt de Andre ere vidende derom, og endeligen, at Forholdet selv jo fremstilles. Misligheden ligger vistnok her deri, at Forfatteren ved et Forord endnu har syntes at sætte sig en tredie Opgave: en Sammenligning mellem de tvende Tidsaldere. Men saa ypperligt som Novellens tvende Dele ere lagte til Rette for Sammenligningen: saa lidet burde vistnok Forfatteren have ymtet derom.

De øvrige Personer ere mindre betydelige og kunne ikke blive Gjenstand for særlig Omtale. Jeg skal heller ikke fordriste mig til at nævne eller anføre Exempler paa de mange i Fortællingens Fremgang indflettede fortræffelige Enkeltheder: at de ere der, forudsætter man udendvidere hos Hverdags-Historiens Forfatter; man glæder sig ved at læse, man gjør sig ikke kritisk vigtig ved smaaligt at censurere en saadan Novelle som var

den et Begynder-Arbejde, hvor der var Tale om, som det hedder, at anerkjende dog Noget.

Skulde jeg derimod i denne første Deel fremhæve et Enkelt, der idetmindste forekommer mig mindre heldigt, da vilde jeg nævne Baronen, og især hans Forsøg i det Dæmoniske, om der ogsaa, dette fraseet, kunde oplyses et andet Spørgsmaal, hvorvidt han ikke er saa almindelig holdt, at Tidsalderens Reflex ikke just er kjendelig. En fjantet og dertil halvfuld Baron, der i Qvinde-Arrigskab hitter paa at ville dræbe den lille Charles, vækker hverken Rædsel eller Interesse: den modstræbende Interesse, der netop er det Charakteristiske for det Dæmoniskes Tvetydighed. Rædsel vækker han ikke; thi i Forhold til en fuld Mand tænker man strax paa, at det nok gaaer over, naar han faaer sovet ud, og Interesse vækker han ikke, deels fordi han er fuld og deels fordi hans Fjantethed er intet Mindre end mandig. Det maa da heller ikke faae Udseende af, som forfærdede han Claudine, thi Sligt kan gjøre hende modbydelig og ækel, men forfærdende er det ikke. Og hvorvidt er dog dette besynderlige Optrin egentligen psykologisk motiveret? Selv om man antager, at Baronen, da Muligheden af et Forhold til Claudine brister, vender tilbage til sit gamle Væsen, som kun hun havde havt Magt til at tvinge i Elskovens Lydighed: følger dog deraf, at han kan gebærde sig saaledes? Han var jo dog oprindeligen godmodig, han var i Besiddelse af ydre Dannelse, og Claudines Indflydelse paa ham maatte psykologisk, selv i et saadant Øieblik, udøve sin Magt. Situationen forekommer mig uskjøn, og væsentligen heller ikke sand.

2den Deel. *Mariane*. Stedmoderligen skrækket op længe før Tiden af Ungdommens Illusion og jaget ind i en pinagtig Virkeligheds travle Husgjerning, fortrædiget ved daglige Krænkelser, løser hun ydmygt den bittere Opgave: saa omtrent at tjene som Husjomfru i sine Forældres Huus. Al den fornemme Overseen og paa den anden Side den lapsede Ugenerethed, som et saadant Tjeneste-Menneske kan være udsat for, er hendes Liv ikke ukjendt med, og Bitterheden forøges ved, at hun ikke blot er værgeløs, men priisgiven – fordi hun er Datteren. Men paa den anden Side vænnes hun ogsaa tidligen til at indøve en stille Inderligheds uforkrænkelige Væsen, hun dannes fortrinsviis til at bevare en hemmelig Forstaaelse, da hele Virkelighedens Omgivelse kun er fortrædigende Meningsløshed, da hun endog med Faderen i Faderens eget Huus qua Datter kun vedligeholder en hemmelig Forstaaelse, der han kun i Entreen, eller i Forbigaaende, eller naar Ingen seer derpaa, tør tale faderligen til hende: saaledes lister jo et elskende Par sig til at see hinanden, naar de ikke have Forældrenes Samtykke, til at tale med hinanden i Entreen, naar Forældrene i Dagligstuen officielt sætte sig mod Forbindelsen. Dersom Mariane er forelsket, hun er da nødsaget til at gjøre en Hemmelighed deraf, ellers blev det vel Signalet til ny Mishandling: at Frøken Maren var elsket, at Nogen vilde have en »saadan lille Gravso«, som Stedmoderen kalder hende; hun var istand til at miste sin Condition hos Frue Commerceraadinden, for at man kunde blive det Kjæreste-Commerce quit.

Og Mariane er forelsket. Vi ville nu forfølge Motiverne i de af Forfatteren ypperligt construerede Forhold for psykologisk at forklare hende. Skadelige kunne Forholdene ikke kaldes i Henseende til en snaksom Deeltagelse, men begunstigende ere de heller ikke; de slippe ikke med Lidenskab, de sinke ei heller ved misforstaaet Velvillie og Deeltagelse, men de holde fortrædigende igjen. Vel er det nu saa, at Inderligheden er Forelskelsens Liv, og at Inderligheden ved sig selv er hvad den er, at derfor f. Ex. Inderligheden kan være den samme, hvad enten En træder ud paa Altanen og skuer den stjerneklare Nat, eller det er en Livsfange, der gjennem en Sprække lister sig til at skue den enkelte Stjerne – den Sidstes Inderlighed er maaskee endog den største; men dog gjelder det for Forelskelse ligesom for et Menneskes Fødsel, at Vilkaarets Forhold, at Omgivelsen med den psykologiske Disposition har en stor Indflydelse paa hvad der fødes. Mariane vilde med samme Inderlighed som Claudine blive sig selv tro, og dog vilde hendes Forelskelse i al Evighed være væsentligen forskjellig fra Claudines.

Forelskelse er Culminationen i et Menneskes reent humane Existents, der er en Dobbelt-Existents, og netop derfor er Forelskelsen paa eengang ligesaa meget Inderlighed som den er Forholdet ud efter til Virkelighed. Forholdets Ligelighed er den lykkelige Elskov. Mindre Inderlighed og overveiende Forhold til Virkelighed er mindre skjøn Elskov; overveiende Inderlighed og mindre Forhold til Virkelighed er i Retning af ulykkelig Elskov.

Saaledes Mariane; hun har lært for meget Virkelighedens Elendighed at kjende, og Omgivelsen indskærper hende det fortrædigende Dag fra Dag. Istedendfor Forelskelsens seierrige erobrende Mod, der tør, i Forhold til Forelskelsen, fordre Alt af Virkeligheden, i begeistret Uvidenhed fuldt forvissat om, at Virkeligheden er den Verden, hvor Elskoven har hjemme: i Stedet derfor har hun noget af Forelskelsens inderlige Veemod. Inderligheden kan ganske være den samme, som jo et Tilbagetog kan være ligesaa stor en Bedrift som den meest glimrende Seir; men Forskjellen er væsentlig. Istedendfor at fornemme Forelskelsen som et Kald fra en Verden, der vil føie den i Alt, er hun i Inderlighed vant til at føie sig i at gjøre Afkald, hendes Forelskelse er i samme Nu i hemmelig Forstaaelse med, at dog ogsaa den bliver en tilbagetrængt Inderlighed, et skjult Liv, som andre Mennesker ikke kjende, og som paa eengang er en høiere Sundhed og dog menneskelig talt en Sygelighed. Inderligheden kan ganske være den samme, som jo det at døe er ligesaa vanskelig en Opgave som det at leve. Inderligheden er den ægte Perle; den dannes, som bekjendt, i Muslingen ved at indsuge Duggen. Men ifølge en gammel Forfatter skal det gjøre en Forskjel, om det er Morgen- eller Aften-Duggen: saaledes gjør det ogsaa en Forskjel, om Forelskelsens ægte Individualitet dannedes ved Haabet eller ved Erindringen.

Som det gjelder om al Lidenskab, saa gjelder det om Elskov, at Den, der modtager Indvielsen, i Forelskelsens indviede Øieblik staaer *frit*, frit paa Illusionens dumdristige Høidepunkt, frit og uendeligt overskuende al Verden; der maa ingen pianket Deeltagelse være, men heller intet drillende Slæng, som besværer den Letbevæbnede fra at bestige den svimlende Høide, og som i Øieblikket forhindrer den Fritstaaende i at faae Synet. Det maa, hvis Alt skal blive saa saare godt, være forundt dette omfredede Øieblik, hvor Tilværelsens Alt fortryllet lyster hvert et Vink, hvor Intet, Intet mindsker Elskovens grændseløse Hengivelse i Illusion, hvilken skeer privatissime, og er noget Andet end alle de Elskendes Kjærtegn, da den er Forudsætningen, det Fremskyndende, Uendelighedens Forskud, hvoraf der skal leves de mange eller de faa Aar, som forene de Elskende. – Dette mangler Mariane.

Dette har Forfatteren ypperligt fremstillet, og det er af Vigtighed for Forholdet mellem Mariane og Bergland, idet det ogsaa fra hendes Side psykologisk motiverer Adskillelsens Mulighed i Forhold til en saadan Grund, som Frygt for Næringsssorg. Mod Berglands Mismod har Mariane ikke Elskovens triumpherende Begeistring at sætte, hun har ikke Elskovens seierrige Mod til qvindeligt at sætte sig i Spidsen for Ægteskabets hellige Expedition, naar den Elskede taber Fatningen. Det vilde psykologisk ikke være uden Interesse at tænke sig Forholdet saaledes, skjøndt det naturligviis vilde være i Novellen at forfeile Opgaven, der tillige har Tidsalderen i Sigte. Dette har Forfatteren ypperligt forstaaet. Mariane kan ikke danne nogen Modstand, hun er selv berørt af en bekymret Reflexion, i hendes Replikker lyder der med et veemodigt Kjendskab til Virkeligheden, en Resignation i Henseende til, at selv Elskov skulde være den algyldige Fordring. Men Inderligheden er der dog evig og livsvarig, som i den meest begeistrede Forelskelse, væsentligen den samme i Styrke, men væsentligen forskjellig i Ytring. Om hun end vil opgive Bergland, vil hun dog ikke modtage sin Ring tilbage, fordi hun ikke vil opgive Forelskelsen. »Heller ikke giver jeg Dig Din tilbage. Skjult som min Kjærlighed har jeg baaret den i tre Aar, den skal ikke forlade mig i dem, jeg har tilbage.« Her er hun paa sit Høieste, men Forelskelsen er ikke et Vink, men en Tilbagekaldelse i Inderlighed. Forelskelsens Inderlighed er den »ved de stille Dyder« udmærkede Piges, der indvier sig til Lidelsen. Meget havde hun lidt af Virkeligheden, men dette Stød synes at blive afgjørende. Saaledes holdt Cæsar sig opreist, da de Sammensvorne stødte deres Dolk i ham, men da han saae, at Brutus var med, indhyllede han sig i sin Kappe, viede sig til Døden med disse Ord: ogsaa Du, min Søn Brutus! Den høieste Modstand, hun, selv berørt af Reflexionen, kunde danne mod Berglands Lidenskabelighed i Utaalmodighedens lidenskabelige Spænding, er den midlertidige, »at hun vil taalmodig vente« (cfr. p. 269); men selv denne Modstand er i Pagt med Reflexionen.

Hvor er Alt her i sin Orden! Den psykologiske Tegning og Reflexen af Tidsalderen. I en høirøstet tusindkunstlet Overfladiskheds Velmagts-Dage maa det Gode leve fortrykt og lønligt i en ecclesia pressa, som Mariane gjør det. Men paa den anden Side, selv denne dybe Inderlighed maa i en reflekteret Tid ikke ganske være uberørt af Reflexion, endog i Forhold til sit Eneste, en Forelskelse. En umiddelbar begeistret Elskerinde vilde i Marianes Sted ansee Bergland for gal, hun vilde, om det saa gjaldt hendes Liv, ikke kunne forstaae det Mindste af det om Næringsssorgerne, men heller ikke af Marianes Resignation. Et saadant Forhold vilde kun kunne blive humoristisk, og Bergland væsentligen at fremstille komisk, da han repræsenterer en temmelig nøktern Anskuelse.

Ferdinand Bergland er et excentrisk Hoved, der er løben vild i Mulighedens dristige Forsætning til at leve, der i Planernes og Studiernes Mangfoldighed ogsaa har taget en Forelskelse ind med, og nu er ved at strande paa Eftersætningen. Et Ægteskab, der skulde være ham Bindetegnet, viser sig for ham i en forfærdende Skikkelse, og han bliver sky – en desperat Beslutnings Eengangforalle maa træde istedenfor Handling og en væsentlig Lidenskabs Continuerlighed. Den tilsyneladende Kraft, der hører til at fatte Beslutningen, er egentligen kun Udtrykket for Afmagten, og Grunden, han angiver, derfor en væsentlig tilfældig. Han kunde lige saa godt have nævnet hvilkensomhelst anden, fordi Grunden egentligen er Misforholdet mellem Mulighed og Virkelighed, der nu kaster sig paa dette Enkelte, som var det Grunden. Hans desperate Beslutning og Handling i Kraft af den er derfor intetsigende, og en Beslutning samt en Handling, ved hvilken han, hvis det gik som han vilde, væsentligen maatte blive til Ingenting. At beslutte sig til ikke at ville gjøre Det og Det, hverken mere eller mindre end ikke at ville, er egentligen at beslutte sig til at blive til Ingenting. Dersom den Besluttede ikke, netop i det Øieblik, han beslutter ikke at ville, fæster sig i en høiere Idees Tjeneste, saa er hans Beslutning og Handling Tomhed. Det er Dette, der gjør Udslaget i Livets Collisioner og afgjør, om Lidenskabene er berettiget eller ikke. Ferdinand er ved sin Beslutning ikke bleven sig selv væsentligen klarere end han var før, han har blot hovedkulds trukket sig tilbage i Dunkelhed over sig selv; referre pedem er blot det, han gjør, og der er i Tilbageskridtet intet Fremskridt i Forhold til hans egen Personligheds Idealitet. Det om Næringsssorger er i den Form ingen væsentlig Betragtning af Tilværelsen, og Den, der vil paatage sig at gribe styrende, idetmindste forstyrrende ind i et andet Menneskes Liv efter den Maalestok som Ferdinand, selv om hans Indgreb alligevel, ethisk seet, altid bliver et Misgreb, han maa idetmindste have forstaaet sig selv i en væsentligere Betragtning af Tilværelsen, i en Idee, som hans Liv kan tilhøre, netop naar han bryder med Mariane.

Hvor er nu her igjen Alt i sin Orden: den psykologiske Tegning, og Reflexen af Tidsalderen. I en anden Tidsalder vilde det dog maaskee have endt med, at Marianes Taalmodighed havde skaffet idetmindste eet Interim tilveie – indtil Ferdinand fik Bekymringen forjaget. Men vor Tid er jo netop, trods alle Planer og Anticipationer og Bebudelser og Forsætninger, i Inderlighedens og i romantisk Forstand væsentligen

lidenskabsløs. Netop derfor fremkommer igjen som Alternationen en pludselig Yttring af Fortvivlelse i en desperat Handling eller Beslutning, hvilket er den lovløse Lov for Extremerne i en saadan Existeren.

Fru Commerceraadinde Waller. Dersom man, som man gjør Forskjel mellem ægte og uægte Metal, og da igjen har Noget derimellem, som kaldes Plet, en Composition der kan skuffe; dersom man saaledes turde tale om Compositions Mennesker: saa vilde Fruen passende betegnes som et saadant. Hun har en vis pletteret Virtuositet i at være hvilket som helst: indtagende et Øieblik og dog igjen næsten modbydelig, elskværdig og dog igjen byrdefuld ved sin travle Vigtighed, pyntet og dog igjen næsten prostitueret i sin guldindvirkede Paaklædning, dydig og coquet, dannet og dog igjen smerteligt berørende for den væsentlige Dannede, kløgtig paa Livet og dog næsten aandløs, leflende først og sidst. Hendes Charakter-Opfattelse kan ikke blive anden end denne blandede Bekjendtgjørelse, fordi hun ingen Væsentlighed har, og hendes Udvorteshed derfor maa beskrives ved at optælle nogle Egenskaber. Den braverende Virtuositet fuldender sig selv og vender tilbage i sig selv i den Selvtilfredsheds Indbildning, at hun er som en Kone af Verden bør være, hvorfor hun stolt og rolig tør vove Noget i Tillid til sit Rygte. Og dog er hendes Væsen netop i dybere Forstand Tvetydighed, thi som en Apostel (Jacob) omtrent siger det: Hjertets Reenhed er at ville Eet. Selv Madame W. i første Deel er i en vis Forstand mindre tvetydig.

Beundringsværdigt er det Mesterskab, hvormed Forfatteren veed at haandtere en saadan glimrende og gøglende Skrøbelighed, saa man bestandigt faaer Indtrykket af en digterisk-virkelig Skikkelse; fremdeles den Lethed, med hvilken de combinerede Situationer ere opfundne, den Naturlighed, med hvilken Continuerlighedens Traad drager sig derigjennem¹, bestandigt belysende Fruens Charakterløshed i den forbigaaende Reflexions-Gjengivelse, i Flygtighed, thi der er jo Intet at dvæle ved, ja der maa ikke dvæles, saa bliver Frue Waller en Anden. Kunsten er, at selve Fremstillingen indeholder Gjentakelsen af den psykologiske Opfattelse, og som Lefleriet er den ustadige Indholdsløshed, saaledes er Fruen ogsaa hele Novellen igjennem i ustadig Travlhed, gjengiven i dette transitoriske Forhold til ældre og yngre Herrer, til sine egne Børn, til sin Mand, til Mariane, til Tjenestepigen. Især ere Proportionerne i de fem qvindelige Figurers Forhold ypperlige. Fruens Repræsentations-Moderlighed i Forhold til de tvende Glutter, der allerede ere øvede i »Persons-Anseelse«, det Parodiske i at Colette copierer Moderen, hvilket maaskee har bidraget til at gjøre Moderen kjed af hende², og endeligen den dybe Satire over Fruen, som Marianes stille Væsen indeholder.

1. Saaledes for blot at anføre et Exempel: Scenen i Commerceraadens Huus, da Lusard træet af at høre paa Fruens Bravour-Musik trækker sig tilbage i Cabinettet for at tale med Etatsraad Dalund. Den veemodige Hyggelighed, der nu hviler over de tvende Erindrende, der samtale om Fortiden – indtil Arnold, da Musikken er forbi, henimod Slutningen af Samtalen uden at ane Noget sætter sig bag den aabent staaende Dør og bliver Vidne til Samtalen, hvorpaa Fruen og Hofjunkeren komme til – og Nutidens Conversation begynder. Hvilken Virkelighedens Illusion, thi jeg troer ikke, at selv den vanskeligste Kritiker her skulde kunne finde en Vanskelighed, en Indvending, at der var Noget, der ikke saaledes foregik for Ens Øine, at det er som havde man selv seet det. Og dog hvilken Sindrigheid i Planen: paa den Maade at bringe de tvende Tidsaldere sammen! I Cabinetkets Fortrolighed lever Fortiden og gjenleves i Erindring; og uden om, i Salen, som er den omgivende Indfatning, er Nutiden hørøstet, ja endog ifærd med at offentliggjøre Cabinetkets Hemmelighed i sin prostituerende Ugenerethed. Som det siges om den fuldendte Rytter, at han styrer den frysende Ganger paa en Sytraad, saa det for Øiet seer skuffende ud som havde Hestens uhyre Kraft Overmagten, medens denne Tilsyneladelse ikke blot er en Tilsyneladelse men netop Udtrykket for, at Rytteren absolut har Magten: saaledes styrer Forfatteren Situationens Fremadskriden saa naturligt, at det seer ud som var der ingen Plan, medens dog denne Tilsyneladelse netop er Udtrykket for den overalt tilstedeværende Hensigt, der kun aabenbarer sig ved at skjule sig.
(tilbage)
2. Det Væsentlige og det Sande kan nemlig eies af flere paa eengang, men det Affecterede er altid herskesygt og misundeligt.
(tilbage)

Dersom man for at betegne et væsentligt Menneskes Væsen vil erindre om de bekjendte Ord af Plinius: omnia ad conscientiam, nil ad ostentationem, saa behøver man blot at vende Ordene om, (omnia ad ostentationem, nil ad conscientiam), saa betegner man Fruens Væsen, der er at være Vrangten eller en

Vrængen. Men for endnu engang at erindre derom, som det sømmer sig en Kritiker at være tro over Forfatterens Riigdom: der hører langt mere Kunst til at fremstille en saadan Skikkelse, end til at skildre et væsentligt Menneske. Maaskee vil endogsaa Een og Anden finde jeg har sagt om denne Figur ret betegnende, ja det var i vor Tid ikke utænkeligt, at En kunde være daarlig nok til at finde min Fremstilling i sin Korthed mere udtømmende end Forfatterens. Ak, det er en stor Misforstaaelse, som man kun i vor docerende Tid har opfundet, og hvormed man foruretter enhver Kunst-Præstation; thi fra denne Korthed er der et uendeligt Spring til det Kunststykke, at kunne fremstille en saadan Skikkelse. Det gaaer Kritiken i vor Tid, som det gaaer saa mange Mennesker, de lade sig bestandigt narre af den abstrakte Mulighed og det forkortede Perspektiv, der ere Intet mindre end skaberiske, af de store Planer og de summariske Oversigter, der ere Intet mindre end frugtbringende. Nei, hvilken Mening man end vil have om at repræsentere vor Tid ved en saadan qvindelig Figur: Et staaer fast, at Figuren er et Mesterstykke i Ubetydelighedens Tegning, et Mesterstykke lige indtil det Ubetydeligste ved den, ja indtil Spidsen af den rosenrøde Tunge, hun viser sin Mand, – et hurtigt og hemmeligt Svar paa en stum Tiltale. (p. 216.)

Etatsraad Dalund. En ærværdig Olding er i sig selv et glædeligt Syn, men Dalund har tillige den Interesse for Læseren, at man kjender ham fra Ungdommens Dage. Det forstaaer sig, den samme Virkning kan i en vis Forstand enhver Biographie frembringe, men det er da ogsaa kun i en vis Forstand, thi den frembringer ingen Illusion, som Novellen gjør det, der ikke ligefrem lader os blive samtidig med Dalund ung og gammel, men i tvende Tidsaldere lader os blive samtidig med ham. – Er han nu psykologisk consequent holdt? Upaatvivleligt. Men hvorfra kommer det Satiriske, som man dog egentligen ikke mærkede Noget til i hans Ungdom, og som Forfatteren heller ikke har ladet fremtræde? Han er i første Deel væsentligen den unge forstandige Mand med det kloge Ansigt, den talentfulde Advocat, der ikke vil lade sig henrive af Partier, og det uagtet en verdenshistorisk Begivenhed er den Adskillens Magt, der betydningsfuldt fjerner Menneskene fra hinanden i pathetisk Partie-Lidenskab. Han bevarer sin Ligevægt, væsentligen forstandig, og kun sværmerisk i sit Forhold til Madame Waller. Forstandighed, Neutralitet og Advocat-Skarpsindighed er nu væsentlige Momenter i en Satiriker, men deraf følger dog ikke, at overalt, hvor disse Momenter ere tilstede, er der en Satiriker. Men Tiden har forandret sig og har saaledes ogsaa forandret ham lidet. Og ved denne Forandring maatte han psykologisk-consequent blive satirisk. Neutralitet lader sig væsentligen kun tænke, naar Partierne ere væsentligen betydningsfulde, naar det i Sandhed er en Idee, der adskiller de Tvende. Bliver Tiden derimod ubetydelig, Partie-Differentsen et Slags dramatisk Spøg med virkelig at lege Revolution: saa vil Den, der i Katastrophenes Tid var neutral, blive Satiriker. Neutralitet ligger positivt i Anerkjendelsen af Partiernes respektive Gyldighed valore intrinseco, tages denne Neutralitets-Forholdets Forudsætning bort, saa er eo ipso Neutraliteten negativt bestemt som Satire, thi at være neutral i Forhold til et chimairisk Enten-Eller, er *enten* at være en Nar, idet Neutraliteten bliver ligesaa naragtig som de Ubetydeligheder, fra hvilke den bestemmer sig negativt, hvad derfor ogsaa kun kan lykkes en Ubetydelig, *eller* er, ved selv væsentligen at være Noget, eo ipso at være satirisk. Manden er da væsentligen den samme, Forandringen er blot en Reflex af Tidens Forandring. – Dalund er tillige bleven mildere¹. Ogsaa dette er saa ganske i sin Orden, ikke blot fordi det væsentligen bliver det dygtige Menneskes Løn i Alderdommen, medens kun det ubetydeligere Menneske bliver vranten som Olding. Men er det tillige en Reflex af Tidens Forandring? Han føler sig ene staaende, han, den bedagede Olding, men han har tilhørt en betydningsfuldere Tid, og tilhører den væsentligen, netop dette er det Formildende, det faste Hold i ham, som i Erindringens lønlige Communication med det Forgangne gjør ham blid. Som Olding tilhører han jo med Aarene to Tidsaldere; saaledes er han bifrontisk: mild naar han skuer tilbage, og lidt satirisk naar han vender sig mod Nutiden – til daglig Brug den elskelige Olding. Han er ikke sløvet, og maaskee ogsaa fordi han endnu har Noget at kæmpe for, thi Forelskelsen lever endnu i hans Sjæl, kæmper endnu mod Fjenden – den ulovlige Besiddelses Uvished; strider endnu mod Tvivlen: om dog Troskaben er Skyldens Forsoning; uroliges endnu: om Troskaben skal kunne erobre ham Gjensynet efter Ønske, thi som Madame Wallers lovlige Ægteherre engang var Modstanden, saa kan Evigheden nu synes at være det.

1. Dette viser ogsaa, at det Satiriske hos ham ikke er at forveksle med nogen Alderdommens Bitterhed.
(tilbage)

Charles Lusard. Novellen er tvende Tidsaldere. De tvende Dele staae ude fra hinanden, og dog er der ogsaa et forbindende Leed, en Overgangs-Formation, der paa en sindrig Maade slutter imellem dem. Denne Figur er Charles Lusard. Han tilhører ikke Fortiden, dertil er han for ung, han er heller ikke ganske uberørt af Nutidens Reflexion. Han er en Personlighed, der er bleven staaende, og atter heri er Eenheden af den psykologiske Opfattelse og Tidsalderens Reflex. Barndoms-Alderens Indtryk og senere den forunderlige Høitidelighed, der omsvævede Forældrenes huslige Liv, maatte naturligen vække et vist veemodigt Sværmeri i hans Sjæl, som ganske consequent udtømte hvad Ungdommens Higen der kunde være i hans Sjæl, i Udenlands-Reiser og en erkjendende Stræben, der ikke bragte ham i personligt Forhold til Nogen, netop fordi det Veemodige i ham var det Isolerende. Saaledes kløfter en sværmerisk Indesluttethed en Ynglings Sjæl. Ungdommelighedens Trang til Fællesskab føles ikke, fordi han allerede er Erindrende, selv Elskovens Tid finder ikke sin Beleilighed, fordi han jo allerede er Trolovet i Inderlighed, men den Eensommes ungdommelige Stræben ud efter retter sig mod Foretagender ud efter, der kunne udfylde ham, uden

væsentligen at inklude sig med Nogen, uden at savne Nogen, netop fordi han erindrende savner Nogen. Saaledes har han reist baade i den gamle og den nye Verden, er derpaa vendt tilbage til sit Gods. Altsaa han er en Individualitet, der er bleven staaende, men dette fordrer ogsaa et Moment af Reflexion og af Reflexion i sig, og paa den anden Side er det atter en Reflex af Tidsalderen, der selv uden Afgjørelser ikke har udøvet den Magt over ham at kunne rive ham hen. Væsentligen tilhører han derfor ingen af Tidsaldrene. Den Idee, han repræsenterer: efter at have givet Afkald paa sit eget Liv, at gjøre et Par Mennesker lykkelige, tilhører væsentligen ingen af Tidsaldrene. Charles Lusard er saaledes Overgangen netop derved, at han er bleven staaende. I Revolutionstiden vilde en saadan Individualitet vel være bleven Partigænger, i Nutiden vilde han maaskee ikke have vundet den harmoniske absolut dannede Ligevægt, der udmærker hans ædle og fribaarne Holdning, om dog Sjelen tankefuld hænger lidt efter en Erindring. Af en ulykkelig Individualitet at være (og saaledes maa man dog kalde En, som ingen Samtid og intet Livsforhold forlænds udøver nogen afgjørende Magt over) er han lykkelig, men dog ingen lykkelig Individualitet.

Det Forunderlige ved Novellen er, at Alt slaaer saa nøie til paa Kategorien, medens det, naar man saadan læser det, seer saa beskedent ud, at den flygtige Læser af Novellen, hvis han tilfældigviis seer denne Anmeldelse, maaskee vil studse, vil mene, at jeg bringer Noget ud af den, som ikke er i den o. s. v. Ak, nei denne Læserens Høflighed kan jeg ikke acceptere, men maa transportere den til den rette Vedkommende: Forfatteren, der, selv om jeg havde forstaaet Alt, jo først er Opfinderen, dernæst Den, der ved sin Kunst har vidst at skjule det igjen, og endeligen maaskee med Novellen samvidende om Meget, som jeg ikke har været istand til at opdage.

Saa er der endnu i Novellens anden Deel en Figur: *Johannes Milner*, Godsinspecteur, en jovial Mand, der efter en fortvivlet Livs-Stillings Crise uden Levebrød og mistænkt som et uroligt Hoved hos Lusard fandt en Livsstilling, der gjorde ham til en lykkelig Mand. I Godsherrens Fraværelse har han forvaltet Godset med den viseste Omsorg, og er nu i sin trivelige Glæde over Tilværelsen beskjæftiget leilighedsviis med det Ønske, at see L. forsørget ved et Ægteskab. At nu Johannes Milner paa Godset har været en meget virksom Mand er aabenbart, i Novellen synes han derimod en temmelig ledig Person. Imidlertid er et saadant Venskabs-Forhold som det mellem Milner og Lusard, ikke uden Betydning, for at belyse Lusard. Netop et saadant Venskabs-Forhold belyser Lusard som eensom Figur. Det er ikke tvende Ligesindedes Samdrægtighed, ikke Hengivelsens Trang til Fortrolighed. Den personligt og hyggeligt og ægteskabeligt i Tilværelsen saa beroligede og tilfredsstillende Milner finder endog noget Uddød, noget Ruineret, Noget som man kunde blive melancholsk af at see paa i den lange Reise, Lusard »alene« har gjort i de fjerne Lande. Dertil kommer, at Lusard er Milners Velgjører, og hvor omhyggeligt end den Ædle og Dannede veed at fortone enhver disharmonisk Gjenlyd fra dette Forhold: saa er det der dog, og understøtter atter fjernende den Eensommes Overlegenhed.

At anføre Exempler paa Enkeltheder i denne anden Deel kunde ikke falde mig ind, netop fordi Enkelthederne alle her ere af total Betydning. Kun en eneste Replik af Lusard har stødt idetmindste mig, fordi jeg synes den ikke passer i Lusards Mund, sagt til en Dame. Udsagnet selv kan være aldeles sandt, men Misligheden ligger i dens Forhold til den Talende og i den Talendes Forhold.

III

Udbytte for lagttagelsen af de tvende Tidsaldere

Saa staaer jeg da ved det sidste Afsnit og ved den Vanskelighed, Forfatteren har lagt en Kritiker, idet han selv har gjort Mine til at levere en Kritik. Gid Forfatteren ikke havde gjort det. Jeg siger det visseligen ikke for min Skyld, thi jeg staaer mig i en anden Henseende godt ved at tage mod de Vink, der bydes; jeg skal heller ikke afcopiere dem og give dem ud for min egen Kritik. Men jeg troer, Bogen har havt Skade af dette Forord, netop fordi det kan hjælpe hurtige Hoveder og let løbende Tunger til strax at kunne sige: »er Det det Hele;« »det Hele kan jo siges paa een Pagina.« Nu er det vel saa, at det er aldeles ligegyldigt, hvad et snaksomt Menneske siger, eller et næsviist og uartig Barn, men dog er der, naar Forholdet er til en Bog af et ved Ærværdighed og Ophøiethed distingueret Firma i Literaturen, aabenbart eet endnu Ønskeligere, som man, maaskee altfor vant til Ondt, næsten glemmer, at det snaksomme Menneske eller det uartige Barn reent havde tiet. Hvad der i Forhold til Andre viser sig som en Ubetydelighed, viser sig som et betydeligt Misforhold, naar det hænder den Ophøiede, og hvad der findes taaleligt, naar det angaaer En selv, kan berøre En smerteligt, naar det angaaer den Udmærkede. Naar en Mand selv har trukket Vædestøvlerne paa i Betragtning af det sølede Føre, saa lader han trøstigt staae til – men naar han i det Samme seer en ung Pige, f. Ex. der har løst den vanskelige Opgave at gaae den ikke korte Vei fra sit Hjem uden et eneste Stænk, og derved saa lykkeligt beviist sin svævende Gangs Lethed – og der da kommer en Tølper, der i Forbigaaende overstænker hende, da berører det ham smerteligt, det er ham som en Uretfærdighed af Tilværelsen, at

hobe det Ueensartede sammen i Samtidighed, han føler det Uhyggelige i, at Gaden skal være fælles for Alle, istedenfor at Alle skulle gaae af Veien for den unge Pige – og i dansk Literatur er der i dette Øieblik ingen Fortougsret, og slet intet Politie, der idetmindste kunde holde Sjouerne og Dragerne og Tølperne ude af Fortouget.

»Revolutions-Tiden«

Spørgsmaalet er her ikke om en ethisk-philosophisk Vurdering af dens Berettigelse, men om Reflexions-Consequentserne af dens Bestemmethed, og Opgaven, at antyde dem kun i den Almindelighed, der svarer til Forfatterens novellistiske Frembringelses Enkeltheder.

Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig, derfor har den væsentligen *Form*. Selv den hæftigste Yttring af en væsentlig Lidenskab har eo ipso Form; thi denne er Yttringen selv, og har derfor atter i sin Form en Undskyldning, et Forsonende. Kun for en aldeles udvortes og ligegyldig Dialektik er Formen ikke Indholdets eget Andet og derved Indholdet selv, men noget uvedkommende Tredie. Ethvert Brev f. Ex. der bærer Inderlighedens Præg i Udtrykket af en væsentlig Følelse, Lidenskab, har eo ipso Form. Om Brevet derimod er sammenlagt paa en uformelig Maade, vilde kun kunne beskæftige den aldeles udvortes Dialektik med Vigtighedens Skin af at være et Form-Spørgsmaal.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den væsentligen *Dannelse*. Inderlighedens Spændkraft er nemlig den væsentlige Dannelses Grad¹. En væsentligen forelsket Tjeneste-Pige er væsentligen dannet; en i kraftig Beslutning væsentligen begejstret Almues-Mand er væsentligen dannet. Den udvortes stykkevise Dressur i Forhold til et tomt Indre, det kneisende Ukrudts Farve-Pragt i Modsætning til det velsignede Kornes ydmyge Bøietthed, den tillærte Tællen af Takten i Forhold til den manglende Dandsens Festlighed, den omhyggelige Udpynten af Indbindingen i Forhold til Bogens Deficit er, som blot Form, Affectation. – Naar Novellen fremhæver det Dannede i den første Tidsalder, da virker den rigtignok ogsaa ved et tilfældigt Mere, forsaavidt Revolutions-Tiden i Kjøbenhavn repræsenteres af en udmærket lille Skare af udmærket dannede Franskmand.

1. Hverdags-Historiens Forfatter har med sin ædle Humanitet ofte nok været opmærksom herpaa, og har atter i denne Novelle i Skipper-Enken Madam Lyng med faa Træk antydnet en saadan Figur. »Hun havde gaaet meget igjennem i Livet, og var et af de aldrig noksom paaskjønnede Mennesker, hos hvem Hjertets Godhed og Blødhed træder istedenfor Opdragelse og Dannelse, og hvem Erindringen om de egne udstandne Lidelser og Forurettelser lærer Fiinhed i Omgang, tiltrods for enhver udvortes Stilling i Livet.« (p. 87).
(tilbage)

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor maa den kunne være voldsom tøilesløs, vild, hensynsløs mod alt Andet end sin Idee, men *Raahed* vilde den mindre kunne sigtes for, netop fordi den dog har eet Hensyn. Den, der, hvor meget end hans Stræben er vendt ud efter, dog væsentligen er indadvendt, fordi han er i en væsentlig Lidenskab, der forholder sig til en Idee, han er aldrig raa. En Orkan, et Jordskjælv, Elementernes Rasen er ikke hvad man kalder raa Luft; skulde man definere denne, da maatte man vel sige: den er den uhyggelige Charakterløshed. Saaledes ogsaa i Individernes Verden, tages den væsentlige Lidenskab bort, det ene Hensyn, og Alt bliver en ubetydelig Udvaltethed uden Charakter, saa er Idealitetens rindende Væld standset, Samlivet bliver stillestaaende Vand, og dette er Raahed. Reent dialektisk ere Forholdene disse, og lad os dialektisk gjenemtaenke dem uden Hensyn til nogen bestemt Tid. Naar Individerne (hver især) væsentligen i Lidenskab forholde sig til en Idee, og derpaa i Forening væsentligen forholde sig til den samme Idee: saa er Forholdet det fuldendte og normale. Forholdet er individuelt udsondrende (hver har sig selv for sig selv) og ideelt forenende. I den væsentlige Indadvendthed er den blufærdige Undseelse mellem Mand og Mand, der forhindrer raa Nærgaaenhed; i Samdrægtighedens Forhold til Ideen er den Ophøietthed, der atter glemmer de Enkeltes Tilfældighed over det Hele. Saaledes komme Individerne aldrig hinanden for nær i bestialsk Forstand, netop fordi de ere forenede paa ideel Fjernhed. Udsondringens Samdrægtighed er den vel instrumenterede fulde Musik. Derimod, skal Individerne blot en masse (altsaa uden den individuelle, indadvendte Udsondring) forholde sig til en Idee: saa faae vi Voldsomhed, Ustyrlighed, Tøilesløshed; men er der ingen Idee for Individerne en masse, og heller ingen individuelt udsondrende væsentlig Indadvendthed: saa har vi Raahed. Den sphæriske Harmonie er Eenheden af, at hver Klode forholder sig til sig selv og til det Hele. Tages et af Forholdene bort, saa har vi Chaos. Men i Individernes Verden er Forholdet ikke alene det Constituerende, og derfor gives der to Former. Tages Forholdet til sig selv bort, saa har vi Massens tumultuariske Sig-Forholdet til en Idee; men tages ogsaa dette Forhold bort, saa har vi Raahed. Saa trykke og skubbe og gnide Individerne sig op ad hinanden i ørkesløs Udvaltethed; thi der er ingen Inderlighedens Blufærdighed, der sømmeligt fjerner den Ene fra den Anden; saa er der Røre og Røre, der bliver til Ingenting. Ingen har hver for sig Noget og i Forening eie de heller ikke Noget: saa blive de fortredne og skjendes. Da er det end ikke det glade Gjestebuds muntre Sange, der

forener Vennerne; da er det ikke Oprørets dithyrambiske Sange, der flokker Masserne; da er det ikke den religiøse Begeistrings høie Rhythme, der under guddommeligt Opsyn til Revue for de himmelske Hærskarer mønstrer Slægtens Utallige. Nei, da bliver Bysnak og Rygte og chimairisk Betydningsfuldhed og apathisk Misundelse et Surrogat baade for det Ene og det Andet. Individene vende sig ikke ind ad i Inderlighed fra hinanden, ikke ud ad i Samdrægtighed for en Idee, men indbyrdes mod hinanden i sinkende og mistrøstlig nærgaaende nivellerende Gjensidighed. Idee-Passagen er spærret, Individene ere komne sig selv og hinanden indbyrdes paa tværs, den selviske og den gjensidige Reflexions-Modstand er som en Hængesæk – og man sidder nu i det. Istedendfor Glæde træder en vis tvivlende fornem Misfornøielse, istedenfor Sorgen en vis seiglivet, tvær Udholdenhed, istedenfor Begeistring en snaksom Erfarings Forstandighed. Men eet er som i Tusind og Een-Nat, at frelse sit Liv ved Fortællingens Tryllerie, et Andet at udelukke sig selv fra Idee-Begeistringens Fortryllelse og Lidenskabens Gjenfødelse – ved Snaksomhed. Sæt en saadan Tid opfandt de hurtigste Befordrings- og Communications-Midler, utallige Udveje til at disponere over forenede Pengekræfter: hvor ironisk, at Befordrings-Væsenets Hurtighed og Communicationens Hastværk staaer i omvendt Forhold til Raadvildhedens Seendrægtighed. Klogskabens Fornemhed, der bryster sig af ikke at lade sig rive hen, (hvilket dog ellers kan være ganske godt, naar man sidder i en Hængesæk) er en temmelig plebeisk Opfindelse.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den ogsaa et Begreb om *Decorum*. Det kan godt være, den har et feilt Begreb om *Decorum*, men den mangler ikke dette Begreb. Man skulde troe, at *Decorum* var en Forstands-Bestemmelse, og dog er det Intet mindre. Det er hermed som med Forskjellen mellem bunden og ubunden Stiil; man skulde troe, at Lyriken maatte da være ret ugeneret, og dog er det netop den, der er bunden Tale; og Verset selv er ikke en Opfindelse af en indknibende Forstand, men tvertimod Lyrikens egen lykkelige Opfindelse. Saaledes ogsaa med *Decorum*; det er Følelsens og Lidenskabens egen Opfindelse; og som Prosa er ubunden Tale, saa er Prosaisme Ugenerethed, der ikke kjender et *Decorum*, den er ikke Tøilesløshed, der afstedkommer det Forfærdelige, men uhyggelig Charakteerløshed. Den væsentlige Lidenskab er selv i sidste Grund Garantien for, at der er et Helligt, og dette afgiver Bestemmelsen: *Decorum*. Selv Afguderiet er, naar Lidenskabens væsentligen er tilstede i Hedningen, dog ikke uden Guds frygt; den har et Begreb, om at man skal frygte Gud, skjøndt den har et feilt Begreb. Men Prosaisme mangler Begrebet. Naar saaledes Revolutions-Tiden tolererer et Forhold til en gift Kone, saa har den, trods dette falske Begreb, dog et Begreb om *Decorum*. Forholdets Tilladelighed, reflekteret i dets Utilladelighed, udtrykkes derfor ved, at *Decorum* fordrer det skjult. Denne Skjulthed er igjen Tegnet paa, at Forholdet selv væsentligen i Lidenskab under Taushedens Segl tilfredsstiller de Tvende. Tag Lidenskab bort, saa forsvinder ogsaa *Decorum*, saa kommer Forholdet formodentligen ikke istand, men saa snakker man derom. Om Revolutionstiden derfor end vilde hæve Ægteskabets Form, saa hævede den ikke Forelskelsens Gehalt, og netop fordi der saaledes er væsentlig Lidenskab, bliver der ogsaa et *Decorum*.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, og har forsaavidt Umiddelbarhed, dog er dens Umiddelbarhed ingen første Umiddelbarhed, den er heller ingen i høieste Forstand sidste Umiddelbarhed, den er en *Reactions-Umiddelbarhed* og forsaavidt er den *midlertidig*. Dette er Afgjørende med Hensyn til Spørgsmaalet om denne Lidenskabs Udholdenhed. I Livet kan det godt være, at Mangfoldige blive sig selv troe i den indtil det Sidste; men i Ideen seet maa det ende med, at den Enkelte bliver sig selv utro, fordi det er en midlertidig Idee. Kun i den høieste Idee, som er den religiøse, kan et Menneske, i Ideen seet, finde definitivt Hvile, derimod kan det gjerne være, at Mange forblive hele deres Liv sig selv troe i det Midlertidige¹. Revolutions-Tidens Umiddelbarhed er en Gjenindsættelse af Natur-Forholdene i Modsætning til en forstenet Formalisme, der ved at have tabt det Ethiskes Oprindelighed var bleven en visse Brøstfældighed, en sneverhjetet Skik og Brug. Netop som Reaction kan en eneste Misviisning forvandle den til Usandhed, der paa en tilfældig Maade accentuerer det Polemiske, som hvis det kom saavidt, at Elskov kun var Elskov, naar den er Ægteskabsbrud.

-
1. Lusard bliver sig selv tro i Ideen, men dog saaledes modificeret, at han er begejstret for Napoleon, vil endog kæmpe for ham. Ferdinand Waller modificeres personligt, og vedgaaer for Claudine, at hun i Grunden var den, der blev Ideen tro.
(tilbage)

Revolutions-Tidens reactionaire Umiddelbarhed er i Novellen opfattet i det huslige Livs Reflex. Den reflekterer sig i Forholdet mellem Madam Waller og Dalund, i Forholdet mellem Fader og Søn (Justitsraad W. og Ferdinand W.), den reflekterer sig i den politiske Anskuelse, som Samtalen og Conversationen gjenlyder af. I Forholdet mellem Fader og Søn vil den reactionairt have Pietetens Uforklarlige afskaffet, og Naturforholdet blot bestemmende Forholdet, saa Afhængigheden afskaffes med Modenhedens Aar, da Forældre og Børn skulle være Ligemænd og Venner. Ogsaa denne Idee, ja selv Friheds og Ligheds Ideen er ikke Formløshed, saa længe Ideen selv har den væsentligen begeistrende Sandhed i de Begeistrede; thi Inderligheden afskaffes ikke. Naar den religiøse Idee begejstrer en Brødre-Menighed, saa den udtrykker Ligheden ved det at være Brødre og Søstre: saa er dette slet ikke Formløshed, thi Eensformigheden er den væsentlige Form; den er heller ingen tom Abstraktion saalænge Inderligheden boer i den. Formløshed er kun

Indholdsløshed. Dersom saaledes en Kvinde i et Anfald af Keedsomhed kunde faae det Indfald at pynte sig og gjøre et pragtfuldt Toilet: saa vilde dette være Formløshed, netop fordi Ideen manglede. Den nøgne Archimedes er pyntet i Glæden over sin Opdagelse og derfor egentligen paaklædt. Dette maa man erindre netop i vor Tid, da f. Ex. en formel Færdighed er ifærd med at udvikle sig til Formløshed, netop fordi Intet har væsentlig Betydning, Alt saadan lidt Betydning.

Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig, derfor er den væsentlig *Aabenbarelse*, Aabenbarelse af en Energiens Yttring, der uomtvistelig er noget Bestemt og ikke svigefuldt undergaaer Forvandlinger ved Hjælp af en Conjectural-Critik om hvad det egentligen er Tiden vil.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den *ikke hævet Modsigelsens-Grundsætning*, og kan enten blive god eller ond, og hvilken Vei der end vælges, saa er Lidenskabens impetus en saadan, at det maa blive kjendeligt, at Gjerningens Spor maa mærke dens Fremskridt eller dens Afvei. Det maa komme til Afgjørelse; men atter Dette er det Frelsende, thi Afgjørelse er det lille Trylle-Ord, som Tilværelsen respekterer. Naar Individet derimod ikke vil handle, saa kan Tilværelsen ikke hjælpe. At være som hiin Kong Agrippa, ikke langt fra at troe, eller fra at handle, er det meest Udmattende, der lader sig tænke, naar man længe bliver deri. Claudine farer vild, Lidenskabens impetus mærker Afgjørelsen, men den understøtter hende igjen. Hendes $\pi\lambda\eta\rho\phi\omicron\rho\rho\iota \epsilon\iota\varsigma \pi\alpha\theta\omicron\varsigma$ styrter hende, men styrker hende ogsaa. En Tidsalder, der er meget reflecteret, kan man derfor ikke uden videre og ligefrem sigte for Kraftesløshed, thi der er maaskee megen Kraft, men den gaar til Spilde i Reflexionens Ufrugtbarhed. Understøttet af nogen Illusion behøves der ikke nær saa stor Anstrengelse for at udrette dog Noget, som naar enhver Illusion er tabt. Og ligesom Skjørbug helbredes ved Grøn-Spise, saaledes behøver en i Reflexion Udmattet maaskee ikke saa meget Styrke som lidt Illusion.

Det er ikke sjældent, at man hører et Menneske, der er bleven raadvild om hvad han skal gjøre i et enkelt Tilfælde, klage over Tilfældets særlige Beskaffenhed og mene, at da kan man sagtens handle, naar det er saadant et Tilfælde ved en stor Begivenhed, hvor der kun er et Enten-Eller. Dette er en Misforstaaelse og et Forstandens Sandsebedrag. Et saadant Tilfælde eksisterer ikke. At det afgjørende Enten-Eller er der, ligger i Individets egen lidenskabelige Concupiscent i Retning af at handle afgjørende, i dets Dygtighed i sig selv; og en dygtig Mand eftertragter derfor i ethvert Tilfælde et Enten-Eller, fordi han ikke vil have Mere. Saasnart derimod Individet ikke har en væsentlig Begeistring i Lidenskab, men er forvænt ved at lade Forstanden komme paa tvært hver Gang han skal handle: saa kommer han aldrig i sit Liv til at opdage Disjunctionen. Og selv om hans Forstand i udgrundende Opfindsomhed kunde være fyldestgjørende for en heel Huusholdning, saa har han dog ikke forstaaet sit Liv forud eller i Handlingens Øieblik, og det lader sig heller ikke forstaae bag efter, fordi Handlingen væsentligen udeblev, og hans Livs Sammenhæng blev en snaksom Fortsættelse eller en fortsat Snaksomhed, en participiel eller infinitivisk Sætning, hvor Subjectet maa underforstaaes, eller rettere slet ikke er at finde, fordi det ingenlunde, som Grammatikerne sige, er tydeligt af Meningen, thi det er netop den, der mangler. Det Hele bliver et Flydende, dannet af lidt Beslutning og lidt Tilfælde, lidt Klogskab og lidt Mod, lidt Sandsynlighed og lidt Tro, lidt Handling og lidt Begivenhed. Enhver, der har gjort det bedrageriske Bytte at vinde abnorm Forstandighed ved at tabe Evne til at ville og Lidenskab til at handle, har derfor en stor Tilbøielighed til at stive sin Holdningsløshed af med diverse Betragtninger forud, der føle sig for, og adskillige Betragtninger bag efter, der omforklare det Skete. En Handling er noget kort Noget i Sammenligning hermed, og tilsyneladende noget fattigt Noget, dog er den i Sandhed noget Bestemt. Det andet er Pragtfuldere, men en glimrende Elendighed. Naar en romersk Keiser sidder tilbords med Drabanter om sig: saa seer det jo pragtfuldt ud, men naar det er af Frygt: da blegner Herligheden. Og saaledes ogsaa naar Individet ikke ordknap tør staae ved sit Bud, ikke staae frit og freidigt paa den selvbevidste Handlings Postament, men er omgivet af en Skare Betragtninger for og bag, der gjør, at man slet ikke kan faae Øie paa Handlingen. Som den Bedagede understøttende lægger Haanden under sin Lænd og støtter sig ved en Stav, saaledes understøtter den abnorme Forstandighed sig ved Reflexion forud og kommer sig selv til Hjælp bag efter ved omforklarende Reflexion – og hvorfor? Netop fordi der ikke blev handlet. Istedendfor den tause ordknappe Afgjørelses Gudebarn føder Generationen en Forstandens Skifting, der kan sine Ting paa Fingrene.

»Nutiden«

Opgaven er atter her, efter hvad jeg har forstaaet, i en almindeligere Betragtning, der er i Novellens kritiske Tjeneste, at avancere netop de Momenter, som Forfatteren med novellistisk Kunst har gjengivet.

Nutiden er væsentligen *den forstandige, den reflecterende, den lidenskabsløse, den flygtigt i Begeistring oplussende og kløgtigt i Indolents udhvilende.*

Dersom man, ligesom man har det i Forhold til Forbrugen af Brændeviin o. s. v., havde Tabeller over Forbrugen af Forstand fra Generation til Generation: saa vilde man forbauses ved at see, hvilken uhyre Qvantitet der nuomstunder forbruges, hvilket Quantum af Betænkninger og Overveielser og Hensyn selv en privatiserende lille Familie bruger, om den dog har sit rigelige Udkomme, hvilket Quantum endog Børn og Ungdommen bruger, thi som Børne-Korstoget ligner Middelalderen, saa ligner Børne-Klogskaben Nutiden.

Mon der er et Menneske mere, der blot eengang gjør en gevaltig Dummestreg? Neppe en Selvmorder nuomstunder gjør det af med sig selv i Desperation, men han overveier dette Skridt saa længe og saa forstandigt, at han qvæles af Forstandighed, saa det endog kunde gjøres tvivlsomt, om han virkelig maatte kaldes en Selvmorder, forsaavidt det dog især var Overveielser, der tog Livet af ham. En Selvmorder med Overlæg var han ikke, snarere en Selvmorder ved Overlæg. Det vilde derfor blive den vanskeligste af alle Opgaver, at skulle være Aktor mod en saadan Tid, thi hele Generationen er prokurator-dygtig, og dens Konst, dens Forstandighed, dens Virtuositet bestaaer i aldrig handlende at ville lade Sagen gaae til Doms og til Afgjørelse.

Maa man sige om Revolutions-Tiden, at den *farer vild*, saa maa man sige om Nutiden, at den *farer ilde*. Individet og Generationen kommer bestandigt sig selv og hinanden paa tvært; og derfor vilde det være umuligt for en Aktor at faae noget Faktum constateret, fordi der intet er. Af Indicier i Overflod maatte man slutte, at der enten var skeet eller snarest muligt vilde skee noget Overordentligt. Og dog vilde man netop slutte fejl, thi Indiciene er just Nutidens eneste Forsøg i Kraft-Præstation, og dens Opfindsomhed og Virtuositet i at entreprenere fortryllende Blendværk, den opblussende Begestrings Overilelse ved Hjælp af en projekteret Form-Forandrings skuffende Gjenvei er i Retning af Klogskab og negativ Anvendelse af Kraft lige saa høit at anslaae som Revolutionens Præstation i Retning af energisk og omskabende Lidenskab. Trættet af den chimairiske Anstrengelse udhviler saa Tidsalderen sig momentviis i fuldkommen Indolents. Dens Tilstand er som den henimod Morgenens Indslumredes: store Drømme, saa Dvaskhed, saa et vittigt eller kløgtigt Indfald til Undskyldning for at man bliver liggende.

Det enkelte Individ (selv hvor velmenende Mange af disse kunne være, selv hvor megen Kraft de muligen kunne have, hvis de kunde komme til at bruge den) har ikke sluttet Lidenskab nok i sig selv til at rive sig ud af Reflexionens Garn og Reflexionens forføreriske Uvisse; og Omgivelsen, Samtiden har ikke Begivenhed eller forenet Lidenskab, men danner i negativ Forening en Reflexions-Modstand, der først et Øieblik gøgler med skuffende Udsigt, og saa bedrager ved at styrke med glimrende Udflugt: at man dog har gjort det Klogeste ved at lade være at handle. Vis inertia er det Tilgrundliggende for Tidens Tergiversation, og enhver Lidenskabsløs gratulerer sig selv som første Opfinder – og bliver endnu kløgtigere. Blev der i Revolutions-Tiden frit udleveret Vaaben, blev der i Korstogenes Tid offentlig uddeelt Bedriftens Insignie: saa bevæertes der i Nutiden overalt frit med Klogskabsregler, Hensyns-Beregninger o. s. v. Dersom det kunde antages, at en heel Generation havde den diplomatiske Opgave at holde Tiden hen, saa det bestandigt blev forhindret at der skete Noget, og dog bestandigt saae ud som skete der Noget: saa kan man ikke frakjende vor Tid at den præsterer noget lige saa Vidunderligt som Revolutions-Tiden. Hvis En vilde anstille det Experiment med sig selv, at glemme Alt hvad han vidste om Tiden og om den ved Vanen opskruede faktiske Relativitet, og nu komme ligesom fra en ganske anden Verden, hvis han saa vilde læse en eller anden Bog, en Artikel i et Blad, eller vel endog blot tale med en Forbigaaende: han vilde faae det Indtryk: Død og Pine endnu i Aften maa der skee Noget – eller der maa være skeet Noget i forgaars Aftes.

I Modsætning til Revolutions-Tiden som handlende er Nutiden Avertissements-Tiden, de blandede Bekjendtgjørelsers Tid: der skeer ikke Noget, derimod skeer der strax Bekjendtgjørelse. Et Oprør vilde i Nutiden være det Utænkeligste af Alt; en saadan *Kraft-Yttring* vilde forekomme Tidens beregnende Forstandighed latterlig. Derimod vilde maaskee en politisk Virtuos være istand til en ganske anderledes forbausende *Konst-Præstation*. Han vilde være istand til at skrive en Indbydelse, som foreslog en General-Forsamlings Afholdelse for at beslutte en Revolution, saa forsigtigt, at selv Censor maatte lade den passere; og derpaa vilde han om Aftenen være istand til at frembringe paa Forsamlingen et saa skuffende Indtryk, at det var den, som havde de gjort Oprør; hvorpaa de ganske roligen vilde skilles ad – efterat have passeret en høist behagelig Aften. En enorm grundig Lærdoms Erhvervelse vilde næsten være utænkelig blandt Yngre i vor Tid, man vilde finde det latterligt. Derimod vilde en videnskabelig Virtuos være istand til at præstere et ganske anderledes Konststykke. Han vilde i en Subscriptions-Plan være istand til at henkaste nogle Lineamenter til et altomfattende System, og gjøre det saaledes, at det paa Læseren (af Subscriptions-Planen) frembragte det Indtryk, at han allerede havde læst Systemet. Thi Encyclopædisternes Tid er forbi, deres nemlig som med Jern-Flid skrev Folianter, nu er Touren kommen til de let bevæbnede Encyclopædister, der en passant gjør det af med hele Tilværelsen og alle Videnskaber. En dyb religious Forsagelse af Verden og hvad Verdens er, fastholdt i daglig Fornegtelse, vilde være utænkelig blandt Yngre i vor Tid: derimod vilde hver anden theologisk Candidat have Virtuositet nok til at gjøre noget langt Vidunderligere. Han vilde være istand til at projektere et Selskabs Stiftelse, hvis Hensigt ikke var mindre end at frelse alle Fortabte. De store og gode Handlingers Tid er forbi, Nutiden er Anticipationernes. Ingen vil nøies med at gjøre noget Bestemt, Enhver vil smigres af Reflexionen med den Indbildning, at han idetmindste maa opdage en ny Verdens-Deel. Vor Tid er Anticipationens, selv Anerkjendelsen optages forud. Som et ungt Menneske, der beslutter sig til fra 1ste September af ret for Alvor at læse til sin Embedsexamen, for at styrke sig hertil beslutter midlertidigt at feriere i August Maaned: saaledes synes, hvad der dog er betydeligt vanskeligere at forstaae, den nuværende Generation at have fattet den alvorlige Beslutning, at den næste Generation skal for Alvor tage fat paa Arbeidet, og for at der slet ikke skal være noget Forstyrrende eller Sinkende for den, saa tager den nærværende sig – af Festmaaltiderne. Kun er Forskjellen den, at det unge Menneske ungdommeligt forstaaer sig selv i Letsindigheden, Nutiden bliver endog alvorlig – ved Festmaaltiderne.

Handling og Afgjørelse er der i Nutiden lige saa lidt, som der er Svømningens farefulde Lyst for dem, der svømme paa Lavden. Men som den Voxne, der selv forlystes ved at tumle sig i Bølgerne, raaber til den Yngre: kom herud, spring kun rask til – saaledes ligger Afgjørelsen ligesom i Tilværelsen (skjøndt den naturligviis er i Individet) og tilraaber den Yngre, der endnu ikke er afmattet ved Reflexionens Formeget og overlæst med Reflexionens Indbildninger: kom herud, spring freidigt til; selv om det endog var et letsindigt Spring, naar det blot er afgjørende – dersom Du er dygtig til at være Mand, saa skal Faren og Tilværelsens strenge Dom over Din Letsindighed hjælpe Dig til at blive det.

Dersom Klenodiet, som er Alles Lyst, laae langt ude paa den ganske tynde lisskorpe, saa Livsfaren altsaa holdt Vagt ved det, vaagende over, at det blev et livsfarligt Vovestykke at gaae saa langt ud, thi (lad os antage dette Besynderlige, som dog kun er besynderligt i Billedet) noget nærmere inde var Isen ganske sikker og bundfrossen: saa vilde i en lidenskabelig Tid Mængden tiljuble den Modige Bifald, naar han vovede sig derud; den vilde gyse for ham og med ham i Afgjørelsens Livsfare; den vilde sørge over ham i Undergangen; den vilde forgude ham hvis han vandt Klenodiet. I en lidenskabsløs reflekteret Tid vilde Sagen blive en ganske anden. Man vilde forstandigen i gjensidig Anerkjendelse af gjensidig Klogskab Alle blive enige om, at det nok ikke var Umagen værd at vove sig saa langt ud, ja at det vilde være uforstandigt og latterligt; og derpaa vilde man forvandle *Begeistringens Vovestykke* til en *Konst-Præstation* – for dog at gjøre Noget, »thi Noget maa der gjøres.« Man vilde da tage derud, man vilde paa det Trykke med Kjendermine vurdere de kunstfærdige Skøiteløbere, der kunde løbe næstendeels lige til den yderste Grændse (∴: saa langt at Isen endnu var sikker, og Faren endnu ikke begyndt) og saa svinge af. Blandt Skøiteløberne vilde der nu være en og anden særdeles Perfectioneret; han vilde endog kunne gjøre det Konststykke, lige ved Grændsens Yderste at tage endnu et skuffende farevarslende Tilløb, saa Tilskuerne raabte: »I Guder, han er gal, han sætter Livet til.« Men see, han var saa udmærket perfectioneret, at han ganske rigtigt kunde svinge af ved Grændsens Aller-Yderste ∴: hvor Isen endnu var ganske sikker og Livsfaren endnu ikke begyndt. Aldeles som i et Theater vilde Mængden raabe Bravo og hilse med Acclamation, drage hjem med den store Helte-Konstner i deres Midte, og hædre ham med et velmagende Festmaaltid. Forstandigheden havde i den Grad taget Overhaand, at den havde forvandlet selve Opgaven til en uvirkelig Konst-Opgave, og Virkeligheden til et Theater. Ved Festmaaltidet om Aftenen vilde Beundringen lyde høit. Og medens ellers Beundringens sande Forhold ere disse, at den Beundrende opløftes ved Tanken om at være Menneske, ligesom den Udmærkede, ydmyges ved Forestillingen om ikke selv at have kunnet udføre det Store, ethisk opmuntres ved Forbilledet til efter Evne at følge den Udmærkedes Exempel: saa vilde Forstandigheden atter have forvandlet Beundringens Forhold. Den ved Festmaaltidet beundrende Klinkende vilde endog i Fanfarens og de 9 Hurras overstadige Øieblik have en Forstandighedens kløgtige Forestilling om, at det dog nok egentligen ikke var synderligt bevendt med den Beundredes Bedrift, at det i Grunden var tilfældigt, at Selskabet gjordes for ham, da enhver af Deeltagerne ved nogen Øvelse i skuffende Vendinger omtrent vilde kunne præstere det Samme. Kort, istedenfor at hente Styrkelse i Skjønsmagende og Opmuntring til det Gode fra Beundringens Festlighed, vilde den Klinkende snarere gaae hjem med en yderligere Disposition til den farligste af alle Sygdomme, men ogsaa den fornemste, den paa Commerce ligesom at beundre hvad man selv anseer for ubetydeligt, fordi det Hele var bleven en dramatisk Spøgg, og Beundringens stimulerede Kling-Klang i hemmelig Forstaaelse med, at man næstendeels lige saa godt kunde beundre sig selv.

Eller dersom en Mand endeligen stillede sig i Spidsen for et begejstret Foretagende, og der da, hvad let nok opnaaes, (thi opblussende Begeistring og kløgtig Apathie svare altid til hinanden) løb en Deel Mennesker sammen om ham, dersom han nu i Spidsen for denne Skare drog ud – under Seiers-Sange, indtil han nærmede sig Afgjørelsen og Faren – naar han da vendte sig om for at tale et begejstrende Ord til Skaren: da vilde hele Scenen være forandret. *Deeltagerne* havde kløgtigt forvandlet sig selv til en Flok *Tilskuere*, der nu med Kløgtighedens store Selvtilfredshed gav sig Mine af, at det var dem, der listigen og ironisk havde faaet ham narret ud til at være begejstret, og nu vare gaaet med for at see paa ham og lee ad ham. Og denne ualmindelige Kløgtighed vilde i gjensidig Anerkjendelse tilfredsstille dem uendeligt i Sammenligning med nogen Bedrift; det var i Kløgtighedens Forstand brilliant derfra. Der vilde ikke høres et eneste Ord om Ustadighed, Feighed, nei man vilde bryste sig ved Kløgtighedens glimrende Indbildning, og man vilde atter have gjort sig sin Helbredelse vanskeligere. Saa vilde Anføreren maaskee ogsaa tabe Modet, og det Hele blive saa fordærveligt derfra som muligt, fordi det blev en fingeret Bevægelse og et Incitament for feig Indbildskhed.

At en Mand staaer eller falder paa sin Gjerning, gaaer af Brug, derimod sidde Alle og slaae sig brilliant igjennem ved Hjælp af nogen Reflexion, og saa ved Hjælp af: at de meget godt veed, hvad der skal gjøres. Men see, hvad To og To i Samtale, hvad de Enkelte som Læsere, som Demonstrerende paa en Generalforsamling ypperligt forstaae i Reflexionens og Betragtningens Form: det vilde de aldeles ikke kunne forstaae i Handlingens Form. Hvis En gik omkring og hørte hvad det var man sagde der skulde gjøres, og nu, i Ironiens Interesse, mir nichts und Dir nichts gjorde Noget deraf: saa vilde Alle studse, de vilde finde det overilet; og saasart de betragtede samtalede, vilde de forstaae, at det var det, der skulde gjøres.

Nutiden, i dens opblussende Begeistring, og saa igjen i den apathiske Indolents, der i det Høieste gider spadse, ligger det Comiske meget nær; men Den, der forstaaer det Comiske, seer let, at det Comiske ligger paa et ganske andet Sted, end Nutiden indbilder sig, og at Satiren i vor Tid, hvis det skal være muligt at den kan gjøre lidt Gavn og den ikke skal afstedkomme ubodelig Skade, maa have til Borgen en consequent og vel

begrundet ethisk Livs-Anskuelse, en opoffrende Uegennyttighed, en høibaaren Fornemhed, der forsager Øieblikket; ellers bliver Medicinen uden Sammenligning uendeligt langt farligere end Sygdommen. Det Comiske ligger netop i, at en saadan Tid endnu vil være vittig og slaae stort paa i det Comiske; thi dette er ganske rigtigt den sidste og meest gøglende Udflugt. Hvad har vel en udreflekteret Tid at trodse paa i Henseende til det Comiske? Som lidenskabsløs har den intet Følelsens Valuta i det Erotiske, intet Begeistringens og Inderlighedens Valuta i det Politiske og Religieuse, intet Huslighedens, Pietetens, Beundringens Valuta i det Daglige og Omgangs-Livet. Men den Vittighed, der intet Valuta eier, den spotter Tilværelsen over, selv om Hoben leer skingrende. At ville være vittig, naar man ikke eier Inderlighedens Rigdom, er at ville ødsle paa Luxus og undvære Livs-Fornødenhederne, er, som Ordsproget siger, at sælge sine Buxer og købe en Paryk. Men en lidenskabsløs Tid eier intet Valuta; Alt bliver en Omsætning i *Repræsentativer*. Det er saadan visse Talemaader og Betragtninger, tildeels sande og forstandige, men afsjelede, der cursere mellem Folk; men ingen Helt, ingen Elsker, ingen Tænkter, ingen Troens Ridder, ingen Høimodig, ingen Fortvivlet indestaaer ved primitivt at have oplevet Det for Fuldgyldigheden. Og som man fra Seddel-Pengenes Hvisken i Omsætningen mellem Mand og Mand kan længes efter at høre Myntens Klangfuldhed: saaledes kan man i Nutiden længes efter lidt Primitivitet. Men hvad er mere primitivt end Vittighed, mere primitivt, idetmindste mere overraskende selv end Foraarets første Knop, og det første Grønts skøre Stengel. Ja selv om Foraaret kom efter Aftale, det vilde dog være Foraaret, men en Vittighed efter Aftale vilde være en Modbydelighed. Sæt saa, det til Afløsning fra en opblussende Begeistrings Febricitet kom saa vidt, at Vittighed, hiin guddommelige Accidentse – naar den kommer, hiin Tilgift paa Gudens Vink fra det Uforklarliges gaadefulde Oprindelse, saa end ikke den Vittigste, der har levet, tør sige: imorgen, men tilbedende siger: hvis det behager Guden – sæt at Vittigheden blev forvandlet til sin meest luvslidte Modsætning, en trivial Livs-Fornødenhed, saa det blev en profitabel Marchandiser-Næringsvei, at fabrikere og lave og omsye og opkjøbe gamle og nye Vittigheder: hvilket frygteligt Epigram over den vittige Tid!

Saa bliver Penge tilsidst det Attraaede, det er jo ogsaa et Repræsentativ og en Abstraktion. Selv en Yngling i Nutiden vilde neppe misunde En hans Evner, eller hans Konst, eller den skønne Piges Elskov, eller hans Berømthed, nei, men hans Penge vilde han misunde ham. Giv mig dem, vil Ynglingen sige, saa er jeg hjulpen. Og denne Yngling, han vilde ikke fare vild i Letsindighed, han vil ikke forskyldte, hvad Angeren gjengjelder, han vil ikke have Noget at bebreide sig, men han vil døe i den Indbildning, at havde han havt Penge, da skulde han have levet, da skulde han maaskee ogsaa have drevet det til noget Stort. Lad os tænke paa Novellen. En forelsket ung Mand, Ferdinand Bergland, er *forelsket*, men hans Forstand og hans Reflexion kommer ham paa tvært – og Afgjørelsen er negativ. End ikke Elskovens Umiddelbarhed i Nutiden er sorgløs som Markens Lilie, og i de Elskendes Øine herligere end Salomons Pragt. En erotisk Kritik og en mismodig Forstandighed bøier Sorgløsheden og forfalsker Værdien – og Religieusitetens himmelske Herlighed kan ikke komme til at hjælpe – til det Høieste. En Elsker forlader den Forlovede af Frygt for Næringsssorger. Hvor anderledes i Revolutions-Tiden, hvor Lusard letsindigen næsten sorgløs forlader den vanærede Pige, overladende hende alle Sorgerne; thi at Claudine realiserer Opgaven, lever saa godt som af Intet, ikke tænker paa Næringsssorgerne, men kun paa Lusard: det bliver jo hendes Fortjeneste. Men Afgjørelse kom det dog til; og Afgjørelsens Trang er det netop Reflexionen fordriver eller vil fordrive, og under Følgerne deraf lider Individet i den dyspeptiske abnorme Forstandighed. Forgjeves fanger Afgjørelsen i Livet efter Individet, forgjeves venter Velsignelsen paa Afgjørelsens Øieblik: man veed klogt og dog bedragen at unddrage sig; og varer dette længe ved, og de da endeligen fanges, da ere de ligesom Piger, der for længe have været forlovede, hvilke sjældent ere ret skikkede til Ægteskabet.

Efter disse paapegende Bemærkninger er det vel i sin Orden, som det er i Novellensinteresseløse Tjeneste, fra Sammenligningen med Revolutions-Tiden at føre Nutiden tilbage paa dialektiske Kategorie-Bestemmelser og paa disses Consequentser, disse være nu netop i det givne Øieblik ganske faktiske eller ikke. Forøvrigt er der, saa lidet som i den digterisk frembringende, og at jeg saa skal sige foreskrivende Novelle, ligesaa lidet i den efterskrivende og som Tjenende sig underordnende Kritik Spørgsmaal eller Tale om, hvilken Tidsalder der er den bedste, den betydningsfuldeste. Der er kun Spørgsmaal om Tidsalderens Hvorledes, og dette Hvorledes vindes ved en universellere Anskuelse, hvis Slutnings-Consequentser naaes ved en Slutning ab posse ad esse, og verificeres ved en iagttagende Erfarings ab esse ad posse. Hvad Betydningsfuldheden angaaer, da er det jo muligt, at den Nutiden foresatte Reflexions-Opgave vil forklare sig i en høiere Existents-Form; og hvad Godheden angaaer, da er det jo vist, at den i Reflexionen Hildede kan være lige saa velmenende, som den lidenskabeligt Snarraadige, ligesom omvendt, at der kan være lige saa Meget, der taler til Undskyldning for Den, der i Lidenskaben farer vild, som for Den, der selv har en underfundig Viden om, at han lader sig bedrage af sin Reflexion, medens hans Feil aldrig bliver vitterlig. Ogsaa dette er Reflexionens farefulde Mislighed, at man ikke kan see, om det er en gennem Overveielse vunden Beslutning, der frelser fra det Onde, eller det er Overveielens Udmattelse, der svækkende forhindrer fra det Onde. Men vist er det, at som al forøget Kundskab forøger Græmmelsen, saa forøger

Reflexionen den ogsaa; og fremfor Alt er det vist, at som for det enkelte Individ saa for en heel Generation, er ingen Opgave og Anstrængelse vanskeligere, end at arbejde sig ud af Reflexionens Fristelser, netop fordi disse ere saa dialektiske, fordi en eneste kløgtig Opfindelse er istand til pludseligen at give Sagen en ny Vending, fordi Reflexionen er istand til hvert Øieblik at omforklare og lade En slippe nogenlunde, fordi det selv i den sidste Reflexions-Afgjørelses Øieblik er muligt at gjøre Alt om – efter at man altsaa har udholdt langt flere Anstrængelser end nogen Snarraadig behøver til at være midt i det. Men alt dette er dog kun igjen Reflexions-Undskyldning, og Stillingen i Reflexionen uforandret, fordi den kun er forandret i Reflexion. Selv det, at Nutiden ved at sammenstilles med en afsluttet Tidsalder paa en Maade skeer Uret, forsaavidt Nutiden jo netop ligger i Vordens Vanskelighed, er dog kun en Reflexions-Bestemmelse, thi derfor har den jo ogsaa Haabets Uvisse.

En lidenskabelig tumultuarisk Tid vil kaste *Alt overende, omstøde Alt*; en revolutionair men lidenskabsløs og reflekterende forvandler Kraftyttringen til *et dialektisk Konststykke: at lade Alt bestaae, men underfundigt fralyste det Betydning; istedenfor i et Oprør culminerer den i at afmatte Forholdenes inderlige Virkelighed i en Reflexions Spænding, der dog lader Alt bestaae og har forvandlet hele Tilværelsen til en Tvetydighed, der i sin Facticitet er, medens dialektisk Sviig privatissime underskyder en hemmelig Læsemaade – at den ikke er.*

Sædelighed er Charakter, Charakter er det Indgravede (χαρᾶσσω), men Havet har ingen Charakter og Sandet heller ikke og abstrakt Forstandighed heller ikke, thi Charakteren er netop Inderligheden. Usædelighed er som Energie ogsaa Charakter. Tvetydighed er det derimod, naar man hverken er det Ene eller det Andet; og Tvetydighed i Tilværelsen er det, naar Qualiteternes qualitative Disjunktion svækkes ved en gnavende Reflexion. Lidenskabens Oprør er elementarisk, Tvetydighedens Opløsning er en stiltfærdig men Dag og Nat travl Sorites. Adskillelsen mellem Godt og Ondt enerveres ved et Ietfærdigt, fornemt, theoretisk Kjendskab til det Onde, ved en hoffærdig Klogskab, der veed, at det Gode ikke paaskjønnes eller lønner sig i Verden – saa det næsten bliver Dumhed. Ingen henrives af det Gode i stor Bedrift, Ingen overiles af det Onde i himmelraabende Synd, den Ene skal forsaavidt ikke lade den Anden høre Noget, og dog bliver der af den Grund netop desto mere at snakke om, thi Tvetydigheden er et pirrende Incitament, og ganske anderledes ordriig end Glæden over det Gode og Afskyen for det Onde.

Livs-Forholdenes Springfjædre, der kun i den kvalitativt adskillende Lidenskab ere hvad de ere, taber Elasticiteten; det Forskjelliges Fjernhed fra sit Forskjellige i Qualitets-Udtrykket er ikke Loven for Inderlighedens Forhold til hinanden i Forholdet. Inderligheden mangler, og Forholdet er forsaavidt ikke til, eller Forholdet er en dvask Cohæsiion. Den negative Lov er nemlig: ikke at kunne undvære hinanden og ikke at kunne holde sammen, den positive: at kunne undvære hinanden og at kunne holde sammen, eller dog positivt: ikke at kunne undvære hinanden paa Grund af Sammenholdet. Istedendfor Inderlighedens Forhold indtræder et andet Forhold: det Forskjellige forholder sig ikke til sit Forskjellige, men de staae ligesom og passe paa hinanden med Øinene, og *denne Spænding er egentligen Forholdets Ophøren*. Det er ikke Beundringen, der glad og freidig, prompt i Paaskjønnelsens Udtryk tager Hatten af for Udmærkelsen, og nu oprøres ved dennes Stolthed og Anmasselse, ei heller er Forholdet det omvendte, ingenlunde, Beundring og Udmærkelse blive næstendeels et Par galante Ligemænd, der passe paa hinanden med Øinene. Det er ikke Borgeren, der med undersaatlig Hylding frimodigt ærer Kongen og nu forbittres over hans Herskesyge, ingenlunde, det at være Borger bliver noget Andet, bliver det at være *Trediemand*; Borgeren forholder sig ikke i Forholdet, men han er Tilskuere ved Udregningen af den Opgave: Forholdet mellem en Konge og Undersaat; thi det gaaer en Tidlang med at nedsætte Comiteer og Comiteer, saa længe der dog endnu bestandigt er en Mængde, der med fuld Lidenskab vil, hver især, være dette Bestemte, han skal være; men tilsidst ender det med, at hele Tidsalderen bliver en Comitee. Det er ikke Faderen, der i Harme samler sin faderlige Myndighed i en eneste Forbandelse, ikke Sønnen, der trodser, en Adskillelse der dog maaskee kunde ende i Forsoningens Inderlighed, nei Forholdet er saadan upaaklageligt, thi det er snarere ifærd med at ophøre, fordi de ikke væsentligen forholde sig til hinanden i Forholdet, men Forholdet er blevet et Problem, hvor Parterne ligesom i et Spil passe paa hinanden, istedenfor at forholde sig til hinanden, tæller, som man siger, hinanden Forholds-Yttringen i Munden, istedenfor Forholdets resolute Hengivelse; thi det gaaer en Tidlang med at Flere og Flere maae renoncere paa det stillere Livs beskedne, men dog saa fyldige og gudvelbehagelige Opgaver, for at realisere noget Høiere, for i et høiere Forhold at tænke over Forholdene, men tilsidst bliver hele Generationen en Repræsentation – der repræsenterer ... ja det er ikke godt at sige hvem; der tænker over Forholdene ... ja det er ikke godt at sige for hvis Skyld. Det er ikke en opsætsig Ungdom, der dog skjelver og bæver for Skolemesteren, nei snarere er Forholdet en vis Ligelighed i gjensidig Udvexling mellem Lærer og Discipel om, hvorledes en god Skole bør indrettes. Det at gaae i Skole betyder ikke at skjælve og bæve, betyder ei heller ene og alene at lære, men betyder tillige næstendeels at være interesseret i det Problem om Skole-Underviisningen. Adskillelsens Forhold mellem Mand og Kvinde brydes ikke i formastelig Tøilesløshed, ingenlunde, Sømmeligheden iagttages saaledes, at der bestandigt om den leflende »uskyldige« Grændsestrids enkelte Yttring maa siges, at den er en Ubetydelighed. Hvad maatte man nu kalde et saadant Forhold? Jeg tænker en Spænding, men vel at mærke ikke en Spænding, der strammer Kraften til en Katastrophe, men en Spænding, hvori Tilværelsen afmattes; Fyrigheden, Begeistringens, Inderligheden tabes, der gjør Afhængighedens Lænke og Herredømmets Krone let, der gjør Barnets Lydighed og Faderens Myndighed glad, der gjør Beundringens Underkastelse og Udmærkelsens Ophøiethed frimodig, der giver Læreren enegyldig Betydning og Discipelen saaledes Leilighed til at lære, der

ener Qvindens Svaghed og Mandens Kraft i Hengivenhedens lige Styrke. Forholdet bestaaer vel, men det mangler Spændkraft til at samle sig i Inderlighed for at forenes i Samdrægtighed. Forholdene yttre sig vel som tilværende, og dog som fraværende, ikke fyldigt, snarere i en vis slæbende halvvaagen Uafbrudthed. Man tillade mig med et ganske simpelt Billede at oplyse hvad jeg mener. Jeg kom engang i en Familie, der havde et Stueuhr, hvis Værk paa en eller anden Maade var kommen i Uorden. Men Uordenen yttrede sig ikke ved, at Spiralen paa eengang snurrede ud, og Kjeden sprang, ei heller ved at det ophørte at slaae; tvertimod det vedblev at slaae, men paa en besynderlig abstrakt-normal og dog forvirrende Maade. Det slog ikke tolv Slag naar Kl. var 12, og saa eet Slag, naar Kl. var 1, men det slog eet Slag ad Gangen med et bestemt Mellemlum. Paa den Maade slog det hele Dagen igjennem, og angav dog aldrig Klokkeslettet. Og saaledes er det i en afmattende Spænding: Forholdene bestaae; med en abstrakt Uafbrudthed, som forhindrer Bruddet, yttre der sig Noget, som man maa kalde Forholdets Yttringer, og dog angives Forholdene ikke blot ikke præcise men næsten meningsløse. Det Dyssende er Forholdenes Bestaaen, deres Facticitet; det Farlige er, at netop dette begunstiger Reflexionens underfundige Gnaven. Thi mod Oprør kan man bruge Magt, for vitterligt Falskmaal er Straffen i Vente, men dialektisk Hemmelighedsfuldhed er vanskelig at udrydde; der skal allerede et forholdsviis finere Øre til for at spore Reflexionens lydløse Listen ad Tvetydighedens Snigveie.

Det Bestaaende bestaaer, men Reflexionens Lidenskabsløshed finder sin Beroligelse i, at det er en Tvetydighed. Man vil ikke have Konge-Magten afskaffet, ingenlunde, men hvis man lidt efter lidt kunde faae den forvandlet til en Indbildning, saa vilde man med Fornøielse raabe Hurra for Kongen. Man vil ikke have Udmærkelsen styrtet, ingenlunde, men hvis man paa samme Tid kunde avancere en Viden om, at den er en Indbildning – saa vilde man beundre. Man vil lade hele den christelige Terminologie bestaae, men underhaanden være vidende om, at der ikke skal tænkes noget Afgjørende derved. Og man vil være angerløs, thi man nedriver jo Intet. Man vilde ligesaa lidet have en vældig Konge som en energisk Friheds-Helt, eller en religiøs Befuldmagtiget, nei man vil aldeles uskyldigt lade det Bestaaende bestaae, men i en reflekteret Viden være mere eller mindre vidende om dets Ikke-Bestaaen. Og saa vilde man være stolt i den Indbildning, at dette er Ironie, ret som var den sande Ironiker ikke netop den skjult Begeistrede i en negativ Tid (ligesom Helten er den aabenbart Begeistrede i en positiv Tid), ret som var den sande Ironiker ikke Offrende, da jo dog hin Stormesteren endte med at blive straffet paa Livet.

Reflexions-Spændingen constituerer sig tilsidst til Princip, og som i en lidenskabelig Tid *Begeistring* er det *enende Princip*, saaledes bliver i en lidenskabsløs og meget reflekterende Tid *Misundelse* det *negativt-enende Princip*. Dette maa dog ikke strax forstaaes i ethisk Betydning som en Sigtelse, nei, Reflexionens Idee, hvis man kan tale saa, er Misundelse, og Misundelsen er derfor en dobbelt, er den selviske i Individet og da atter Omgivelsens mod ham. Reflexionens Misundelse i Individet forhindrer den pathetiske Afgjørelse i ham; og er det da næsten som vilde det lykkes ham, saa standser Omgivelsens Reflexions-Modstand ham. Reflexionens Misundelse holder Villien og Kraften ligesom i Fangenskab. Først maa da Individet gjenembryde Fængslet, hvori den egne Reflexion holder ham, og naar saa det er lykkedes, staaer han endnu ikke i det Frie, men i den store Fængsels-Bygning, som Omgivelsens Reflexion danner, og har ved Reflexions-Forholdet i sig atter et Forhold til denne, som kun religiøs Inderlighed kan frigjøre ham fra, selv hvormeget han end gjenemskuer Forholdets Usandhed. Men at det er et Fængsel, hvori Reflexionen holder Individet og Tiden, at det er Reflexionen, der gjør det, og ikke Tyranner og hemmeligt Politie, ikke Præster og Aristokrater, denne Forstaaelse forhindrer Reflexionen af al Magt og vedligeholder den smigrende Indbildning, at Reflexions-Muligheden er noget ganske anderledes Stort end den fattige Afgjørelse. Den selviske Misundelse fordrer i Ønskets Form for meget af Individet selv, og forhindrer ham derved, den forkjeler ham ligesom en svag Moders Forkjærlighed, thi Misundelsen paa sig selv forhindrer Individet i at give sig hen. Omgivelsens Misundelse, hvori jo Individet atter selv deeltager mod Andre, er i negativ-critisk Forstand misundelig.

Men jo længere dette gaaer hen, desto mere vil Reflexionens Misundelse constituere sig til ethisk Misundelse. Indespærret Luft udvikler altid Gift, og saaledes udvikler Reflexions-Indespærretheden, naar ingen Handling, ingen Begivenhed lufter ud, den fordømmelige Misundelse. Medens de bedre Kræfter holde hinanden Stangen i en Reflexions-Spænding, kommer Usselheden op, dens Frækhed imponerer som en Slags Yttring af Kraft, og dens Foragtelighed vil blive dens beskyttende Privilegium, netop fordi den derved unddrager sig Misundelsens Opmærksomhed.

Forøvrigt ligger det dybt grundet i den menneskelige Natur, at den ikke i eet væk kan holde sig paa Høiden og vedblive at beundre, den fordrer en Afvexling. Selv den meest begeistrede Tid fordrer derfor en Misundelsens Spøg med det Udmærkede. Dette er aldeles i sin Orden, og kan skee i sin Orden, naar den, der efter Fastelavnsløierne med det Udmærkede, idet han atter fæster Beundringens Blik derpaa, er istand til at finde det uforandret; thi ellers har han ved Spøgen tabt meget Mere, end Spøgen var værd. Saaledes kan Misundelsen finde sit Raaderum selv i en begeistret Tid. Ja om end Tiden er mindre begeistret, naar den dog endnu har Kraft til at give Misundelsen Charakter, og er enig med sig selv om, hvad dens Udtryk betyder, kan den have sin, om end farefulde Betydning. Saaledes var f. Ex. Ostracismen i Grækenland et Udtryk for Misundelsen, et Slags Ligevægtens Nødværge mod det Udmærkede. Man udøvede den da, men man var enig med sig selv om, hvad der da dialektisk ligger i Forholdet, at Ostracismen var en Udmærkelse. Det kunde derfor i Forhold til Gjengivelsen af en noget tidligere Tid i Grækenland være ironisk i Aristophanes's

Aand, at lade en aldeles ubetydelig Mand blive viist i Landflygtighed ved Ostracismen. Dette Ironiske vilde være en endnu højere Comik end den, der f. Ex., lader en saadan Ubetydelig ironisk blive Hersker, netop fordi Landflygtighed ved Ostracisme allerede er det negative Udtryk for Udmærkelsen; hvorfor det igjen vilde blive en højere ironisk Comik, at lade det ende med, at Folket kaldte den Forviste tilbage, fordi det ikke kunde undvære ham, der da maatte blive en reen Gaade for de Mennesker, mellem hvilke han levede i sit Exil, da de naturligviis slet intet Udmærket kunde opdage hos ham. I »Ridderne« gjengiver Aristophanes den fuldkomne Forraadnelses-Tilstand, hvor Pøbelagtigheden ender med, ligesom man dyrker Dalei Lamas Excrementer, at tilbede eller tilbedende at anskue sig selv i den første den bedste af Udskuddet, et Forhold, der i Opløsthed svarer indenfor Folkeregjeringens Bestemmelse til det, at sætte Keiserværdigheden til Auction. Men naar Misundelsen endnu har Charakter, er Ostracismen en negativ Udmærkelse. Den Mand, der sagde til Aristides, at han stemmede for hans Landflygtighed, »fordi han ikke kunde lide, at Aristides kaldtes den eneste Retfærdige,« han negtede egentligen ikke Aristides Udmærkelsen, men han tilstod Noget om sig selv, at han istedenfor i Beundringens lykkelige, i Misundelsens ulykkelige Forelskelse forholdt sig til det Udmærkede, men han forkleinede det ikke.

Jo mere derimod Reflexionen faaer Overhaand til at udvikle Indolents, desto farligere bliver Misundelsen, fordi den ikke har Charakter til at blive sig selv sin egen Betydning bevidst, men karakterløst i Ustadighedens og Feighedens luskende Forhold til Omstændighederne omforklarer den samme Yttring paa den forskjelligste Maade, vil at den skal være Spøg, og hvis den seer det mislykket, at den skal være Fornærmelse, og hvis det mislykkes, at den skal være Ingenting, vil at den skal være Vittighed, og hvis det ikke slaar til, forklarer, at den heller ikke var saaledes meent, at den var ethisk Satire, som man jo skal bryde sig om, og hvis dette mislykkes, forklarer, at den var Ingenting, som Ingen skal bryde sig om. Misundelsen constituerer sig som Charakterløshedens Princip, der fra Usselhed vil snige sig op til at være Noget, bestandigt dækkende sig ved den Concession, at den er Ingenting. Charakterløshedens Misundelse forstaaer ikke, at det Udmærkede er det Udmærkede, den forstaaer sig ikke i, selv negativt at anerkjende det, men den vil have det ned, have det Udmærkede forkleinet, saa det virkeligen ikke mere er det Udmærkede; og Misundelsen retter sig mod det Udmærkede, som *er*, og mod det, som *vil komme*.

Den sig *etablerende* Misundelse er *Nivelleringen*, og medens en lidenskabelig Tid *fremskynder, hæver og styrter, ophøier og nedtrykker*, gjør en reflekteret lidenskabsløs Tid det Modsatte, *den qvæler og forhindrer, den nivellerer*. At nivellere er en stille mathematisk abstrakt Beskjæftigelse, der undgaaer al Ophævelse. Medens den opblussende flygtige Begeistring mismodigt kunde ønske om det saa var en Ulykke, blot for at fornemme Tilværelsens Kræfter, er dens Afløsning Apathien ikke tjent med nogen Forstyrrelse, saa lidet som den nivellerende Ingenieur er det. Er et Oprør i sit Maximum som en Vulkans Udbrud, saa man ikke kan høre Ørenlyd: saa er Nivellementet i sit Maximum som en Døds-Stilhed, hvor man kan høre sit eget Aandedrag, en Døds-Stilhed, hvorover Intet kan hæve sig, men Alt synker afmægtigt ned i den.

I Spidsen for et Oprør kan der staae en enkelt Mand, men i Spidsen for Nivelleringen kan ingen enkelt Mand staae, thi saa vilde han jo blive Herskeren, og være undgaaet Nivelleringen. Det enkelte Individ kan i sin lille Kreds være medvirksomt i Nivelleringen, men denne er en abstrakt Magt, og Nivelleringen er Abstraktionens Seier over Individerne. Nivelleringen er i den moderne Tid Reflexionens Tilsvarende til Skjebnen i Oldtiden. Oldtiden er dialektisk i Retning af Fremragenhed (den enkelte Store – og saa Mængden, een Fri – og saa Trælle); Christendommen er indtil videre dialektisk i Retning af Repræsentation (Fleertallet anskuer sig selv i den Repræsenterende, frigjøres ved Bevidstheden om at det er dem, han repræsenterer, i en Art Selvbevidsthed); Nutiden er dialektisk i Retning af Ligeligheden, og dennes, i Forfeilethed, meest consequente Gjennemførelse er Nivellementet, som den negative Eenhed af Individernes negative Gjensidighed.

Enhver vil let see, at Nivelleringen har sin dybe Betydning i Generationskategoriens Overmagt over Individualitetskategorien. Medens i Oldtiden Individernes Mængde ligesom var til for at bestemme Prisen paa, hvor meget det udmærkede Individ var værd, saa er Myntfoden nu saaledes forandret, at der *ligeligt* gaaer omtrent saa og saa mange Mennesker paa eet Individ, saa det blot gjelder om at sikre sig det behørigte Antal – saa har man Betydning. Den Enkelte i Mængden betydede i Oldtiden slet Intet, den Udmærkede betydede alle disse; Nutiden tenderer til den mathematiske Ligelighed, at der saa omtrent ligeligt gennem alle Stænder gaaer saa og saa Mange paa eet Individ. Den Udmærkede turde tillade sig Alt, de Enkelte i Mængden slet Intet; nu forstaaer man, at der gaaer saa og saa mange paa eet Individ, og ganske consequent tæller man sig sammen (man kalder det jo rigtignok at forene sig, men det er et Galanteri) i Forhold til det Ubetydeligste. Blot om at realisere et Indfald tæller man sig nogle Stykker sammen, og saa gjør man det : saa tør man gjøre det. Deraf kommer det tilsidst, at selv en fortrinligere Begavet dog ikke kan frigjøre sig fra Reflexionen, fordi han snart i det Ubetydeligste bliver sig bevidst som en Brøks-Deel, og gaaer Glip af Religieusitetens uendelige Frigjørelse. Selv om en Forening af Flere havde Mod til at gaae Døden imøde: det vilde i vor Tid derfor ikke være sagt, at hver Enkelt havde Mod dertil, thi Det, den Enkelte frygtede mere end Døden, var Reflexionens Dom over ham, Reflexionens Indsigelse mod ham, at han som Enkelt vilde vove Noget. Den Enkelte tilhører ikke Gud, ikke sig selv, ikke den Elskede, ikke sin Kunst, ikke sin Videnskab, nei, som en Vorned tilhører et Gods, saaledes bliver den Enkelte sig bevidst i eet og alt at tilhøre en Abstraktion, som Reflexionen ordner ham ind under. Om en Forening af Flere i vor Tid kunde beslutte sig til, hver især, at give hele sin Formue til et eller andet velgjørende Øiemed: deraf fulgte

ikke, at den Enkelte kunde beslutte sig dertil, og atter ikke fordi han var tvivlraadig med Hensyn til Afkaldet paa sin Formue, men fordi han frygtede Reflexions-Dommen meget mere end Armoden. Om Ti kunde blive enige om at vedstaae Elskovs fulde ubeskaarne Gyldighed, eller Begeistringens ved ingen lammende Hensyn uindskrænkede Berettigelse, deraf fulgte ikke, at hver af de Ti var istand dertil, thi høiere endnu end Elskovens Salighed og end Begeistringens Vidnen med deres Aand vilde de dog tvetydigt elske Reflexions-Dommen – derfor maatte de være Ti om det, som det er en Modsigelse at være mere end Een om. Socialitetens forgudede positive Princip i vor Tid er netop det Fortærende, det Demoraliserende, der i en Reflexions Trældom gjør selv Dyderne til vitia splendida. Og hvoraf kan dette komme, uden deraf, at den religieuse Individualitets Udsondring for Gud i Evighedens Ansvar forbigaaes. Naar Forfærdelsen her begynder, søger man Trøst i Compagnie, og saa fanger Reflexionen Individet for hele Livet. Og De, der end ikke fornå Begyndelsen af denne Crise, de gaae uden videre ind under Reflexions-Forholdet.

Nivellementet er ikke en Enkelts Handling, men et Reflexions-Spil i en abstrakt Magts Haand. Ligesom man beregner Diagonalen i Kræfternes Parallelogram, saaledes kan man beregne Loven for Nivellementet. Thi den Enkelte, der nivellerer Nogle, tages selv igjen med, og saa fremdeles. Medens derfor den Enkelte egoistisk synes at vide, hvad han gjør, maa man sige om dem Alle, de vide ikke hvad de gjøre, thi ligesom der i Begeistringens Samdrægtighed kommer et Mere ud, som ikke er de Enkeltes, saa kommer ogsaa her et Mere ud. Man maner en Dæmon op, som ingen Enkelt kan magte; og medens den Enkelte i Nivellerings-Lystens korte Øieblik selvisk nyder Abstraktionen, saa underskriver han tillige sin egen Undergang. Den Begeistredes Fremtrængen kan ende med Undergang, men den Nivellerendes Seier er eo ipso hans Undergang. Nivellerings Skepsis kan ingen Tid standse, Tiden, Nutiden altsaa heller ikke, thi i det Øieblik, den vil standse den, vil den atter udvikle Loven. Den kan kun standses ved, at Individet i individuel Udsondring vinder Religiositetens Uforfærdethed. Jeg saae engang et Slagsmaal, hvor tre Mennesker paa en skammelig Maade mishandlede en fjerde. Hoben stod og betragtede det med Harme; Uvilliens mumlende Udtryk begynder at give Fart til Handling: da samler et Par Stykker af Mængden sig, tager fat paa den ene af Angriberne, og kaster ham til Jorden o. s. v. Altsaa Hævnerne udviklede den samme Lov som Angriberne. Hvis det tør tillades mig at anbringe min ringe Person med, saa skal jeg fortælle Historien ud. Jeg traadte til og søgte dialektisk at forklare en af Hævnerne det Inconsequente i deres Adfærd, men det lod til at være ham aldeles umuligt at indlade sig paa Sligt, han sagde blot gjentagende: »Det har han ærligt fortjent, at en saadan Slyngel skal være Tre om Een.« Det Comiske ligger nær nok især for Den, der ikke havde seet Begyndelsen og altsaa hørte en Mand sige om en anden: at han (den eenlige) var Tre om Een, og hørte det netop i det Øieblik da det Modsatte var Tilfældet: at de vare Tre om ham. Det Første vilde være comisk ved Modsigelsen i samme Forstand som »da Vægteren sagde til en eenlig Person: vil De være saa god at gaae fra hinanden;« det Andet vilde være comisk ved Selvmodsigelsen. Hvad jeg derimod forstod var, at det nok var bedst at opgive Haabet om at ende denne Skepsis, at den ikke skulde fortsættes mod mig.

Ingen enkelt Mand (den Udmærkede i Retning af Fremragenhed og Skjebnens Dialektik) vil kunne standse Nivellerings Abstraktion, thi den er et negativt Høiere, og Heltenes Tid er forbi. Ingen Congregation vilde være istand til at standse Nivellerings Abstraktion, fordi Congregationen selv er gennem Reflexionens Sammenhæng i Nivellerings Tjeneste. End ikke Nationaliteternes Individualitet vil kunne standse den, thi Nivellerings Abstraktion reflekterer paa en høiere Negativitet: den rene Menneskehed. Nivellerings Abstraktion, denne Menneske-Slægts Selvantændelse, foranlediget ved den Friktion, der opstaaer, naar den individuelle Inderligheds Udsondring i Religiositet udebliver, vil blive staaende som man siger det om en Passat, som fortærer Alt, men ved hvilken Individerne, hver især, igjen kan opdrages religieust, i høieste Forstand kan hjælpes til, i Nivellerings examen rigorosum at vinde Religiositetens Væsentlighed i sig selv. For den Yngre, der, hvor fast han end for sit Vedkommende hænger ved hvad han beundrer som Udmærket, fra Begyndelsen fatter, at Nivelleringen er hvad den selviske Enkelte og den selviske Slægt tænkte til det Onde, men ogsaa hvad for den Enkelte, hver især, hvis han saa vil det i Oprigtighed med Gud, kan blive Udgangspunktet for det høieste Liv – for ham vil det være i Sandhed dannende at leve i Nivellerings Tid. Samtidigheden vil for ham være i høieste Forstand religieust udviklende og tillige æsthetisk og intellectuelt uddannende, idet det Comiske vil gjøre sig absolut gjeldende. Thi det høieste Comiske er netop, at det enkelte Individ skal uden nogen Mellembestemmelse henføres under den uendelige Abstraktion af den rene Menneskehed, idet alle Organisationens Individualitets-Concretioner, der ved Relativiteten temperere det Comiske og styrke ved relativ Pathos, ere fortærede. Men dette er atter Udtrykket for, at Frelsen kun er ved Religiositetens Væsentlighed i det enkelte Individ. Og begeistrende for ham vil det være, at fatte, at netop Vildfarelsen aabner den Enkelte, hver især, hvis han høimodigt vil det, Adgang til det Høieste. Men Nivelleringen maa blive staaende, den maa til, ligesom Forargelsen maa indkomme i Verden, men vee den, ved hvem den kommer ind.

Det er ofte nok sagt, at en Reformation skal begynde med, at Enhver reformerer sig selv; men det er ikke saaledes skeet, thi Reformationens Idee har affødt en Helt, der maaskee dyrt nok af Guden har kjøbt sin Bestalling som Helt. Ved da ligefremt at slutte sig til ham faae Individerne for bedre, ja for godt Kjøb det Dyrekjøbte, men de faae heller ikke det Høieste. Nivellerings Abstraktion derimod er et Princip, ligesom Østens skarpe Vind, der ikke indlader sig med det enkelte Individ i noget intimere Forhold, men kun i Abstraktions-Forholdet, der er ligeligt for Alle. Ingen Helt lider da for Andre og hjælper Andre, Nivelleringen

bliver selv den skarpe Tugtemester, der tager sig af Opdragelsen. Og Den, der lærer Maximum af Opdragelsen og bliver Maximum, han bliver ikke den Udmærkede, Helt, den Fremragende, dette forhindrer Nivelleringen, der er consequent indtil sit Yderste, og han forhindrer det selv, fordi han har fattet Nivelleringens Betydning, nei han bliver kun et væsentligt Menneske i den fyldige Ligeligheds Forstand. Dette er Religiositetens Idee. Men Opdragelsen er stræng, og Udbyttet tilsyneladende meget lille; tilsyneladende, thi dersom Individet ikke vil lære i Religiositetens Væsentlighed for Gud at nøies med sig selv, nøies med, istedetfor at herske over Verden, at herske over sig selv, nøies med som Præst at være sin egen Tilhører, som Forfatter sin egen Læser o. s. v., dersom han ikke vil lære at begejstres ved dette som det Høieste, fordi det udtrykker Ligheden for Gud og Ligheden med Alle: saa slipper han ikke ud af Reflexionen, saa oplever han maaskee i Forhold til sin Begavethed, et skuffende Øieblik, hvor han troer det er ham, der nivellerer, indtil han selv segner under Nivelleringen. Det hjælper ikke at bebude og varsle en Holger Danske eller en Morten Luther, deres Tid er forbi, og det er dog i Grunden Individernes Magelighed, der ønsker en saadan, Endelighedens Utaalmodighed, der vil have billigt paa anden Haand istedenfor det Høieste, der kjøbes dyrt paa første Haand. Det hjælper ikke at stifte Selskab paa Selskab, thi negativt er der sat noget Høiere ind, om den kortsynede Selskabsmand end ikke kan see det. Individualitets-Principet i sin umiddelbare og skjønne Formation præfigurerer Generationen ved den Udmærkede, den Fremragende, og lader de underordnede Individualiteter slutte sig grupperende om Repræsentanten. Individualitets-Principet i sin evige Sandhed bruger Generationens Abstraktion og Ligelighed som Nivellerende og udvikler derved Individet i dets egen Medvirken religiøst til et væsentligt Menneske. Thi saa afmægtig som Nivelleringen er mod det Evige, saa overmægtig er den mod enhver Midlertidighed. Reflexionen er en Slynge, hvori man fanges, men ved Religiositetens begejstrede Spring bliver Forholdet et andet, saa bliver den Slingen, som kaster En i det Eviges Favn. Og Reflexionen er og bliver den meest haardnakkede Creditor i Tilværelsen; listigen har den hidtil kjøbt alle mulige Livs-Anskuelse op, men den væsentlige Religiositetens evige Livs-Anskuelse kan den ikke kjøbe, derimod kan den friste med glimrende Blendværk fra alt det Andet, mistrøste med Reminiscenter fra alt det Andet. Men ved Springet paa Dybet lærer man at hjælpe sig selv, lærer at elske alle Andre lige saa høit som sig selv, hvad enten man saa anklages for Anmasselse og Stolthed – at man ikke vil lade sig hjælpe, eller for Selviskhed – at man ikke underfundigen vil bedrage Andre ved at hjælpe dem, ɔ: ved at hjælpe dem til at gaae Glip af det Høieste. – Vil Nogen sige, at hvad jeg her har fremsat, veed Enhver og kan Enhver sige, da er dette mit Svar: saa meget desto bedre, jeg ønsker ingen Fremragenhed, jeg har Intet mod, at Enhver veed det, med mindre det, at Enhver veed det og Enhver kan sige det, skulde betyde, at det skal fratages mig og deponeres i det negative Fællesskab. Faaer jeg blot Lov at beholde det, saa taber det for mig ikke i Værd derved, at Enhver veed det.

I Grunden har den moderne Tid længe tenderet til Nivelleringen gennem mange Omvæltninger, hvilke dog alle ikke vare Nivelleringen, fordi de alle ikke vare abstrakte nok, men havde en Virkelighedens Concretion. Tilnærmelsesviis kan der nivelleres ved, at det Fremragende styrer mod det Fremragende, saa begge svækkes; tilnærmelsesviis kan der nivelleres derved, at et Fremragende holdes neutraliseret af et andet Fremragende; ved, at Foreningen af det i sig Svagere bliver stærkere end det enkelte Fremragende; tilnærmelsesviis kan der nivelleres ved en enkelt Stand, f. Ex. Geistlighed, Borgerstand, Bondestand, ved Folket selv: men alt dette er dog kun Abstraktionens Rørelser indenfor Individualitets Concretioner.

For at Nivelleringen egentligen skal komme istand, maa der først bringes et Phantom tilveie, dens Aand, en uhyre Abstraktion, et altomfattende Noget som er Intet, et Luftsyn – dette Phantom er *Publikum*. Kun i en lidenskabsløs, men reflekteret Tid kan dette Phantom udvikle sig ved Hjælp af Pressen, naar denne selv bliver en Abstraktion. I begejstrede Tider, i lidenskabelige tumultuariske Tider, selv naar et Folk vil realisere den ufrugtbare Ørkens Idee at ødelægge og sløife Alt: der er dog intet Publikum. Der er Partier og der er Concretion. Pressen vil i saadanne Tider antage Concretionens Charakter i Forhold til Adspaltningen. Men som stillesiddende Professionister især ere udsatte for at udvikle phantastiske Sandsebedrag, saaledes vil en lidenskabsløs, stillesiddende, reflekteret Tid, naar Pressen skal være det eneste, der selv svagt skal holde et Slags Liv i denne Dødsighed, udvikle dette Phantom. Publikum er den egentlige Nivellerings-Mester, thi naar der nivelleres tilnærmelsesviis, nivelleres der ved Noget, men Publikum er et uhyre Intet.

Publikum er et Begreb, som slet ikke kan forekomme i Oldtiden, fordi Folket selv en masse in corpore maatte træde op i Handlingens Situation, maatte bære Ansvaret for hvad den Enkelte af deres Midte afstedkom, medens igjen den Enkelte personligen som denne Bestemte maatte være tilstede, maatte underkaste sig Øieblikkets Standret i Bifald eller Misbilligelse. Først naar intet kraftigt Samliv giver Concretionen Fylde, vil Pressen danne dette Abstraktum Publikum, der bestaaer af uvirkelige Enkelte, som aldrig forenes eller kunne forenes i nogen Situationens eller Organisationens Samtidighed, og som dog fastholdes som et Hele. Publikum er et Corps, talrigere end alle Folk tilsammen, men dette Corps kan aldrig blive mønstret, ja det kan end ikke saa meget som have en eneste Repræsentant, fordi det selv er en Abstraktion. Og desuagtet bliver Publikum, naar Tiden er lidenskabsløs og reflekteret og udviskende Alt det Concrete, det Hele, som skal omfatte Alle. Men dette Forhold er atter netop Udtrykket for, at den Enkelte er anviist sig selv.

I det virkelige Øieblik og den virkelige Situations Samtidighed med de Virkelige, der hver ere Noget, er der for den Enkelte det Understøttende. Men Publikums Tilværelse danner ingen Situation og ingen Forsamling. Den Enkelte, der læser, er jo ikke Publikum, og saa læser lidt efter lidt mange Enkelte, maaskee

alle Enkelte, men der er ingen Samtidighed. Publikum kan bruge Aar og Dag for ligesom at blive samlet, og naar det saa er samlet, er det dog ikke til. Abstraktionen, som Individierne paralogistisk danne, støder ganske rigtigt Individierne fra sig istedenfor at hjælpe dem. Den, der i det virkelige Øieblik og den virkelige Situations Samtidighed med de Virkelige, selv ingen Mening har, antager samme Mening som Majoriteten, eller er han mere stridbar, som Minoriteten. Men Majoriteten og Minoriteten er vel at mærke virkelige Mennesker, og deri ligger det Understøttende i Tilholdet til disse. Publikum derimod er en Abstraktion. At antage samme Mening som disse og disse bestemte Mennesker betyder, at man veed, at disse ville være underkastede samme Farer som En selv, at de ville fare vild med En, hvis Meningen er vildfarende o. s. v. Men at antage samme Mening som Publikum er en svigefuld Trøst, thi Publikum er kun til in abstracto. Medens derfor ingen Majoritet nogensinde har været saa sikker paa at beholde Retten og Seiren som Publikum er det, saa er dette kun lidet trøsteligt for den Enkelte, thi Publikum er et Phantom, som ikke tillader nogen personlig Tilnærmelse. Dersom En idag antager Publikums Mening og imorgen bliver udpeben, saa bliver han udpeben af Publikum. En Generation, et Folk, en Folkeforsamling, et Samfund, en Mand har dog et Ansvar ved at være Noget, kan skamme sig ved Ustidighed og Troløshed, men Publikum bliver Publikum. Et Folk, en Forsamling, et Menneske kan forandre sig saaledes, at man maa sige: han er ikke mere den Samme; men Publikum kan blive lige det Modsatte og er dog det Samme – er Publikum. Men netop ved denne Abstraktion og denne abstrakte Optugtelse dannes Individet (forsaavidt det ikke allerede ved sin egen Inderlighed er dannet) dersom det ikke gaaer under, til i Religieusitetens høieste Forstand at nøies med sig selv og sit Guds-Forhold, til istedenfor Enigheden med Publikum, der fortærer alle de relative Individualitets-Concretioner, at substituere det at være enig med sig selv, til istedenfor at tælle og tælle, at finde Hvilen i sig selv for Gud. Og Dette vil være det Modernes absolute Forskjel fra Oldtiden: at det Totale ikke er Concretionen, der understøtter, der danner den Enkelte, uden dog at udvikle ham absolut, men er en Abstraktion, der i sin abstrakte Ligelighed frastødende hjælper ham til at dannes absolut – hvis han ikke omkommer. Det Trøstesløse i Oldtiden var, at den Udmærkede var, hvad de Andre *ikke kunde* være, det Begeistrende vil blive, at Den, der religieust vandt sig selv, kun er hvad *Alle kunne* være.

Publikum er ikke et Folk, ikke en Generation, ikke en Samtid, ikke en Menighed, ikke et Selskab, ikke disse bestemte Mennesker, thi alt Sligt er kun ved Concretionen det som det er; ja ikke en eneste af dem, der høre til Publikum, har noget væsentligt Engagement; i nogle Timer af Dagen hører han maaskee med til Publikum, nemlig i de Timer, i hvilke han Ingenting er, thi i de Timer, i hvilke han er det Bestemte han er, hører han ikke til Publikum. Dannet af saadanne Enere, af de Enkelte i de Øieblikke, hvor de Ingenting ere, er Publikum noget uhyre Noget, det abstrakte Øde og Tomme, som er Alle og Ingen. Men af den samme Grund kan Enhver anmasse sig at have et Publikum, og ligesom den romerske Kirke chimairisk udvidede sig ved at udnævne Biskopper in partibus infidelium: saaledes er Publikum Noget, som Enhver, selv en fuld Matros, der foreviser »en Perspektivkasse«, kan tilegne sig, og den fulde Matros har dialektisk consequent absolut samme Ret dertil som den meest Udmærkede, absolut Ret til at sætte alle disse mange, mange Nuller *foran* sit Eetall. Publikum er Alt og Intet, er den farligste af alle Magter og den meest intetsigende; man kan tale til en heel Nation i Publikums Navn, og dog er Publikum mindre end et eneste nok saa ringe virkeligt Menneske. Bestemmelsen Publikum er det Reflexionens Blendværk, der gøglende har gjort Individierne indbildske, fordi Enhver kan anmasse sig dette Uhyre, i Sammenligning med hvilket Virkelighedens Concretioner synes fattige, Publikum er Forstands-Tidens Eventyr, der gjør de Enkelte phantastisk¹ til mere end at være Konge over et Folk; men Publikum er atter den grusomme Abstraktion, ved hvilken Individierne skal religieust opdrages – eller gaae under.

-
1. Heldigvis har jeg som Forfatter aldrig søgt eller havt noget Publikum, men glad været nøiet med »hiin Enkelte«, hvorfor jeg paa Grund af denne Indskrænkethed næsten er bleven til et Ordsprog.
(tilbage)

Pressens Abstraktion (thi et Blad, en Avis er ingen statsborgerlig Concretion og kun i abstrakt Forstand et Individuum) i Forening med Tidens Lidenskabsløshed og Reflekterethed afføder Abstraktionens Phantom: Publikum, der er den egentlig Nivellerende. Ogsaa dette kan, fraseet dets negative Betydning for Religieusiteten, have sin Betydning. Men jo mindre Idee der er i en Tid, jo mere den afmattet ved en opblussende Begeistring udhviler sig i Indolents, hvis vi endog vilde tænke os, at Pressen blev svagere og svagere, fordi ingen Begivenhed, ingen Idee griber Tiden: desto lettere vil Nivelleringen blive en fordævelig Lyst, en Sandsepirring, som et Øieblik kildrer og kun gjør det Onde værre, og Frelsens Vilkaar tungere og Undergangens Sandsynlighed større. Og har man ofte skildret Eneherredømmets Demoralisation, revolutionaire Tidens Forfald, saa er en lidenskabsløs Tidsalders Forfald noget ligesaa fordæveligt, om end formedelst Tvetydigheden mindre paafaldende. Og at tænke det, kan derfor vel have sin Interesse og sin Betydning. Flere og flere Enkelte ville da i Indolentsens Blødgæthed aspirere til at blive Ingenting – for at blive Publikum, dette abstrakte Hele, der er dannet paa den latterlige Maade, at Participanten er Trediemand. Denne dvaske Mængde, som Intet selv forstaaer og Intet selv vil gjøre, dette Gallerie-Publikum søger nu Tidsfordriv, og hengiver sig da til den Indbildning, at Alt hvad Nogen gjør, skeer, for at det kan faae noget at snakke om. Dvaskheden sidder fornemt med Benene overkors, og Enhver, der vil arbeide, Kongen

og Embedsmanden og Folkets Lærer og den dygtigere Journalist og Digteren og Kunstneren, Alle blive ligesom spændte for, for at slæbe denne Dvaskhed frem, der fornemt troer, at de andre ere Hestene. Vilde jeg tænke mig dette Publikum som en Person (thi om end og enkelte Bedre momentviis høre til Publikum, de have dog i sig selv en organiserende Concretion, der holder dem fast, selv om de ikke vinde Religieusitetens Høieste) saa vilde jeg nærmest tænke paa en eller anden romersk Keiser, en stor velnæret Figur, der lider af Keedsomhed, og derfor blot ønsker Latterens Sandsepurring, thi Vittighedens guddommelige Gave er ikke jordisk nok. Saa slendrer da til Afvexling denne Person omkring, mere dvask end ond, men negativ herskesyg. Enhver, der har læst Oldtidens Forfattere, veed, hvor mange Ting en Keiser kunde hitte paa, for at forkorte Tiden. Saa holder da Publikum sig en Hund for Morskabs Skyld. Denne Hund er den literaire Foragtelighed. Viser der sig nu en bedre, maaskee endog en Udmærket, saa hidses Hunden paa, og Morskaben begynder. Den bidske Hund river ham i Kjoleskjøderne, tillader sig alle uvorne Kaadheder – indtil Publikum bliver keed deraf og siger: nu kan det være nok. Da har Publikum nivelleret. Den Bedre, den Stærkere er mishandlet, – og Hunden, ja den bliver ved at være en Hund, som Publikum selv foragter. Der nivelleredes altsaa ved et Tredie, Intethedens Publikum nivellerede ved et Tredie, som ved sin Foragtelighed allerede var mere end nivelleret og mindre end Intet. Og Publikum er angerløst, thi det er jo ikke Publikum – det var jo Hunden; ligesom man siger til Børn: det var Katten. Og Publikum er angerløst, thi det var jo ingen væsentlig Forkleinelse – det var blot lidt Moerskab. Dersom nemlig Nivelleringsens Redskab havde været en udmærket Dygtighed, saa havde det indolente Publikum været narret, thi saa var jo Redskabet igjen blevet et Forstyrrende, men naar man holder det Bedre nede ved Foragteligheden og Foragteligheden nede ved den selv: saa er dette Intethedens Quit. Og Publikum vil være angerløst, thi det er jo egentligen ikke dem, som holde Hunden, de subskribere blot; de hidse den heller ikke directe paa, de fløite heller ikke ligefrem af den; i Tilfælde af Søgmaal vilde Publikum sige: Hunden er ikke min, det er en herreløs Hund; og i Tilfælde af, at Hunden blev optagen og sendt ud paa Veterinairskolen for at slaes ihjel, kunde Publikum endnu sige: det var virkeligen godt, at den slemme Hund blev dræbt, det har vi alle ønsket – endogsaa Subskribenterne.

Maaskee er Nogen, som tænkende sætter sig ind i et saadant Forhold, tilbøielig til at fæste sin Opmærksomhed paa den Bedre, der leed Mishandlingen, og mene, at der vederfores ham en stor Ulykke. Denne Betragtning kan jeg aldeles ikke billige, thi den, der vil hjælpes til det Høieste, han har netop godt af at gjenngaage Sligt og maatte snarere ønske det, om man end paa hans Vegne kan oprøres. Nei det Forfærdelige er noget Andet, det er Tanken om de mange Menneskeliv, der gaae spildte, eller let gjøre det. Jeg vil end ikke tale om de Fortabte, eller dog indtil Fortabelse Vildledte, der for Penge spille Hundens Rolle, men de mange Ubefæstede, Letsindige, Sandselige, der i fornem Indolents ikke faae noget dybere Indtryk af Tilværelsen end dette meningsløst grinende, alle de Daarlige, der føres i ny Fristelse, idet de i deres Indskrænkethed endog blive sig selv vigtige ved at have Medlidenhed med de Angrebne, uden at fatte, at ved et saadant Forhold ere de Angrebne altid de Stærkeste, uden at fatte, at her gjelder det med et forfærdeligt og dog ironisk Eftertryk: græder ikke over ham, men græder over Eder selv.

Dette Forhold er Nivelleringsens laveste, thi den svarer altid til, hvad Divisor er, for hvem alle gjøres lige: saaledes er det evige Liv ogsaa en Art Nivellering, og dog er det ikke saa, fordi Divisor er det: at være et i religious Forstand væsentligt Menneske.

Fra disse dialektiske Kategorie-Bestemmelser og sammes Consequentser, disse være nu i det givne Øieblik faktiske eller ikke, fra det dialektiske Sigte paa Nutiden gaaer jeg nu over til dialektisk at naae de concretere Prædikater, i hvilke den novellistiske Gjengivelse af Nutiden viser sig i sin Reflex i det Huslige og Omgangslivet. Det er Skyggesiden, her kommer til at vise sig, og om end dennes Facticitet ikke lader sig negte, saa er det dog ogsaa vist, at saalidet som Reflexionen selv er det Onde, saa vist maa ogsaa en meget reflekteret Tid have sin Lys-Side, netop fordi megen Reflekterethed betinger en høiere Betydningsfuldhed end umiddelbar Lidenskab; betinger den – naar Begeistringens træder til og fører Reflexions-Kræfterne ind i Afgjørelsen; og fordi megen Reflekterethed giver en større Gjennemsnits-Dygtighed i Forudsætningerne til at handle – naar Religieusiteten træder til i Individet og overtager Forudsætningerne. Reflexionen er ikke det Onde, men Tilstanden i Reflexionen og Stilstanden i Reflexionen er Misligheden og Fordærvelsen, der ved at forvandle Forudsætningerne til Udflugter foranlediger Tilbagegang.

Nutiden er væsentligen den forstandige, den lidenskabsløse, derfor har den *hævet Modsigelsens-Grundsætning*. Af denne Betragtning lader den Mangfoldighed af Træk sig deducere, som Novellens Forfatter med sin fine Kunst, med sin ophøiede Ligevægt saa interesseløst har gjengivet. Thi Forfatterens Mening erfarer man naturligviis intetsteds, han gjengiver blot Reflexen. Overhovedet kan man om en lidenskabsløs men reflekteret Tid i Sammenligning med en lidenskabelig sige: *den vinder i Extensitet, hvad den taber i Intensitet*. Men denne Extensitet kan atter blive Betingelsen for en høiere Form, naar en tilsvarende Intensitet igjen indtager, hvad der extensivt er disponeret over.

At hæve Modsigelsens Grundsætning, er i Existents Udtrykket for at være i Modsigelse med sig selv. Det skaberiske Almægtige, der ligger i den absolute Disjunktions-Lidenskab, som bringer Individet i den sluttede Enighed med sig selv, forvandles til Forstands-Reflexionens Extensitet: ved at vide og være alt Muligt, at være i Modsigelse med sig selv ∴ slet Intet at være. Modsigelsens Grundsætning styrker Individet i Troskab med sig selv, saa han, ligesom hiint standhaftige Tretal, Socrates saa skjønt taler om, hellere vil udholde Alt end blive til et Fiirtal eller vel endog til et meget stort Tal, saa han hellere vil være Lidet i Troskab med sig selv end Allehaande i Modsigelse med sig selv.

Hvad er det at *snakke*? Det er Ophævelsen af den lidenskabelige Disjunktion mellem at tie og tale. Kun Den, der væsentligen kan tie, kan væsentligen tale, kun Den, der væsentligen kan tie, kan væsentligen handle. Tausheden er Inderligheden. Snakken anticiperer den væsentlige Talen, og Reflexionens Yttring svækker ved Forprang Handlingen. Men Den, der væsentligen kan tale, fordi han kan tie, han vil ikke have det Mangfoldige at tale om, men det Ene, og han vil finde Tid til at tale og til at tie. Snaksomheden vinder extensivt: den faaer alt Muligt at snakke om, og bliver ved i eet væk. Naar i en Tid Individerne ikke i stille Nøisomhed, i gemytlig Tilfredshed, i religieus Inderlighed ere vendte ind ad, men i Reflexions-Forholdet søge ud efter og søge hinanden; naar ingen stor Begivenhed knytter Traad-Enderne i en Katastrophes Samdrægtighed: saa indtræder Snakken. Den store Begivenhed giver den lidenskabelige Tid (thi det Ene svarer da til det Andet) Noget at tale om; alle ville tale om det samme Ene, Digterne kun synge derom, Samtalerne kun gjenlyde deraf, de Forbigaaendes Hilsener indeholde Hentydninger til dette Ene. Det er Eet og det Samme. Snakken derimod har ganske anderledes Meget at snakke om. Og naar saa den store Begivenhed var forbi, naar Tausheden indtraadte, saa var der dog Noget at erindre, Noget at tænke paa, medens man tier, medens en ny Slægt taler om ganske andre Ting. Men Snakken gruer for Taushedens Øieblik, der vilde gjøre Tomheden aabenbar.

Hvad der viser sig som Loven i Forhold til digterisk Frembringelse, det Samme er ogsaa, i det mindre Forhold, Loven for ethvert Menneskes Liv i Omgang og Dannelse. Enhver, der primitivt oplever Noget, oplever tillige ved Idealiteten Mulighederne af det Samme og Muligheden af det Modsatte. Disse Muligheder er hans digteriske lovlige Eiendom. Hans egen private personlige Virkelighed derimod ikke. Hans Tale, hans Producenter er saaledes netop baaren af Tausheden. Hans Tales, hans Producenterens ideale Fuldendthed vil correspondere med Tausheden, og Taushedens absolute Udtryk vil være, at Idealiteten indeholder den qualitative modsatte Mulighed. Saasnaar den Producenteren maa priisgive sin egen Virkelighed, dens Facticitet, saa er han ikke væsentligen productiv; hans Begyndelse vil være hans Ende, og det første Ord allerede være en Forsyndelse mod Idealitetens hellige Undseelse. En saadan digterisk Frembringelse er derfor ogsaa, æsthetisk vurderet, en Art privat Snaksomhed, og er let kjendelig paa, at den ikke har sin Modsætning hos sig i Ligelighed. Thi Idealiteten er Ligelighed mod det Modsatte. Den, der f. Ex. ved at blive ulykkelig blev productiv, hvis han virkelig indviedes ved Idealiteten, han vil med samme Forkjerlighed producere det Lykkelige som det Ulykkelige. Men Tausheden, hvormed han slutter af mod sin egen personlige Virkelighed, er netop Betingelsen for at vinde Idealiteten, ellers vil han, trods alle Forsigtigheds-Midler med at forlægge Scenen til Africa o. s. v., dog være privat kjendelig i sin eensidige Forkjerlighed. Thi en Forfatter maa jo have sin private Personlighed som enhver Anden, men denne skal være hans $\alpha\delta\upsilon\tau\omicron\nu$; og som man spærrer Indgangen i et Huus ved at stille to Soldater med korslagte Geværer: saaledes danner Idealitetens Ligelighed ved de qualitative Modsætningers dialektiske Kors den Spærring, der gjør enhver Adgang umulig.

Men hvad der saaledes gjelder i de store Forhold, og der vel viser sig tydeligst, hvorfor det blev fremdraget: det Samme gjelder efter den mindre Maalestok i det Mindre, Taushed er atter her Betingelsen for den dannede Omgang i Samtalen mellem Mand og Mand. Jo mere et Menneske i Tausheden har Idealitet og Idee, desto mere vil han selv i daglig Omgang være istand til at gjenføde det daglige Liv og de daglige Menneskers Liv saaledes, at det er, som taleden han kun paa Afstand selv om dette og dette bestemte Faktum. Jo mindre Idealitet, jo mere Udvaltshed, desto mere vil Samtalen blive en ubetydelig Opramsen og Refereren af Navne paa Personer, af »ganske tilforladelige« Privat-Efterretninger om hvad Den og Den med Navns Nævne har sagt o. s. v., en snaksom Fortrolighed betræffende hvad man selv vil og ikke vil, hvad man nu agter at præstere, hvad man vilde have sagt ved hiin Leilighed, hvilken Pige man gjør Cour til, hvorfor man dog ikke vil gifte sig o. s. v. Taushedens Indadvendthed er Betingelsen for den dannede Tale i Omgang, Inderlighedens vrængende Udadvendthed er at snakke, er Udannethed. I Novellen vil man finde ypperlige Exempler paa en saadan Snakken; det er trivielle Ubetydeligheder, men det er altid om bestemte navngivne Personer, hvis trivielle Livsforhold interessere det Lige paa Grund af Navnet. Ligesom Klokker Link troer, han har talet med Sophie, skjøndt hun ikke har sagt Andet end Nei: saaledes høres der mangen lang Samtale, der seer ud som blev der sagt Noget, ja Meget, fordi der nævnes Navne. Den, der snakker, snakker vel om Noget, som jo Ønsket er at faae Noget at snakke om, men dette Noget er ikke i Idealitetens Forstand, thi saa taler man, det er i Trivialitetens faktiske Forstand et Noget, at Hr. Madsen er bleven forlovet og har foræret sin Kjæreste et persisk Schavl, at Digteren Petersen vil skrive en ny Digtsamling, at Skuespiller Marcussen kom til at udtale et Ord forkeert igaarftes. Sæt Loven kunde overholdes, vi kan jo antage det, sæt altsaa, der kom en Lov ud, som ikke forbød Menneskene at tale, men blot befalede, at Alt hvad der taltes om, skulde der tales om, som var det skeet for 50 Aar siden: saa var det ude med alle Snakkerne, de vilde fortvivle; og derimod vilde det ikke væsentligen kunne forstyrre dem, der væsentligen kunne tale. At

en Skuespiller har udtalt et Ord fejl, kan væsentligen kun interessere, hvis der i Fortalelsen selv er noget mærkeligt, og saa er det ligegyldigt om det er 50 Aar siden – men Frøken Gusta f. Ex. vilde fortvivle, hun som netop selv den Aften var i Theateret, i Loge med Kommerceraadinde Waller, og det var netop hende, der laae Mærke til det, og til at endog en af Chor-Personalet kom til at lee deraf o. s. v. Det vilde jo rigtignok være Synd og en Grusomhed mod alle disse snaksomme Mennesker, der jo dog ogsaa skal leve, men derfor er Loven jo kun et Posito.

Ved denne Snakken hæves nu Distinktionen mellem det Private og Offentlige i en privat-offenlig Snaksomhed, der omtrent svarer til hvad Publikum er. Thi Publikum er det Offentlige, der interesserer sig for det allermeest Private. Hvad Ingen vilde vove at foredrage en Forsamling, hvad Ingen kunde tale om, hvad neppe de Snakkende ret ville vedgaae, at de have snakket om, det kan godt skrives for Publikum og vides i Qvalitet af Publikum.

Hvad er *Formløshed*? Det er den ophævede lidenskabelige Distinktion mellem Form og Indhold, der derfor vel, til Forskjel fra Galskab og Dumhed, kan have Sandhed til Indhold, men det Sande, den indeholder, kan aldrig være væsentligt sandt. Extensivt vil den kunne udbrede sig altomfattende eller altantastende, i Modsætning til det væsentlige Indhold, der intensivt i Selvfordybelsen har sin Bestemmethedens, om man saa vil, fattige Begrændsning.

Formløshedens Almindelighed i en lidenskabsløs men reflekteret Tid udtrykker sig forøvrigt, foruden ved den leflende Omgang mellem det Forskjelligste med det Forskjelligste, ved sin Modsætning: en overveiende Hang og Lyst til at handle »for Principets Skyld.« Principium er, som Ordet siger, det Første : det Substantielle, Ideen i Følelsens, Begeistringens uaabnede Form, der ved sin indre Drift fremskynder Individet. Dette mangler den Lidenskabsløse; for ham bliver Principet et Udvortes, for hvis Skyld han gjør baade det Ene og det Andet og det Modsatte. Den Lidenskabsløses Liv er ikke et sig aabenbarende og udfoldende Princip, tvertimod er hans indre Liv et gesvindt Noget, der ideligen er paa Farten og jager efter at gjøre Noget »for Principets Skyld«. Principet i denne Forstand bliver et uhyre Noget, et Abstraktum ligesom Publikum. Og medens Publikum er saadan noget uhyre Noget, at selv alle Nationer opstillede paa eengang og selv alle Sjele i Evigheden ikke ere saa talrige som Publikum, og dog enhver selv den fulde Matros har Publikum, saa er det ogsaa saaledes med Principet. Det er noget uhyre Noget, som selv det ubetydeligste Menneske øger til den ubetydeligste Handling, og bliver sig selv uendelig vigtig. Et skikkeligt, ubetydeligt Menneske bliver pludseligen en Heros for »Principets Skyld«, og Forholdet frembringer i Grunden en lige saa latterlig Virkning, som hvis en Mand, eller hvis det blev Mode, Enhver gik med en Kaskjet, hvis Skygge var 30 Alen lang. Dersom en Mand »for Principets Skyld« vilde lade sye en lille Knap for Brystlommen i sin Frakke: saa vilde denne ubetydelige og ret hensigtsmæssige Forsigtighedsregel pludseligen faae en uhyre Betydning – det var ikke usandsynligt, at der blev stiftet et Selskab i den Anledning.

Netop Dette: »for Principets Skyld« hæver igjen et Decorums lidenskabelige Disjunktion; thi Decorum ligger, som viist blev, i Umiddelbarheden (den første eller den vundne), i Følelsen, i Begeistringens indre Drift og indre Consequents med sig selv. For Principets Skyld kan man gjøre Alt og det bliver i Grunden ligegyldigt, ligesom Ens Existentis bliver ubetydelig, selv om man for Principets Skyld understøtter Alt, hvad der kaldes Tidens Fordring, selv om man derved, ved at være Statist, bliver lige saa bekjendt i denne Qvalitet af Träger der öffentlichen Meinung, som hine Personer i Lirekassen, der komme frem og bukke med Tallerkenen. For Principets Skyld kan man gjøre Alt, deeltage i Alt og selv være et umenneskeligt Ubestemt. En Mand kan for Principets Skyld interessere sig i, at et Bordel anlægges (der er jo anstillet mange statsborgerlige Betragtninger af Sundheds-Politiet desangaaende); og den samme Mand kan for Principets Skyld interessere sig for en ny Psalmebog, der skal være Tidens Fordring. Og saa uretfærdigt som det vilde være af det Første at slutte, at Manden var udsvævende, saa overilet vilde det maaskee være af det Sidste at slutte, at han vilde læse eller synge i Psalmebogen. Paa den Maade bliver Alt tilladeligt for Principets Skyld, og ligesom Politiet »paa Embeds-Vegne« kommer mange Steder, hvor ingen Anden kommer, og ligesom man med Hensyn til Politi-Embedsmændenes Person Intet er berettiget til at slutte af deres Tilstedeværelse, saaledes kan man gjøre Alt for Principets Skyld, og undgaae ethvert personligt Ansvar. Man nedriver det, man selv beundrer, »for Principets Skyld«¹, hvilket er Nonsens; thi det Fødende, det Skabende er altid latent polemisk, fordi det skal have Plads, men det Nedrivende er jo Intet, og et Nedrivnings-Princip er Tomhed, hvad skal det saa med Plads? Undseelsen eller Fortrydelsen eller Ansvaret kan imidlertid vanskeligere faae fat paa en saadan Adfærd; thi det var jo for Principets Skyld.

1. Dette Exempel omtales netop i Novellen, hvor den ene af de Samtalende kalder en saadan Adfærd: Falsk i Mit og Dit. (tilbage)

Hvad er *Overfladiskhed*, og dennes Lyst: »Repræsentations-Lysten«? Overfladiskhed er den ophævede lidenskabelige Distinktion mellem Skjulthed og Aabenbarelse, den er en Aabenbarelse af Tomhed, der dog extensivt vinder Gøgleriets skuffende Fordeel over den væsentlige Aabenbarelse, der har Fordybelsens eensartede Væsentlighed, medens Overfladiskhed har det manglehaande eller allehaande Skin. Og Repræsentations-Lysten er Reflexions-Indbildningens Selvforgabelse. Inderlighedens Skjulthed faaer ikke Tid

til at sætte et Væsentligt af, der kan vorde en Aabenbarelse, men plumres længe før Tiden, og til Vederlag trækker den selviske Reflexion Alles Øine om muligt hen paa dette mangfoldige Skin, som Frue Commerceraadinde Waller gjør det.

Hvad er *Leflerie*? Det er den ophævede Lidenskabelige Distinction mellem væsentligen at elske, og væsentligen at være udsvævende. Hverken den væsentlige Elsker eller den væsentlige Udsvævende forskylder Lefleriet, der gantes med Muligheden. Lefleriet er derfor en Indulgents i at turde tangere det Onde, og et Aflad fra at realisere det Gode. Det at handle for Principets Skyld er saaledes ogsaa Leflerie, fordi det forvansker den sædelige Handlen til en Abstraktion. Men extensivt har Lefleriet Fordelen, thi der kan lefles med alt Muligt, og væsentligen kan kun een Pige elskes, og erotisk rigtigt forstaaet (selv om Lysten i Forvildelsens Tid forblinder den Flygtige), er al Adderen en Subtraheren, jo Flere En føier til jo mere trækker han fra.

Hvad er det at *raisonere*? Det er den ophævede lidenskabelige Disjunktion mellem Subjektivitet og Objektivitet. Som abstrakt Tænkning er Raisonnementet ikke dialektisk dybt nok, som Mening og Overbeviisning er det uden Individualitets Fuldblodighed. Men extensivt gaaer den Raisonnerende af med Skin-Fordelen; thi en Tænkner kan omfatte sin Videnskab, en Mand kan have en Mening om hvad der hører til et bestemt Fag, kan have en Overbeviisning i Kraft af en bestemt Livs-Anskuelse, men den Raisonnerende raisonnerer om alt Muligt.

Anonymitet har i vor Tid en langt prægnantere Betydning end man maaskee tænker paa, den har næsten epigrammatisk Betydning. Man ikke blot skriver anonymt, men man skriver anonymt med Navn under, ja man taler anonymt. Som en Forfatter concentrerer hele sin Sjæl i Stilen, saaledes concentrerer et Menneske væsentligen sin Personlighed i Talen, dog maa dette forstaaes med den indskrænkende Undtagelse, som Claudius i et lignende Forhold minder om, idet han siger, at naar man besværges en Bog, saa kommer Aanden ud – med mindre der ingen Aand er. Nuomstunder kan man virkeligen tale med Mennesker, og man maa sige, at deres Yttringer ere overmaade forstandige, medens Samtalen dog gjør det Indtryk, som talte man med en Anonym. Det samme Menneske kan sige det meest Modsatte, kan roligt yttre, hvad der i hans Mund er den bittreste Satire over hans egen Existents, Yttringen selv er meget forstandig, lod sig godt høre paa en Generalforsamling, for at komme med i en Discussion, ved hvilken der fabrikeres Noget, ligesom der paa Fabrikken bliver Papiir af Klude. Men alle disse mange Yttringer udgjøre dog ikke tilsammen en personlig-menneskelig Tale, saaledes som denne kan føres selv af den Eenfoldigste, der kun kan tale om meget Lidt, men dog taler. Frue Commerceraadinde Wallers Yttring om det Dæmoniske er meget sand, og dog gjør hun i Yttringens Øieblik netop det Indtryk paa En, som var hun en Anonym, et Positiv, en Spilledaase. Yttringerne blive saa objektive, Yttringernes Omfang saa Alt omfattende, at det tilsidst bliver aldeles tilfældigt, hvem der siger det, et Forhold, der i Henseende til det at tale menneskeligt aldeles svarer til at handle for Principets Skyld. Og ligesom Publikum er en reen Abstraktion, saa bliver tilsidst den menneskelige Tale det ogsaa, der bliver Ingen mere som taler, men en objektiv Reflexion afsætter efterhaanden et atmosfærisk Noget, en Abstraktions-Lyden, der vil gjøre den menneskelige Tale overflødig, ligesom Maskinerne gjøre Arbejderne overflødige. I Tydskland har man endog Haandbøger for Elskende, saa ender det vel med, at et elskende Par kan sidde og tale anonymt med hinanden. I Alt har man Haandbøger, og Dannelsen i Almindelighed bestaaer snart i at være perfectioneret i et større eller mindre Indbegreb af saadanne Haandbøgers Betragtninger, og man excellerer i Forhold til sin Færdighed i at tage det Enkelte frem, ligesom Sætteren tager Lettere frem.

Saaledes er Nutiden væsentlig forstandig, den er maaskee i Gjennemsnit vidende som ingen Generation før har været det, men den er lidenskabsløs¹. Enhver veed Meget, vi vide Alle, hvilken Vei der skal gaaes og de mange Veie der kan gaaes, men Ingen vil gaae. Overvandt endeligen En Reflexionen i sig selv og kom til at handle, saa vilde i samme Øieblik tusinde Reflexioner udenfra danne ham en Modstand, thi kun Forslag til yderligere Overveielse modtages med opblussende Begeistring, Handling med Indolents. Nogle vilde i fornem Selvtilfredshed finde de Handlendes Begeistring latterlig, Andre vilde blive misundelige, fordi det var ham, der gjorde Begyndelsen, da de jo dog lige saa godt som han *vidste*, hvad der skulde gøres – men dog ikke havde gjort det. Andre vilde benytte den Omstændighed, at der dog var En, der havde handlet, til at faae afsat en Mængde kritiske Betragtninger, afhændet et Lager af Raisonnements om, hvor langt forstandigere der kunde være handlet; Andre vilde faae travlt med at gjette Udfaldet, og med om muligt at influere lidt paa Foretagendet i Retning af deres Hypothese. Man fortæller om to engelske Lords, der kom ridende, at de mødte en forulykket Rytter, som var ifærd med at falde af Hesten, der styrtede afsted i Spring, medens Rytteren skreeg om Hjælp. Den ene Lord kastede et Blik til den anden og sagde: »Hundrede Guineer, han falder af;« »antaget,« svarede den anden. Derpaa satte de deres Væddeløbere i Carriere og ilede forud for at faae Bommene oplukkede og alle Hindringer ryddede af Veien. Saaledes vilde Nutidens Forstandighed kun med mindre Millionair-Spleen-Heroisme være en Personifikation, der nysgjerrig, kritisk og verdensklog i Maximum vilde have Lidenskab til at indgaae et Væddemaal. Livets eksistentielle Opgaver have tabt Virkelighedens Interesse, ingen Illusion omfreder Inderlighedens guddommelige Væxt, der modner til Afgjørelser; den Ene er nysgjerrig efter den Anden, alle vente ubesluttede og forfarne i Udflugter paa, at der skal komme En, der vil Noget – for saa at parere paa hans Haand.

1. Selv Arnold f. Ex. er saaledes langt fra at være indskrænket: han er tvertimod forstandig, men som en Ørkesløs kan være det, der Intet har, som beskæftiger ham absolut, og derfor af Keedsomhed vittig, og uforskammet i Fortvivlelse over ikke at kunne være vittig, og selvtilfreds i Fortvivlelse over ikke at kunne imponere ved Uforskammethed.
(tilbage)

Og da der nu i vor Tid, hvor der gjøres saa lidt, gjøres saa overordentligt Meget i Prophetier, Apokalypter, Fingerpeeg, Indblik i Fremtiden: saa gaaer det vel ikke an Andet end at være med, om jeg dog har den Ugenerethedens Fordeel fremfor de Manges byrdefulde Ansvar med at prophetere og varsle, at jeg kan være sikker paa, at Ingen faaer det Indfald at troe det. Min Fordring er det derfor heller ikke, at Nogen skulde endog blot sætte et Kryds i Almanaken, eller uleilige sig med at lægge Mærke til, om det gaaer i Opfyldelse; thi gaaer det i Opfyldelse, saa vil han faae Andet at tænke paa end min Tilfældighed, og skeer det ikke, nu ja, saa bliver jeg dog en Prophet i moderne Forstand, thi en Prophet i moderne Forstand er En, der forudsiger Noget, videre ikke. Og det forstaaer sig, mere kan en Prophet i en vis Forstand heller ikke gjøre. Styrelsen var det jo, der fødte Opfyldelsen til de ældre Propheters Udsagn, vi moderne Propheter kunde maaskee i Mangel af Styrelsens Tilføiende med Thales tilføie: hvad vi forudsige, det vil enten skee eller det vil ikke skee, thi ogsaa os har Guden forundt Prophetiens Gave.

Det er da saa langt som muligt fra, at Socialitetens, Menighedens Idee vil blive Tidens Frelse, at den tvertimod er den Skepsis, der maa til, for at Individualitets-Udviklingen ret kan gaae for sig, idet hvert Individ enten fortæbes eller, optugtet ved Abstraktionen, religiøst vinder sig selv. Associations-Principet (der i det Høieste kan have sin Gyldighed i Forhold til de materielle Interesser) er i vor Tid ikke affirmativt men negativt, er en Udflugt, en Adspredelse, et Sandsebedrag, hvis Dialektik er: idet det styrker Individene enerverer det dem, det styrker ved det Numeriske ved Sammenholdet, men dette er, ethisk, en Svækkelse. Først naar det enkelte Individ i sig selv har vundet ethisk Holdning trods hele Verden, først da kan der være Tale om i Sandhed at forene sig, ellers bliver Foreningen af de, hver i sig, Svage noget lige saa uskjønt og fordærveligt, som at Børn gifte sig. Fordum havde Herskeren, den Udmærkede, de Fremragende hver en Mening, de Andre havde den Sluttethed og Afgjorthed, at de ikke turde eller ikke kunde have en Mening; nu kan Enhver have en Mening, men de maae slaae sig numerisk sammen om at have den. 25 Underskrifter paa det Taabeligste er en Mening; det eminenteste Hoveds grundigst gjennemtænkte Mening er et Paradox. Den offentlige Mening er et uorganisk Noget, en Abstraktion. Men naar Contexten er bleven meningsløs, saa hjælper det ikke med store Overskuelser, saa gjør man bedst i at tage Talens enkelte Dele frem; naar Munden slaaer Sladder, saa hjælper det ikke at ville holde et sammenhængende Foredrag, men man gjør bedst i at tage hvert Ord for sig – og saaledes ogsaa med Individernes Forhold.

Omforandringen vil da ogsaa være denne. Medens i de ældre Formationer (af Forholdet mellem Generation og Individ) Underofficererne, Officererne, Compagniecheferne, Generalerne, Helten (∴ de Udmærkede, de Fremragende efter deres forskellige Grad, Lederne) vare *kjendelige*, og hver (i Forhold til sin Myndighed) med sit lille Detachment malerisk og organisk ordnede sig ind under det Hele, selv understøttet af og understøttende det Hele: saa vil nu de Udmærkede, Lederne (efter deres respective Grad) være uden Myndighed, netop fordi de guddommeligen have forstaaet Nivelleringens diaboliske Princip, de ville være *ukjendelige*, som Politiet er civilt, og bære deres respektive Distinktion skjult, og kun understøtte negativt ∴: frastødende, medens Abstraktionens uendelige Ligelighed dømmes hvert Individ, examinerer det i dets Isolation. Denne Formation er lige den dialektiske Modsætning til Propheter og Dommere; og som disses Fare var, ikke at blive respekteret i Forhold til deres respektive Myndighed, saa er de Ukjendeliges Fare, at blive kjendte, at blive forlokkede til at faae Anseelse og Betydning som Auctoritet, hvorved de vilde standse den høieste Udvikling. De ere nemlig ukjendelige, eller ligesom geheime Agenter ikke i Følge af en privat Instrux fra Guddommen, thi dette er jo netop Propheternes, Dommernes Forhold, men de ere ukjendelige (uden Myndighed) i Følge af selv at have fattet det Almene i Ligeligheden for Gud, og i Følge af at de hvert Øieblik fatte dette i Ansvaret, hvilket forhindrer dem fra i Distraction at forskyde Form-Realisationens Inconsequents i Forhold til Anskuelsens Consequents. Denne Formation er den dialektiske Modsætning til den organiserende, der gjør Generationen, præformeret i de Udmærkede, til Understøttende for Individene, da den nu som en Abstraktion, understøttet negativt af de Ukjendelige, vender sig polemisk mod Individene – for at frelse Hver især religiøst.

Og naar saa Generationen, der jo selv har villet nivellere, har villet emanciperes, og revoltere, har villet sløife Myndigheden og derved selv, i Associationens Skepsis, har afstedkommet Abstraktionens trøstesløse Skovbrand, naar Generationen ved Nivelleringen gennem Associationens Skepsis har faaet Individualiteterne bort og alle de organiske Concretioner, faaet Menneskeheden isteden og Talforholdenes Ligelighed mellem Mand og Mand; naar Generationen saa et Øieblik har forlystet sig ved den abstrakte Uendeligheds vide Udsigt, som ingen Fremragenhed, end ikke den mindste, begrænsende forstyrrer, men der kun er »idel Luft og Hav«: saa begynder Arbeidet, da Individene skulle hjælpe sig selv, hver især. Thi det skal ikke være som fordum, at Individene, naar det begyndte at svimle lidt for deres Øine, saae hen til den nærmest staaende Udmærkede, for at orientere sig. Det er nu forbi; de skulle enten fortæbes i den abstrakte

Uendeligheds Svimmel, eller frelses uendeligt i Religiositetens Væsentlighed. Mange Mange ville maaskee skrike i Fortvivlelsen, men det skal ikke hjælpe, nu er det for sildig. Er Myndigheden og Magten fordum bleven misbrugt i Verden, og har den bragt en Revolutions-Nemesis over sig, saa var det jo Afmagten og Svagheden, der selv vilde staae paa egne Been, og derfor nu bragte denne Nemesis over sig. Og ingen af de Ukjendelige tør understaae sig at hjælpe ligefrem, at yttre sig ligefrem, at lære ligefrem, i Spidsen for Mængden at gaae i Afgjørelsen (istedenfor negativt understøttende at hjælpe Individet ud i Afgjørelsen, hvor han selv er); dette vilde være hans Afsked, fordi han vilde fuske i menneskelig Medlidenheds kortsynede Opfindsomhed istedenfor at lystre Guddommens Ordre, den vrede, men dog saa naaderige Guddom, thi Udviklingen er dog et Fremskridt, fordi alle de Individuer, som frelses, vinde Religiositetens specifikke Vægtfylde, vinde dens Væsentlighed paa første Haand fra Gud. Da vil det hedde: »see Alt er beredt, see Abstraktionens Grusomhed gjør Endeligheden aabenbar i sin Skuffelse som saadan, see det Uendeliges Afgrund aabner sig, see Nivelleringens skarpe Lee lader Alle, hver især, springe over Klingen – see Guden venter! Saa spring da til i Guddommens Favn.« Men om det var den meest Betroede af de Ukjendelige og om det var den Qvinde, der havde baaret ham under sit Hjerte, og om det var den Pige, han glad offrede Livet for, han skal ikke turde og ikke kunne hjælpe dem, de maae selv gjøre Springet, og Guddommens uendelige Kjerlighed skal ikke blive dem et Forhold paa anden Haand. Og dog skulle de Ukjendelige (i Forhold til deres respektive Grad) have dobbelt Arbeide i Sammenligning med de Udmærkede (af samme Grad) i en ældre Formation; thi de Ukjendelige maae bestandigt arbeide – og tillige arbeide for at skjule det.

Men Nivelleringens trøstesløse Abstraktion vil bestandigt fortsættes ved sine Tjenere, for at forhindre, at det dog ikke skal ende med, at en ældre Formation kommer frem igjen. Disse Nivelleringens Tjenere ere den onde Magts Tjenere, thi Nivelleringen selv er ikke af Guddommen, og ethvert godt Menneske vil have Øieblikke, hvor han kunde græde over dens Trøstesløshed, men Guddommen tillader det, og vil med Individerne ∴ med Hver især bringe det Høieste ud. Nivelleringens Tjenere ere kjendte af de Ukjendelige, men Magt eller Myndighed mod dem tør de Ukjendelige ikke bruge, thi da gaaer Udviklingen tilbage, fordi det i samme Øieblik vilde være aabenbart for en Trediemand, at den Ukjendelige var en Auctoritet, og saa var jo denne Trediemand forhindret i det Høieste. Kun ved en *lidende* Handling vil den Ukjendelige turde fremhjelpe Nivelleringen, og ved den samme lidende Handling dømmе Redskabet. Han tør ikke overvinde Nivelleringen ligefrem, dette vilde være hans Afskeed, da det var at handle i Retning af Auctoritet, men han vil overvinde den lidende, og derved atter udtrykke Loven for sin Existents, som ikke er at herske, styre, lede, men lidende at tjene, at hjælpe indirecte. De, der ikke have gjort Springet, ville forstaae den Ukjendeliges lidende Handling som hans Nederlag, og de, der have gjort Springet, ville have en Forestilling om, at det var hans Seier, men de ville ingen Vished have, thi Visheden kunde de kun faae ved ham, og giver han et eneste Menneske den ligefrem: saa betyder det hans Afskeed, fordi han blev Guddommen utro og vilde spille Auctoritet, fordi han ikke lystrende Guddommen lærte at elske Menneskene uendeligt ved at tvinge sig selv, ikke svigefuldt ved herskende at tvinge dem, selv om de bade derom.

Dog jeg afbryder. Dette kan naturligviis kun interessere som en Narrestreg, thi er det saa, at ethvert Menneske skal arbeide paa sin egen Frelse: saa vil det at propheterere om Verdens Fremtid i det Høieste være taaleligt og tilladeligt som et Recreations-Middel, en Spøg, ligesom det at spille Kegler, eller at slaae Katten af Tønden.

Min Tanke, som intet Øieblik har glemt Novellen, vender slutteligen med Tak tilbage til den. Den leverede Kritik er hvad jeg har lært af Forfatterens Novelle, *saaledes forstaaet, at hvis der i min Fremstilling er noget Umodent og Usandt, Daarligt, da er dette min egen Opfindelse*. Enhver derfor, der finder det Usande, han holde sig til mig, men Enhver, der finder Sandhed i det Fremsatte, finder sin Anskuelse bestyrket eller berigtiget derved, han henvises til Læreren – Forfatteren af Novellen.

Der har saa lidet i Kritiken som i Novellen været Tale om at dømmе eller bedømme Tidsalderne, men kun om at gjengive. Forordet til Novellen minder udtrykkeligt om, at begge kunne være lige berettigede, og Novellen ender jo med Haabet for Nutiden udtalt af Nutiden, der, som sagt, vistnok i Gjennemsnit er langt mere forstandig og vidende og reflexions-udviklet end Revolutions-Tiden, og som, naar Kraften kommer, ogsaa vil handle langt intensivere i Forhold til den disponible Extensitet. Thi extensivt vil vel Nutiden have Fortrinnet, men ikke intensivt, hvorfor det jo ogsaa i Nutiden forholder sig som i Novellen, at de udmærkede Mænd, vi have, tilhøre en ældre Slægt¹, medens der blandt de Yngre viser sig en almindeligere Dygtighed, men ingen Fremragenhed. Naar Kraften og Begeistringen bemægtiger sig Individerne, vil det maaskee ogsaa vise sig, at Nutiden egentligen staaer eller har staaet sig selv i Lyset. Ligesom nemlig en Qvinde ved at tage altfor megen Stads paa, ikke opnaaer at være pyntet, da dertil fordres den smagfulde Proportion: saaledes synes Nutiden at have ligesom malet sig for meget ud med Reflexionens Mangfoldige, til at den harmoniske Ligevægt kan indtræde. Men bestandigt maa det dog erindres, at Reflexionen ikke selv eller i sig selv er noget Fordærveligt, at tvertimod dens Gjennemarbeidelse er Betingelsen for at handle intensivere. Den

begeistrede Handlinges Forhold ere jo disse: først kommer den umiddelbare Begeistring, saa følger Klogskabens Tid, der, fordi den umiddelbare Begeistring intet beregner, ved Beregningens Sindrighed antager Skin af at være et Høiere; og saa følger endeligen den høieste og den intensiveste Begeistring, der er efter Klogskaben, og som derfor indseer hvad det Klogeste er, men foragter at gjøre det og netop derved vinder Intensiteten i Uendelighedens Begeistring. Denne intensiveste Begeistring vil indtil videre blive aldeles misforstaaet, og Spørgsmaalet er, om den nogensinde kan blive populair: om Klogskaben i den Grad vil være at forudsætte blandt Gjennemsnittet af Mennesker, at den i disses Øine har tabt Forførelsens Tryllerie, saa de altsaa ikke blot kunde magte den, men i den høieste Begeistring ligesom ødsle med den, nøiet med den uendelige Begeistrings Tilfredsstillelse, thi netop fordi det er mod Klogskab, vil en saadan Begeistrings Handling aldrig blive iøjnefaldende. Socrates var saaledes ingen umiddelbar begeistret, han var tvertimod klog nok til at indsee, hvad han skulde gjøre for at blive frifunden, men han forsmaaede at handle derefter, ligesom han forsmaaede den tilbudne Tale. Netop derfor har hans Heltedød intet iøjnefaldende, selv i Døden fortsætter han sin Ironie ved at stille den Opgave for alle Kløgtige: om han dog virkeligen skulde have haft den Klogskab, siden han gjorde det Modsatte. Det er paa dette Punkt, Klogskaben bliver hængende i den egne og en Omverdens Reflexions-Dom, den frygter, at Handlingen mod Klogskab skal forvexles med Handlingen uden Klogskab. Den umiddelbare Begeistring kjender ikke denne Fare, derfor maa der den høieste Begeistrings impetus til for at trænge igjennem. Og denne høieste Begeistring er ikke rhetorisk Snik Snak om en høiere og endnu høiere og een allerhøieste, den er kjendelig paa sin Kategorie: at den handler mod Forstanden. Den umiddelbare Godmodighed kjender saaledes heller ikke til den Reflexionens Fare, at Godmodighed kunde forvexles med Svaghed, netop derfor maa der, efter Reflexionen, en religious impetus til for at gjøre Godmodigheden flot.

-
1. Maaskee tillades det mig i en Note at hentyde til en tidligere Yttring om den ældre Generation: »at den endnu staaer umiskjendelig betegnet i en Samling af ikke saa betydningsfulde høiærværdige Individualiteter« cfr. »af en endnu Levendes Papirer«. S. 12. (tilbage)

Da jeg første Gang læste Novellen igjennem var jeg af den Formening, at det dog maaskee havde været rigtigere af Forfatteren at give den en anden Titel mere i Hverdagshistoriens Aand, fordi Tidsalderens Reflex i Fremstillingen ikke ret vilde blive mig tydelig. Senere har jeg forvissat mig om det Modsatte, og haft en baade rigelig og mig saa kjær Leilighed til at beundre Forfatterens Sindrighed. Min Stilling kan da ikke blive en travl Critikers, der efter i en Hast at have bladet lidt i en Bog i et Anfald af Godmodighed griber Pennen for at henlede Andres Opmærksomhed paa Bogen. Jeg har tvertimod oftere selv læst den igjennem, og ønsker, at den ærede ubekjendte Forfatter vilde betragte denne maaskee uforholdsmæssige Anmeldelse som et Tegn paa min Erkjendtlighed for Nydelsen, jeg har haft ved at læse, og fundet i Overensstemmelse med Mindet om saa mangen tidligere Nydelse, jeg skylder dette Firma. For mig idetmindste, og jeg troer dog virkeligen, at det maa være saa for Enhver, der har lært at betragte Tilværelsen menneskeligt, er Firmaets 20 Aar ikke Noget, der forstyrrer eller lønligen pirrer den nysgjerrige Utaalmodighed efter Nyt og Nyt, men Noget, der forøger Glæden. I tyve Aar fordobler som bekjendt en Capital sig, og skulde da den menneskelige Skjønsmhed ikke være ligesaa redelig en Jordbund; saa burde jo nu Glæden over Hverdags-Historien og Skjønsmheden mod dens Forfatter have fordoblet sig. Og saaledes vil det ogsaa være med et *Menneskes* Skjønsmhed, fordi han ikke umenneskeligt forvexler sig selv med noget abstrakt Noget, med Tiden, vor Tid o. s. v., men ved selv ret at fatte hvad det dog er at være et Menneske, finder Glæden over det Udmærkede forøget med hvert Aar det bestaaer, og derved selv igjen finder Opbyggelsen til at leve ved Skjønsmheden mod de Ældre.

At henlede Nogens Opmærksomhed paa Novellen er ikke min Sag, vilde forekomme mig selv som en usømmelig Vigtighed; spurgte derimod Nogen mig om mit Raad, da vilde jeg raade ham at læse den, og har han læst den, at læse den om igjen.